

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**EKONOMİK VE POLİTİK İSTİKRARIN SAĞLANMASINDA
BAŞKANLIK SİSTEMİNİN ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATİH YÜRÜKCÜ

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. CEYHUN HAYDAROĞLU

BİLECİK, 2022
10300065

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**EKONOMİK VE POLİTİK İSTİKRARIN SAĞLANMASINDA
BAŞKANLIK SİSTEMİNİN ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATİH YÜRÜKCÜ

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. CEYHUN HAYDAROĞLU

BİLECİK, 2022
10300065

BEYAN

“*Ekonomik ve Politik İstikrarın Sağlanmasında Başkanlık Sisteminin Rolü*” adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Bu çalışmanın, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte, ETİK KURUL onayı alınması durumunda ise ETİK KURUL tarih karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.			
DESTEK ALINMIŞTIR		DESTEK ALINMAMIŞTIR	
		x	
Destek alındı ise;			
Destekleyen kurum;			
Desteğin Türü		Proje Numarası	
1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)			
2- TÜBİTAK			
Diğer;.....			
ETİK KURUL onayı var ise;			
ETİK KURUL karar tarih/sayı:		/.....	

Öğrenci Adı ve Soyadı

.....

Tarih

.....

İmza

.....

ÖNSÖZ

Tez çalışmam sırasında kıymetli bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösterici olan değerli danışman hocam sayın Doç. Dr. Ceyhun HAYDAROĞLU'na sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Çalışmalarım boyunca yardımlarını hiç esirgemeyen her zaman yanımda olan değerli arkadaşlarım Doktorant Müberra ALTINER ÖNDER'e, Avukat Hüseyin Alp ÖNDER'e, Bünyamin NOKTA'ya, Oğuzhan EBİRİ'ye, Rıdvan KAVAS'a, Kadir KÜÇÜK'e teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmamın başlangıcından bitişine benimle heyecanlanan her türlü destekleri esirgemeyen mesai arkadaşlarım, abilerim Recep KAPLAN'a, Murat KESKİN'e, Fahrettin Ozan UĞURAL'a ve Müdürüm Cemal GAYRET'e teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmamın bitimi için güzel planlar yapıp mânen her zaman yanımda hissettiğim ve bu süreçte elim bir kaza sonucu kaybettiğimiz çok saygıdeğer arkadaşım Sinan İRİ'ye bu haberi veremeyecek olsamda sonsuz teşekkür ederim.

Bu yola çıkmamda önümde büyük bir örnek ve destek olan Dr. Mesut YÜRÜKCÜ'ye, çalışmalarında başaracağıma her zaman inanan babam Mustafa YÜRÜKCÜ'ye, annem Hatice YÜRÜKCÜ'ye, kardeşim Feyza Nur YÜRÜKCÜ'ye, dedem Şükrü YÜRÜKCÜ'ye ve babaannem Fahriye YÜRÜKCÜ'ye maddi ve manevi destekleriyle beni bu yolda yalnız bırakmadıkları için de teşekkür ederim.

Fatih YÜRÜKCÜ

ÖZET

EKONOMİK VE POLİTİK İSTİKRARIN SAĞLANMASINDA BAŞKANLIK SİSTEMİNİN ROLÜ

Halkın egemenliği temeline dayanan yönetim şekillerinde hükümet sistemleri, halkın, yalnızca siyasette değil beraberinde ülke ekonomisine de yön vermektedir. Bu çalışmanın amacı, hükümet değişikliklerinin ülkeler açısından siyasal ve ekonomik anlamda ne derece istikrar sağladığı, başkanlık sisteminin bu anlamda ne ölçüde önem arz ettiği cevaplarına bakılmıştır. Türkiye'deki hükümetlerin yapılarına göre tek parti hükümetleri mi yoksa koalisyon hükümetleri mi siyasal ve ekonomik açıdan istikrarı sağlayıp sağlamadığı gibi sorulara karşılık gelen cevaplar aranmıştır. Bu konu hakkında yazılmış mevcut çalışmalar değerlendirilmiş, pek çok görüşün fikirlerine yer verilmiştir. Bu görüşler doğrultusunda hükümetlerin hem siyasi hem ekonomik yönleri bir arada toplanarak istikrar açısından değerlendirilmiştir. Öncelikle istikrar ile ilgili belirli kavramlar açıklanmış, politik ve ekonomik istikrarı etkileyen faktörlerden bahsedilmiş olup, siyasal mekanizmalara değinilmiştir. Daha sonra hükümet sistemlerine değinilmiştir. Özellikle başkanlık sistemi ile ABD'de uygulanan tipik başkanlık modelinden bahsedilmiş son olarak ise ekonomik ve politik istikrarın başkanlık sistemi üzerindeki etkisine dair genel bir değerlendirme yapılmıştır. Türkiye'de siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanmasında hükümet sistemlerinin ne derece etkili olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Değerlendirmelerin sonucunda ise siyasi istikrarsızlığın olduğu dönemde ekonomik istikrarsızlıklar ve ekonomik krizler ortaya çıktığı görülmüş ve siyasi istikrarın oluşmasıyla birlikte ekonomik istikrarında sağlandığı izlenmiştir. Hükümet sistemlerinin istikrar sağlaması konusunda bu kanının ülkeler açısından farklılık arz ettiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik İstikrar, Politik İstikrar, Başkanlık Sistemi

ABSTRACT

THE ROLE OF THE PRESIDENTIAL SYSTEM IN ENSURING ECONOMIC AND POLITICAL STABILITY

As one of the forms of government systems based on the sovereignty of the people, the government forms directly not only the politics but also the economy of the country. In this sense, what the government systems mostly affect the political and economic stability, and especially the importance of the presidential system for the countries in ensuring political and economic stability are discussed in this study. The purpose of this study is to ask questions such as to what extent government changes provide political and economic stability for countries, to what extent the presidential system is important in this sense, and whether it is single-party governments or coalition governments, depending on the structures of governments in Turkey, provide political and economic stability. The corresponding answers were sought. The literature on this subject were evaluated and the divergent opinions were given. Based on these considerations, both political and economic aspects of governments were gathered together and evaluated in terms of stability. First of all, certain concepts related to stability were explained, factors affecting political and economic stability were mentioned and political mechanisms were mentioned. Afterwards, government systems were mentioned and especially the presidential system and the typical presidential model applied in the USA were mentioned. Finally, a general assessment of the effect of economic and political stability on the presidential system, and how effective government systems are in ensuring political and economic stability for Turkey are explained. As a result of the evaluations, it was seen that economic instabilities and economic crises emerged in a period of political instability. It has been observed that, economic stability has been achieved with the establishment of political stability. In addition, it has been observed that the opinion regarding the stabilization of government systems differs between countries.

Keywords: Economic Stability, Political Stability, Presidential System

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK VE POLİTİK İSTİKRAR

1.1. İstikrar Kavramı	3
1.2. İstikrarsızlık Kavramı.....	4
1.3. Ekonomik İstikrar.....	5
1.4. Siyasi İstikrar.....	8
1.5. Ekonomik ve Politik İstikrarı Etkileyen Temel Faktörler.....	10
1.6. Siyasal Mekanizmalar... ..	13

İKİNCİ BÖLÜM

BAŞKANLIK SİSTEMİ

2.1. Hükümet Sistemleri.....	16
2.2. Başkanlık Sistemi.....	20
2.2.1. Başkanlık Hükümeti Sisteminin Doğması ve Genel Özellikleri	21
2.2.2. ABD Başkanlık Sistemi Örneği.....	29
2.2.3. Türkiye’de Mevcut Durum.....	36
2.2.3.1. Parlamenter Sistemden Başkanlık Sistemine Geçiş.....	40

2.2.3.2. Türkiye ve Başkanlık Sistemi	44
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK VE POLİTİK İSTİKRARIN SAĞLANMASINDA BAŞKANLIK SİSTEMİNİN ROLÜ

3.1. Ekonomik ve Politik İstikrarın Başkanlık Sistemi Üzerindeki Etkisine Dair Genel Değerlendirilme.....	52
3.2. Türkiye'nin 1950 ve 2018 Yılları Arasındaki Ekonomik Göstergeleri.....	59
3.2.1. 1950-1960 Yılları Arasındaki Ekonomik Göstergeler.....	60
3.2.2. 1960-1970 Yılları Arasındaki Ekonomik Göstergeler.....	61
3.2.3. 1971-1980 Yılları Arasındaki Ekonomik Göstergeler.....	62
3.2.4. 1980-1991 Yılları Arasındaki Ekonomik Göstergeler.....	63
3.2.5. 1991-2000 Yılları Arasındaki Ekonomik Göstergeler.....	64
3.2.6. 2001-2003 Yılları Arasındaki Ekonomik Göstergeler.....	66
3.2.7. 2004-2018 Yılları Arasındaki Ekonomik Göstergeler.....	67
3.3. Türkiye'deki Ekonomik ve Politik İstikrarın Genel Değerlendirilmesi	67
3.3.1. Türkiye'nin Anayasal Başkanlık Sistemine Geçiş Öncesi Ekonomik ve Politik İstikrarı... ..	74
3.3.2. Türkiye'nin Başkanlık Sistemine Geçiş Sonrası Ekonomik ve Politik İstikrarı... ..	78
SONUÇ	83
KAYNAKÇA	85

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 3.1. 1950 –1960 Yıllarında Hükümetin Başındaki İsimler.....	60
Tablo 3.2. 1950 –1960 Yıllarında Kamu Harcamaları, Para arzı, işsizlik ve Enflasyon oranlarına İlişkin Veriler (YTL, %).	60
Tablo 3.3. 1960 –1970 Yıllarında Hükümetin Başındaki İsimler.....	61
Tablo 3.4. 1960 –1970 Yıllarında Kamu Harcamaları, Para arzı, İşsizlik ve Enflasyon Oranlarına İlişkin Veriler (YTL, %).	61
Tablo 3.5. 1971 –1980 Yıllarında Hükümetin Başındaki İsimler.....	62
Tablo 3.6. 1971 –1980 Yıllarında Kamu Harcamaları, Para arzı, İşsizlik ve Enflasyon Oranlarına İlişkin Veriler (YTL, %).	62
Tablo 3.7. 1980 –1991 Yıllarında Hükümetin Başındaki İsimler.....	63
Tablo 3.8. 1980 - 1990 Yıllarında Kamu Harcamaları, Para arzı, İşsizlik ve Enflasyon Oranlarına İlişkin Veriler (YTL, %).	63
Tablo 3.9. 1991 –1996 Yıllarında İktidar Parti Hükümetlerinin Başındaki İsimler.....	64
Tablo 3.10. 1991 –2000 Yıllarında Kamu Harcamaları, Para arzı, İşsizlik ve Enflasyon Oranlarına İlişkin Veriler (YTL, %).	65
Tablo 3.11. 2001 –2003 Yıllarında Kamu Harcamaları, Para arzı, İşsizlik ve Enflasyon Oranlarına İlişkin Veriler (YTL, %).	66
Tablo 3.12. 2004 –2018 Yıllarında İşsizlik ve Enflasyon Oranlarına İlişkin Veriler (YTL, %).	67

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

age.: adı geçen eser

agm.: adı geçen makale

agt.: adı geçen tez

Çev.: Çeviri

Dü.: Düzenleyen

Ed.: Editör

GSYH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

İBBF: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

IMF: Uluslararası Para Fonu

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

MNP: Milli Nizam Partisi

MSP: Milli Selamet Partisi

s.: sayfa

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

vb.: ve benzeri

vs.: vesaire

GİRİŞ

Politik istikrar, ekonomik istikrarın sağlanmasındaki ilk süreç olarak bilinir. Ekonomik büyümenin gerçekleşmesine ortam hazırlayan politik istikrar, iktisadi karar mercilerinin ileriye dönük tahminlerde bulunabilme yeteneklerinin iyileşmesine ve uzun vadede kalıcı ekonomik faaliyetlerde bulunmalarına imkân tanımaktadır. Bunun yanında, politik istikrarsızlık ileriye dönük bir belirsizliğin fazlaca artması anlamında, ekonomik karar mercilerinin görüşünü engellemektedir. Politik istikrarsızlık, etkin olamayan kararların alınmasına sebep olduğu görülmüştür. Bu nedenle, politik kararlılık, iktisadi büyüme ile ekonomik istikrarın sağlanmasında dengeli ortamı hazırlarken, politik kararsızlık ise iktisadi büyümenin güçlenmesinin önüne geçmektedir. Politik istikrar bütün hükümet sistemlerinde sağlanması gereken koşullardan en önemlisidir. Siyasi kararlılığın sağlanmasında memleketler içerisindeki iktisadi gelişme ve istikrarı sağlamak açısından etkili olmaktadır.

Halkın seçimiyle göreve gelen hükümetlerin, seçim sonrası aldıkları kararlar ülkenin ekonomik ve politik durumunu etkilemektedir. Hükümetler içerisinde bulundurduğu kurum ve kuruluşlar yardımıyla ülkelerin siyasetine ve ekonomisine yön verirler. Bu yönlendirmeler ülkelerdeki hükümet şekillerine göre farklılık arz etmektedir. Parlamenter sistemde farklı, yarı başkanlık sisteminde farklı ve başkanlık sisteminde farklılık gösterir. Ancak tümünde hükümetin siyaseti ve ekonomiyi etkilediği muhakkaktır.

Hükümetlerin tek parti mi yoksa koalisyon hükümeti şeklinde mi olması gerektiği istikrar kavramı açısından farklılık gösterir. Tek parti hükümeti kararlarını daha rahat almasından dolayı siyaseti ve ekonomiyi istediği şekilde yönlendirebilir. Koalisyon hükümetinde ise koalisyon ortaklarıyla beraber karar alındığı için bu etki istenilen ölçüde olmaz.

Hükümetlerin görevde kaldıkları süre zarfı da siyasal ve ekonomik istikrar açısından son derece önemlidir. Bilhassa koalisyon hükümetlerinin görevde kaldıkları süre kısa olduğundan aldıkları kararları ve hedefleri uygulamaya koymak için fırsat bulamadan koalisyon biter. Bu durum beraberinde hem siyasi hem de ekonomik istikrarsızlığı meydana getirir. Tek parti hükümetlerinde ise görevde kalınan süre belli ve uzun vadede olduğu için ekonomiyi daha çok etkileyebilmektedir. Bu durumda belirli sürede alınan kararları uygulama imkânı bulabilmeleriyle beraber siyasi istikrarı da sağlamış olurlar.

Hükümetler ile ekonomik durum arasında sıkı bir ilişki mevcuttur. Ekonominin iyiye gittiği dönemlerde hükümetlerin süresi daha uzun olmuştur. Fakat ekonomi kötü bir gidişat sergilediğinde ise bu durum hükümetlerin değişikliğe uğramasına sebep olmuştur. Ekonomik krizlerin veya durgunlukların görüldüğü zamanlarda erken seçimlere gidilmesi ya da

hükümetlerin değişmesi bunu gösterir. Türkiye de bu duruma örnek olacak dönemler atlatmıştır. Bu çalışmada hükümetlerin ekonomik ve politik istikrar üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Başkanlık sisteminin politik ve ekonomik istikrarı sağlamadaki etkisinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde ilk olarak istikrar ve istikrarsızlık kavramı ve istikrar kavramı ile ilgili unsurlar açıklanmıştır. Politik ve ekonomik istikrarı etkileyen temel unsurlardan bahsedilmiş ve siyasal mekanizmalara değinilmiştir.

İkinci bölümde, hükümet sistemlerinin genel bir tanımlaması yapılarak başkanlık sistemi ve özellikleri incelenmiştir. Başkanlık sisteminin tipik örneği olan ABD başkanlık sistemi ele alınmıştır. En son olarak ise Türkiye’de mevcut durum, parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçiş süreci ve başkanlık sistemi ile Türkiye değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde ise ekonomik ve politik istikrarın başkanlık sistemi üzerindeki etkisi genel olarak değerlendirilmiştir. Türkiye açısından ekonomik ve politik istikrar değerlendirilmesi yapılarak, parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçildikten sonraki durumun değerlendirilmesi yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK VE POLİTİK İSTİKRAR

1.1. İstikrar Kavramı

İstikrar, kelime anlamıyla düzenlilik içinde sürüp gitme, kararlılık anlamına gelmektedir. İstikrarlı olmak, kararlı olmak içinde bulunduğu durumu sonuna kadar götürmek anlamına gelir. O zaman istikrar dendiğinde değişime karşı dirençli olmaya, yani durağanlığa gönderme yapılmaktadır. İstikrar sorununun merkezinde aynılık ve mübadelenin yavaşladığını söylemek hata olmaz. Söz konusu parça ve bütün ilişki açısından ele alınmalıdır. Bu sorun parçalar arasındaki ilişkinin ve karşılıklı hareketlerin tutunduğu dengenin tekrar meydana getirilmesi olabilir. İstikrar bu bakımdan unsurların kalıcı bir düzenleyişi sağlama sorununa sebep olur. Yöntem araştırmanın ayrılmaz bileşeni haline gelir ¹.

İstikrar ölçülebilir göstergeler üzerinde analiz edilebilen kavram olarak kabul görür. İstikrarın kalıcılıkla ilişkisi mevzunda genel bir görüş belirtilse de dengeyi izah etmek amacıyla ele alınan kavramları, ölçülebilir hale getirmek için kullanılabilecek araçlar da ciddi uyuşmazlık bulunmaktadır.

Uyuşmazlıklar hükümet kararı gibi temsil adaleti konusunda kısıtlayıcı bir ilke olarak kullanılan bir bütünsel bakışla ehemmiyetli olarak gelmektedir. Hükümetlerin kısa süreli olması, hükümetlerin önde olduğu dönemlerde erken seçimlere yönelmektedirler².

İktisadi açıdan istikrarda iki şey önemlidir. İlki tam istihdam, diğeri ise fiyat istikrarıdır. Tüm istihdam seviyeleri dinamik özellik taşımaktadır. Dinamik bir ekonomide istikrar dendiğinde sabit fiyat anlaşılmaktadır. Ayrıca istikrar, iç ve dış şeklinde de ayrıma tutulmaktadır. Ülke içi ekonomik istikrardan fiyatlar değişmeden, istihdam ve üretimin sabit bir şekilde artması ve gelişmesi anlaşılmalıdır. Dış ekonomik istikrar ise ödemeler dengesini koruyabilmektir³. Bu tanımlardan çıkarak istikrarı, ekonomideki gelişmelerin beklenen ve istenilen düzeyde devam etmesi olarak yorumlayabiliriz.

Bununla beraber yapılan kararlı programların genel tanımı ise “istikrarsızlık olarak nitelendirilen ekonomik daralma, enflasyon, işsizlik, dış açıklara yönelik olarak ekonomik istikrarın sağlanabilmesi amacıyla uygulanan ekonomi politikaları” olarak yapılmıştır. Her bir

¹ A. M. Aytaç, (2014). Temsil, Adalet ve İstikrar, *Mülkiye Dergisi*, 38 (1), 17.

² *agm.*, s.18.

³ M. Karabıçak, (2000). Türkiye’de Ekonomik İstikrarsızlığın Tarihsel Gelişim Süreci, *Süleyman Demirel Üniv. İ.İ.B. F. Dergisi*, 5 (2), 50.

makro-ekonomik sorunun çözüm noktasında; ekonomik daralma dönemlerinde genişletici parave maliye politikalarıyla birlikte önemli bir fonksiyonu olarak kabul edilir⁴.

İstikrar programları temelde beş farklı grupta incelenmekte ve farklı amaçlar için seçilen farklı araçlarla oluşturulmaktadır. Heterodoks istikrar programları bütün menkul kıymetlerdeki yazılıolan değeri hızlı ve aynı düzende enflasyondan kurtarılması olarak ifade etmiştir. Ortodoks istikrar programlarının esas maksadı ise; iç ve dış istikrarın gerçekleştirilmesidir. İktisadi reformların devamlılığının koşulunun ön şartı olarak belirtilen siyasi reformlar; tamamıyla çok güzel işleyen demokrasi ve kuruluşlarının oluşturulması amacındadır. Yalnız bu kümelenme içinde en mühimi, dinamik gelişmeyi sağlamak amacıyla mikro-bozucu tesirlerin kaldırılmasıdır. Bu amaca yönelik uygulanan yapıyla ilgili yeniliklerdir.

Araç ve amaç başlıklarına karşın istikrar programlarının kabul gören ön şartı; mali disiplin, merkez bankasının bağımsızlığı ve makro-ekonomik politikada inanırılık olarak ortaya çıkmaktadır. Fakat istikrar programlarının başarılı olabilmesi için farklı yaklaşımlarda değerlendirilmiştir. Gerekli unsurların açıklamalarında çok sayıda değişkenin etkisi altında olduğu gözlenmektedir. İstikrarlı programların başarılı olabilmesi için temel başlıklarıyla bu ana unsurlara bağlı olmaktadır. Politik istikrar, kararlılık, uzlaşma, sosyal giderler, planın bütünlüğünün oluşturulması, planlanan zamanda uygulanması, güç ve destek, inandırmak amacıyla dış destek alınması, şeffaflık, kamuoyu iletişimi, sadece ve az zamanlı şok program yerine yapısal destekli istikrar programı seçilmelidir. Siyasi seçim süresince etkilenmemeli, seçimden sonra uygulamalar olmalıdır⁵. Ancak bu unsurlar sağlanmışsa bile, kararlı programların vazgeçilmez olarak; piyasa ekonomisi işleyişinin düzenini yıpratın birçok gelişmeye sebep olması olağan gözükmektedir.

1.2. İstikrarsızlık Kavramı

İstikrarsızlık kavramı sözlük anlamına göre, “istikrarsız olma durumu, dengesizlik, düzensizlik, kararsızlık” olarak tanımlanmaktadır. Sonuçların değişken ve bu değişken sonuçların neticelerinin öngörülebilmesi risk olarak tanımlanır. Sonuçların neticesinin ön görülemediği ya da karar vericinin kafasında anlam ifade etmediği durum ise belirsizlik olarak bilinir. Bu iki kavram istikrarsızlık kavramıyla ilişkili kavramlardır. İleriki dönemlerde meydana gelebilecek olayların öngörülebilmesi ve parametrelerin bilinebilme düzeyi, en üst ve en alt seviye arasında devamlılık arz etmesi açık değildir. Karar mercilerinin öngörülebilme açısından sübjektif birtakım

⁴ M. O. Taşar, (2009). İmf İstikrar Programlarının Temel Esasları ve Reform Gereksinimi, *Selçuk Ünv. İİBF Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9 (18), 108.

⁵ *agm.*, s.1.

düşüncelere sahip olabileceklerinden, risk ve belirsizlik arasındaki farklılık, farklı anlamlarda kullanılmasını gerektirecek kadar açık olmayabilir. Bu sebeple iki kavram birbirleri yerine kullanılabilir. Sonuç olarak, istikrarsızlık kavramı hem belirsizlik hem de risk olarak ifade edilebilir.

1.3. Ekonomik İstikrar

Ekonomik istikrar⁶, ‘denge’, ‘kararlılık’, ‘önceki durumu muhafaza etme’ anlamlarını ifade etmektedir. Sözü edilen denge kavramı, dengesizliklerin olması, dengenin devam ederek ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesidir. Konjonktürel dalgalanmaların etkisinin azaltılması geniş bir alanda oluşturulabilir.

Klasik iktisatçılara özgü istikrarın sözcük manası, fiyat kararı olarak belirtilmiştir. Oysa hayatımızda ekonomik istikrar, değer kararının sağlanması ve korunması, çalıştırmaseviyesinde ve imalatında istikrarın oluşturulması anlamındadır. İç istikrar olarak nitelendirilenbu vaziyet, dış kararlılık (ödemeler dengesinin sağlanması) ile de birleşmelidir. Bir devlette istikrarlılığın sağlanabilmesi amacıyla o ülkede fiyatlar genel seviyenin kararlı gidişinin olmasına ve imalat arzının tam olarak kullanılmasına bağlıdır. Bu iki amacı aynı anda gerçekleştirebilmek için sağlanacak politikaları uygulamak oldukça güçtür⁷.

Tam istihdam ve fiyat istikrarının aynı anda gerçekleşmesinde ortaya çıkan zorluk ekonomi politikası uygulayanları çoğu kez bir seçim yapmak zorunda bırakır.İktisatta da bu konu da fikir ayrılıkları söz konusu olmaktadır. Hükümetler fiyat istikrarı ile işsizlik arasındaki olumsuz ilişkiyi giderecek politika arayışındadırlar. Tam istihdama yaklaşmanın sonucu enflasyon olmakta; enflasyon arzın yükselmesi, talebin daraltılmasını gerektirmektedir. Bu durumda işsizliğe sebep olmakta aynı zamanda ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Bazı durumlarda sorunlardan birinin giderilmesi, diğer sorunun da giderilmesine yol göstermektedir. İç ve dış istikrarın bir arada sağlanabilmesi için ekonomininsahip olduğu şartlara göre uygun politikaların uygulamaya konması gerekecektir.

Tarihsel ilerleme izlendiğinde iktisadi olayların aynı çizgide gitmediği, her ekonomik gelişme ve refah döneminin, bir ekonomik gecikme ve krizle beraber geldiğigörülmüştür. İktisadi etkinliklerde ortaya çıkan gelişmeler, iktisadi kararsızlığın en temel göstergesidir. Daha fazla işgücü çalıştırma hacmi, parasal ve reel kazanç gibi artışlarda meydana gelir.

⁶ agm., s. 23.

⁷ L. Akinoğlu, (1999). Türkiye’de Uygulanan İstikrar Politikaları ve Sonuçları, *Erciyes Üniv. İİBF Dergisi*, (15),307.

Klasik yaklaşım, iktisadi dalgalanmalarla ilgili özel bir kuram geliştirmemiştir. Klasikler iktisadi karardan fiyat kararını anlamakta, bu da para arzında gelişmelere bağlı olarak gerçekleşmektedir. Klasiklere göre paranın işlem ve gelir dolanım hızı sabittir. Bu sebeple para arzındaki bir artış otomatik olarak fiyatlar genel düzeyinin yükselmesine neden olmaktadır⁸.

Ulusal bir ekonomide, ekonomik karar birçok şartın yanı sıra harcama ve gelir arasındaki ilişkiyle de ilgilidir. Bu ilişki 1936 yılında kısaca Genel Teori adlı eseriyle John Maynard Keynes tarafından ortaya konulmuştur. Keynes'in iktisadi fikirlerinin gelişmesinde o zamanki şartların önemli payı vardır. Bu sebeple de 1930 ve 1940 tarihlerin başında Keynesyen Teorisibir bunalım kuramı olduğu düşüncesiyle kimi bilim insanlarınca reddedilmiştir. Ancak Keynesgil analiz metodu İkinci Dünya savaşı sırasında enflasyon sorununun çözümünde başarıyla uygulanmıştır. Bu durumda olumsuz görüşlerin önemli ölçüde değişmesine neden olmuştur. Keynesgil analiz araçları deflasyonist ve enflasyonist açıta başarıyla kullanılabilmiştir⁹.

Ekonomik istikrar, çok önemlidir. Zira hürriyet, adalet, refah ve güvenlik gibi toplumsal hedeflere önemli katkılar sağlamaktadır. Bu durumda iktisadi karar sonucu, amaçlara yardım eden hedef konumundadır¹⁰. Ekonomik istikrar daha önce de ifade edildiği gibi bir ülkede tam istihdam ve istikrarlı fiyatların benzer zamanda tahakkuku ile meydana gelen bir olgudur. İktisadi kararı ya da kararsızlığı oluşturan sebepler, devletlerin seviyelerine bakarak değişiklik gösterir. Bu yüzden kararın asıl bir tarifi yoktur; devletlerin ekonomik, siyasi ve sosyalsiyasetlerine göre değişiklik göstermektedir. Bu farklılıklar geçmişten günümüze ekonomik istikrarın devamına yönelik birbirinden farklı iktisadi karar ve politikaların hedeflenmesine yol açmıştır.

İstikrar politikaları ekonominin reel ve mali kesiminde oluşan dengesizlikleri gidermeyi amaçlar. 19. asrın bitiminde, gelişmekte olan devletlerin genelinde özellikle kronik enflasyon olmak üzere görülen kararsızlık unsurları makro sıkıntıları ortaya çıkarmıştır¹¹. İstikrar politikaları ekonomilerdeki dengesizlikleri gidererek istikrarlı dengeyi oluşturmayı amaçlar. İstikrar politikaları ile amaçlara ulaşma öncelikleri, siyasi iktidarın zamana ve siyasi yönelimlerine bağlı olarak farklılık gösterebilir.

İstikrar programları içerdiği yöntemlerin arz veya talep istikametli yöntemler olması üzerine iki grupta incelenmektedir. Bu yöntemler arasındaki ayrım, iktisatta istikrarın arzı arttırarak veya talebi azaltarak sağlanması noktasındadır. Kati bir çizgiyle ayrılmamakla birlikte

⁸ M. Karabıçak, (2000). Türkiye'de Ekonomik İstikrarsızlığın Tarihsel Gelişim Süreci, *Süleyman Demirel Üniv.İİBF Dergisi*, 5 (2), 50.

⁹ O. Z. Orhan, (1995). *Başlıca Enflasyon Teorileri ve İstikrar Politikaları*, Filiz Kitabevi, İstanbul, s.23.

¹⁰ M. Paya, (1997). *Mikro İktisat*, Filiz Kitabevi, İstanbul, s.36.

¹¹ A. Göktan, (2008). *1999 Sonrası Türkiye'de Uygulanan Ekonomik İstikrar Politikaları Neticesinde Mali Sürdürülebilirlik*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Ün., Sosyal Bilimler Enst., İstanbul, s.7.

talep yönlü politikalar makroekonomik karaktere sahipken arz yönlü politikalar ise çoğunlukla mikro ekonomik özellikler taşımaktadır¹².

Genel olarak istikrar programları, dış ödemeler yöntemini serbestleştirerek, dış dengeyi sağlamayı ve enflasyonu kontrol altına almayı amaçlamaktadır. Bir başka ifadeyle istikrar yöntemleri, dâhili veya harici nedenlerle bozulan arz-talep dengesini tekrar kurmaya ve etkili enflasyon, cari açık gibi bozulan dengenin ortaya çıkardığı temel makroekonomik problemleri çözmeye yöneliktir¹³.

1950’li yıllardan beri açık ekonomilerde uygulanan ve Dünya Bankası ve IMF benzeri uluslararası kuruluşların etkin rol aldığı istikrar programları, var olan sorunları giderme yöntemleri yönünden Ortodoks ve Heterodoks olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ortodoks istikrar programları genellikle IMF’nin desteklediği programlardır. Bu programların öncelikli amaçları, enflasyonun yavaş bir şekilde aşağıya çekilmesi ve ödemeler dengesi bilançosunun iyileştirilmesidir. Ortodoks istikrar programlarının, uygulandıkları ülkelerde yaşanan krizleri derinleştirmeleri ve yüksek enflasyona çözüm getirememeleri nedeniyle 1980’li tarihlerden başlayarak daha değişik istikrarlı program arayışına gidilmiştir¹⁴.

Heterodoks istikrar programları ise, ücret ve fiyat kontrollerini içeren gelir politikalarından oluşmaktadır. Heterodoks programları Ortodoks (ananevi) programlardan ayıran esas ayrım gelir politikalarının belirli zaman zarfında geçici olarak kullanılmasıdır. Heterodoks programların uygulanma nedeni fiyat artışlarının hızlı ve kalıcı bir biçimde düşürülmesidir. Bu yöntemler ekseriyetle yüksek süregelen fiyat artışının yaşandığı ekonomilerde tercih edilir¹⁵.

İstikrar politikalarının geçiş ekonomilerinde uygulanmasına ilk kez Ocak 1990’da Polonya’da başlanmıştır. Polonya’da yeni karar otoriteleri, geçiş sonrası yaşanan hiperenflasyonu durdurmak, bütçe açığını düzeltmek ve yapısal yenilikleri başlatmak için batılı uzmanların da tavsiyesiyle şok tedavi yöntemlerini içeren bir istikrar paketini yürürlüğe koymuşlardır. Benzer paketler daha sonra geçiş sürecindeki diğer ülkeler için de uyarlanmıştır. Bu ülkelerin başlangıç koşulları ve eski merkezi planlamadan kaynaklanan farklılıkları dikkate alınmadan gelişmekte olan ülkelerde uygulanan metotlar kullanılmıştır¹⁶.

¹² A. Özdemir, (2010). *Türkiye’de Para Politikasının Ekonomik İstikrarı Sağlamadaki Rolü (1980 Sonrası Dönem)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniv. Sosyal Bilimler Enst. İzmir, s.28.

¹³ E. Güler Çokünlü, (2007). *Geçiş Ekonomilerinde Makro Ekonomik İstikrar Sorunları: Rusya Örneği*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Uludağ Üniv., Sosyal Bilimler Enst., Bursa, s.223.

¹⁴ A. Göktan, (2008). *1999 Sonrası Türkiye’de Uygulanan Ekonomik İstikrar Politikaları Neticesinde Mali Sürdürülebilirlik*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniv., Sosyal Bilimler Enst., İstanbul, s.12.

¹⁵ **agt.**, s.13.

¹⁶ E. Güler Çokünlü, (2007). *Geçiş Ekonomilerinde Makro Ekonomik İstikrar Sorunları: Rusya Örneği*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Uludağ Üniv., Sosyal Bilimler Enst., Bursa, s.225.

Sonuç olarak, uygulanan istikrar politikaları ülkelerin istikrarsızlık kaynaklarından dolayı ülkeden ülkeye farklılık gösterecektir. Bu programları zorunlu yapan nedenler bazı durumlarda birbirine yakın, bazı durumlarda ise birbirinde çok farklı olabilir. Ekonomide meydana gelen problemler iktisadi, kurumsal ve siyasi yapının değişik açılarından ortaya çıkabilir.

1.4. Siyasi İstikrar

Siyasi istikrar kavramı, siyasi iktidarın, topluluktan aldığı yetkiyle, kanuni düzenlemeleri yapması, devlet yönetimini kararlı biçimde yönetmesi ve yaptığı işler için vatandaşın desteğini alması olarak tanımlanamız yanlış olmaz¹⁷. Siyasi istikrarsızlık ise, iki anlamda karşımıza çıkar. İlk olarak yönetimdeki istikrarsızlığı ifade eder, burada yönetimdeki değişim eğilimini tanımlamaktadır. Diğer bir anlamda ise, sosyal hoşnutsuzluğu ve siyasi şiddeti akıllara getirir. İlk anlamda ifade edilen değişim anayasal, yasal kurallar içinde olabilir ya da anayasal olmayan, darbe vb. yollarla da olabilir. Bu yönetimdeki değişimin ana sebebi, politikalarda bir belirsizliğin var olduğu, bazı noktalarda, mülkiyet haklarına yönelik bir saldırı olarak anlaşıldığıdır. Bu sebeple, yasalarda belirtilen sürelerde yapılan yönetim değişikliğinden farklılık arz eder. Özetle politik kararsızlık kavramıyla ifade edilen ayaklanma, askeri müdahale, iç savaş, yönetimin sürekliliği ve rejimlerdeki değişim sıklığıdır¹⁸.

Aslında politik/siyasi istikrarsızlık kavramının tanımına ilişkin bir görüş birliği bulunmamaktadır. Bununla birlikte siyasi istikrarsızlık önceden de bahsedildiği gibi iki önemli noktada tanımlanır. İlkinde var olan anayasal modelini cehren değiştirmeye, ikincisinden ise anayasal yöntem zarfında beraber, siyasi gruplaşma, koalisyon hükümetleri, iktidarın değişim süratini değişkenliği gibi sınırlar ön plana çıkmaktadır.

Siyasi istikrarsızlık alanında temel çalışmalardan bir kısmı Alesina ve Perotti tarafından hazırlanmıştır. Söz konusu çalışmalarda siyasal kararsızlık, Bakanlar kurulu değişimleri (anayasal veya değil), toplumsal huzursuzluk ve siyasi sertlik başlığı altında tetkik edilmiştir. Demokrasilerde siyasi kararsızlık belirtileri ise şu başlıklarda toplanmaktadır. Yasama organının kutuplaşması, koalisyon hükümetleri, seçmenlerin istikrarsızlığı, seçim sürelerinin zamanlaması, idaresi ve bakanlar kurulu değişikliklerinin sıklığı olarak sayılabilir. Siyasi kararsızlığı içinde öne çıkan etkenlere bağlı olarak siyasi kararsızlık işaretleri iki grupta incelenebilir; siyasi sertliğin ölçülmesi ve bakanlar kurulu değişikliklerinin ölçülmesidir¹⁹. Siyasi istikrarsızlık, var ettiği siyasi belirsizlik

¹⁷ M. Eğilmez (2014). *Siyasal, Sosyal ve Ekonomik İstikrar*. [Erişim: 06.12.2020, <https://www.mahfiegilmez.com/2014/03/siyasal-sosyal-ve-ekonomik-istikrar.html?m=1>]

¹⁸ Ü. Arslan, (2011). Siyasi İstikrarsızlık ve Ekonomik Performans: Türkiye Örneği, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 11 (1), 74.

¹⁹ S. Şanlısoy ve R. Kök, (2010). Politik İstikrarsızlık-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1987–2006), *Dokuz Eylül Üniv. İİBF. Dergisi*, 25 (1), 104.

ve risk ile iktisadi kararları sınırlamakta ve beklentilere istikamet vererek devlet ekonomilerini etkilemektedir. Siyasi kararlılık veya kararsızlıkla ekonomik değişkenler arasındaki tesir hem makro hem de mikro iktisadi düzeyde ortaya çıkmaktadır²⁰.

Politik kararsızlık, iktisatçılar tarafından ülkelerin iktisadi performansını olumsuz etkileyen önemli bir sorun olarak bilinir. Bu sorunun nedeni ise belirsizliğin var olduğu yerlerde karar vericilerin geniş bakış açısına sahip olmamasıdır. Ayrıca elverişli olmayan makro ekonomik politikaları faaliyete geçirmeleri olarak da anlaşılabilir. Maliye ve para politikası yetkililerinin fikirlerini kısıtlayan ve uzun süreli etkileri olmayan kararlar vermelerine sebep olan siyasi belirsizlik, ekonominin diğer aktörlerini de olumsuz olarak etkiler.

Siyasi istikrarsızlığın farklı aşamaları ve bununla ilgili farklı kavramlar söz konusudur. Bunlar harpler, inkılaplar, darbeler ve suikastlar, bakanlar kurulunun düşürülmesi ve değişimine kadar geniş bir alana yayılmaktadır. Bununla birlikte çeşitli akademik çalışmalarda, koalisyon hükümeti içerisinde fikir ayrılıklarının olması da siyasi istikrarsızlığın sebebi sayılmaktadır. Zaten böyle bir koalisyon içinde oluşan gerilim, karar alma sürecini yavaşlatıp engelleyebilir. Kuşkusuz bu kararsızlık biçimleri gerek dünya devletlerinde gerekse ülkemizde 1900 ve 2000'li senelerde yaşanmış ve ulusal ekonomileri önemli ölçüde sarsmıştır²¹.

İstikrarlı bir siyasi yapının var olduğu ülkede aynı zamanda hızlı bir kalkınmada söz konusu olacaktır. Demokrasi ve insan hakları açısından da geniş adımlar atılabilir. İstikrar gelişmeyi, gelişme ise demokrasinin oluşmasını sağlar. Politik kararlılığın bulunduğu devirlerde iktisadi gelişme fazla süratli bir biçimde gerçekleşebilmektedir. Bir memlekette iktisadi gelişmenin olması kuvvetli bir varlıklı kesimle beraber geniş orta varlıklı kesimin gün yüzüne çıkmasıdır. Orta varlıklı kesimin gelişmesi, demokrasinin kurumsal bir yapı haline gelmesini sağlamaktadır. Orta varlıklı kesimin yönetimin kararsızlaşmasından imkânlarını kaybetme ihtimalinin olması, o tabakayı demokrasiye daha çok bağlayacaktır²².

Siyasal istikrar ile ilişkisi olan başka bir kavram seçim ekonomisidir. Politikacılar seçilebilmek için seçim ekonomisi adı verilen iktisat politikalarını uygulurlar. Seçim zamanında uygulanan bu politikaların finansmanı vergiler ve borçlanma ile sağlanır. Seçimlerden önce yapılan bu harcamalar daha sonradan ülke ekonomisinin üzerine yeni bir maliyet getirmiş olmaktadır. Seçim dönemlerin de seçmenlerde kendi menfaatleri için seçim ekonomisine dönük davranışlar göstermektedir. Bunu fark eden hükümetler seçmenlerin davranışlarını etkilemek için

²⁰ S. Şanlısoy ve M. Çetin, (2017). Türkiye Ekonomisinde Politik İstikrarsızlık-MakroEkonomik Performans İlişkisi, *Dokuz Eylül Üniv. İİBF Dergisi*, 32 (2), 202.

²¹ H. Karahan ve E. T. Karagöl, (2014). Ekonomik Performansın Temel Taşı: Siyasi İstikrar, *Seta Perspektif*, (41),2.

²² A. Akıncı, (2015). Demokrasi ile Siyasal İstikrar ve Kalkınma Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği, *Turkish Studies Dergisi*, 10 (10), 45.

seçim ekonomisini uygulamaya koyarlar. Seçimlerden sonra ise hükümetler daraltıcı politikalara yönelirler. Bunun sonucunda seçimlerden önce ve sonra görülen ekonomi politikaları farklılık arz eder.

Siyasi istikrarın sağlandığı ülkelerde hükümetler var olan kaynakları çoğunlukla yatırımlara yönlendirirler. Aksine siyasi istikrarın olmadığı dönemlerde yakın zamanda seçim yapılacaksa, hükümetler vatandaşlara daha ılımlı gözükmek için kaynakları tüketim harcamaları yönünde kullanacaklardır. Güçlü olmayan hükümetler baskı ekiplerinin ve farklı lobilerin daha fazla tesirinde kalacaktır. Kamu-arz-talep dengesinin, harcama giderleri lehine dönüşmesi durumunda, mevduatlar azalacaktır. Memleketin büyümesi ve gelişmesi daha düşük düzeyde kalacaktır. Politik kararlılıkla yüksek gelişme büyüklüğüne ulaşmak çok daha uygun olacaktır²³.

1.5. Ekonomik ve Politik İstikrarı Etkileyen Temel Faktörler

Politik ve ekonomik faktörlerin istikrar açısından etkisi Adam Smith'ten bu yana olan inceleme konusudur. Ekonomik açıdan siyasi kararsızlık ve iktisadi karara ait emekler, her ikisi için de seçilen değişkenler ve değişkenler arasındaki nedensellik ilişkileri farklılık göstermektedir. İktisadi büyüme ve iktisadi gelişmeye ilişkin değişkenler birçok çalışmalarda iktisadi istikrara ithaf edilerek analizlere dâhil olmuştur. Çalışmalarda da oluşturulan iktisadi performans, iktisadi başarım değişkeninin yerine kullanılabilmektedir. Bazı çalışmalarda siyasi kararsızlık da seçimler, faiz, altın ve döviz kuru gibi iktisadi parametreler, askeri müdahale, siyasi riziko göstergesi ve terörist faaliyetlere ait bilgilerce temsil edilebilmektedir²⁴.

İktisadi faktörlerle, siyasi faktörler esasında birbirlerini hemen hemen her zaman etkileyebilir. Siyasi kararsızlığın iktisadi karar üzerindeki etkisi iki farklı açıdan gerçekleşir. İlki politik istikrarsızlığın ekonomik istikrarı doğrudan etkilemesidir. Politik istikrarsızlığın olduğu dönemde hem yabancı sermaye yatırımlarının ve finansal sermaye yatırımlarının hem de beşeri sermaye yatırımlarının ülkeyi terk edebilme olasılığı mevcuttur. Böyle bir durumun söz konusu olması tasarruf açığı bulunan ülkelerde ekonomik istikrarı aynı zamanda ekonomikbymeyi olumsuz etkileyecektir. Diğer taraftan ekonomide yatırımların azalması istihdamı azaltacak ve bununla birlikte işsizlik oranında da artış görülecektir. Diğer bir açı ise dolaylı olarak politik istikrarsızlığın geleceğe dair bir belirsizlik oluşturmasıdır. Böyle bir durumda siyasi kararsızlığın makro iktisadi başarım üzerindeki etkisi, geleceğe dair belirsizliğin artış göstermesinden dolayıdır. Belirsizlik hem ekonomik hem de politik karar mekanizmalarını etkilemektedir.

²³ agm., s.53.

²⁴ S. şanlısoy ve M. etin, (2017). Türkiye Ekonomisinde Politik İstikrarsızlık-MakroEkonomik Performans İlişkisi, *Dokuz Eylül nv. İİBF Dergisi*, 32 (2), 212.

Ekonomide politik istikrarın olması yatırımcıların ileriye daha iyi görebilmelerinde ve böylece uzun vadeli kalıcı yatırımlar yapmalarında etkili olur. Büyüme ve istihdam üzerinde de olumlu sonuçlar doğurur. Ekonomik performansın artmasına ve ekonomik istikrarın sağlanmasına da katkıda bulunur.

Politik istikrarsızlığın ortaya çıkmasında iktisadi performansın düşük olması ya da vatandaşın ekonomik seviyesinde düşüş etkili olmaktadır. Bahsedilen etkiyi ortaya çıkaracak ilk aç, performansın düşük olmasının hükümetlerin değişme olasılığını arttırmasına yöneliktir. Demokratik yönetimlerde hükümetin tekrar seçilebilmesi için seçimlerin öncesindeki iktisadi başarımlar önemli bir unsurdur. Ekonomik büyüme performansının düşük olması ve ekonomik istikrarın sağlanamaması hükümetlerin değişim sıklığını ve erken seçim olasılığını arttırır. Otokratik yönetimlerde ise büyümenin düşük olması halkın olumsuz tepkisine neden olur. İktidar karşıtı faaliyetlere girişme eğilimi artar. Sonuç olarak bu ortam darbe ve devrimlere uygun koşulları oluşturur. İkinci olarak ise, iktisadi büyüme pek çok çıkar unsurları arasında kuvvetli istikrarın düzenlenmesini de sağlamaktadır. Koalisyon, bakanlar kurulunun bozulması ile siyasi istikrarsızlığın ortaya çıkmasına sebep olur. MÖ 4. asırda Platon'un belirttiği gibi gelir ve mal mülk eşitsizlikleri siyasi kararsızlığı ortaya çıkarabilmektedir²⁵.

Siyasi istikrar ve iktisadi istikrar arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda değişkenler arasındaki nedensellik büyük bir rol oynamaktadır. Bu çalışmalar üç fikir akımı ile ifade edilebilir. Birincisi, politik istikrarsızlığın var olmasının ekonomik büyümeyi yavaşlattığı görüşüdür. İkincisi ekonomik istikrarın siyasi kararları tetiklediği ve üçüncü ise nedenselliğin çift yönlü olduğu şeklindedir.

İcraatların dayandığı temel faktörlerin belirsizliği; yatırım, üretim ve istihdam gibi iktisadi karar alma süreçlerinin kesilmesine yol açmaktadır. Bununla birlikte yönetim değişikliği olasılığının yüksek olması, yerine gelecek hükümetin getireceği politika uygulamalarıyla ilgili de bir bilinmezliğe neden olmaktadır. Risk almak istemeyen iktisadi aktörler politikalar konusunda geri adım atabilir. Gerekirse yurtdışında yatırım yapmaya başvurabilirler. Bilakis, tek düze siyasi platformları tercih eden, bir başka ifadeyle güvenilirliği seven dış yatırımcılarda, söz konusu durumda yatırımdan vazgeçmekte veya ülkeyi terk etmektedir. Bütün bu öğeler, GSYH'nin büyümesini olumsuz yönde etkilemektedir²⁶.

Politik belirsizlik ile iktisadi performans ilişkisinin kurumsal temeline dair başlıca etkenlerden biri, istikrarla doğru orantılı gelişme gösteren yatırımlar ve bunun milli gelire

²⁵ agm., s.213.

²⁶ H. Karahan ve E. Tanas Karagöl, (2014). Ekonomik Performansın Temel Taşı: Siyasi İstikrar, *Seta Perspektif*, (41) 2.

yansımasıdır. Doğal olarak kişi başına düşen milli gelirin yani ülkedeki refah düzeyinin gelişimi üzerinde de önemli etkileri vardır. 170'e dek varan dünya devletini 1960 ve 2000'li senelerinde gözlemleyen deneysel çalışmalar, politik kararsızlığın kişi başına düşen GSYH büyümesini aşağı yönlü etkilediğini ispatlamıştır²⁷.

Özetlemek gerekirse, literatürde siyasi kararsızlık kavramına ait iki farklı yaklaşım vardır. Bu yaklaşımlar siyasi kararsızlığın normal ve anormal yöntemlerden gerçekleşen iktidar değişimleri ve şiddet olayları, askeri müdahaleler, soğuk harpler ve suikastlar esasında ortaya çıktığı ileri sürülmektedir. Tüm bu etmenlerin sonucunda ortaya çıkan siyasi süreç, özelyatırım harcamaları üstünde en önemli etmenlerden biridir. İktisadi büyüme yatırım ve tasarruflar aracılığıyla devamlılık arz etmektedir. Politik rejimin kararsızlık göstermesi durumunda, hane halkı tasarruflarına gerek olmadığını düşünerek tasarruflarını azaltıp tüketimlerini artırabilirler. Yatırımcılar ve girişimciler iktisadi kararlarıyla ilgili yeni bir bilgilenceye kadar yatırımların nakit olmasını (özellikle de altın ve döviz mevduatları şeklinde) tercih edecekler ve yatırımlarını erteleyeceklerdir²⁸.

Bununla beraber, politik istikrarsızlıkta meydana gelecek bir artış yatırım harcamalarının ve ekonomik istikrarın üzerinde olumlu etki sağladığını belirten çalışmalar da vardır. Bu olumlu etkinin nedenleri ise; politik istikrarsızlığın meydana getirdiği belirsizlik ortamının yatırımları geciktirmesi, sermaye stokunun azalması ve yerine daha yüksek oranda sermaye girişinin sağlanmasıdır. Son olarak ise politik istikrarsızlığın hükümetlerde uzun vadeli faydalı politikaların yapılmasına yol açabilmesidir. Politik istikrarsızlığın önemli belirleyicilerinden birisi de koalisyon hükümetleridir. Koalisyon hükümetlerinin işleyişinde olan tutarsızlık toplumun karar alma akışını etkiler. Koalisyon nedeni ile zayıf durumdaki iktidarlar etkin politikalar uygulamaya koyamayacaktır. Yüksek maliyetli ve yetersiz olsa da kolay ulaşılan kaynakları finanse edeceklerdir. İktidarların görev süreleri üzerinden siyasi kararsızlığın iktisadi başarının tesirini inceleyen çalışmaların bir kısmı, politik istikrar ve iktisadi dengenin daha olumlu bir ilerleme getirdiğini belirtmektedirler²⁹.

Politik istikrarsızlık sermaye çıkışlarıyla birlikte dış ekonomiyi sağlar. Bununla beraber ekonomik istikrarı da etkiler. İlerde kullanılmak üzere saklanmış dövizlerin düşük miktarda olması, siyasi kararsızlığın iktisadi yapıya olan olumsuz etkisini daha da arttırmaktadır. Özellikle finansal sermaye çıkışlarında meydana gelen yükselişler, ulusal paranın değerinin düşmesinde

²⁷ agm., s.2.

²⁸ H. Demirgil, (2011). Politik İstikrarsızlık, Belirsizlik ve Makroekonomi: Türkiye Örneği (1970-2006), *Marmara Üniv. İ.İ.B.F Dergisi*, 31 (2), 126.

²⁹ agm., s.127.

önemli etkiye sahiptir. Fiziki sermaye seviyesinde yaşanan düşüş de iktisadi büyümeyi olumsuz yönde etkiler. Tasarrufların yetersiz kalması nedeniyle yatırımların büyük çoğunluğunun yurt dışından sağlanması gelişmekte olan devletlerde yaşanan siyasi belirsizlikler, yatırımcıların itimatlarını azaltmaktadır. Azalan itimadın tekrar kazanılabilmesi maliyetli bir zaman almaktadır³⁰.

1.6. Siyasal Mekanizmalar

Elde olan ve kullanılabilen iki ya da daha fazla seçenektan birinin tercih edilmesi karar anlamına gelir. Karar alma olgusunun somutlaşabilmesi için kararı alan kişinin birden fazla seçeneğinin olması gerekir³¹.

Tek kişinin karar alması daha kolay ve anlaşılabilir olur. Kolektif karar alma aşamalarında ise, süreç daha karmaşıktır. Bu karmaşanın daha kolay aşılabilmesi için siyasi partiler önemli bir konum da yer alır. Siyasi partiler örgütlenmiş yapılardır. Bireyler için karar alma mekanizmasında rol oynayabilmelerine fırsat tanıyıp, bireylerin hareket alanını da genişletmiş olur. Bu karar mekanizması sırasında piyasa ekonomisine bir seçenek olarak kamu ekonomisi de meydana gelir. Öncelikle söz konusu olan faktörlerin arasındaki farkın ortaya konulması, kamu ekonomisinin önemini anlayabilmek açısından faydalı olacaktır³².

Kamu ekonomisi ile piyasa ekonomisi arasındaki farklar üç temel özelliğe göre ayrılabilir³³:

- **Mal ve Hizmetin Üretilme Süreci:** Piyasa ekonomisinde tüketiciler taleplerini söyleyerek arzı belirler. Görünmez el aracılığıyla piyasada eksiklik veya fazlalık varsa piyasa kendiliğinden dengeye gelir. Kamu ekonomisindeyse seçmenlerin taleplerini söylemesi sıkıntı olduğu için piyasa ekonomisindeki mekanizma gibi bir işleyiş görülmez.
- **Üretim Sürecindeki Aktörler:** Piyasadaki üretimin aktörleri üretici ve tüketicilerken; kamu ekonomisindeki aktörler politikalar, bürokratlar ve seçmenlerdir.
- **Etkinlik Ölçümü:** Piyasa ekonomisinde etkinlik faktörü kar ile belirlenirken; her ne kadar son yıllarda performans ölçümüne bağlı birtakım uygulamalar söz konusu olsa da bu uygulamaların kullanımında bazı sıkıntılar olduğundan kamu kesiminde etkinlik ölçümüne ilişkin böyle bir mekanizma söz konusu değildir.

Karar alma mekanizmaları yönünden ise piyasa ekonomisi ve kamu ekonomisi arasındaki

³⁰ agm., s.128.

³¹ Y. Bayram, (2011). Liberal Demokrasilerde Medya ve Kamuoyunun Dış Politika Karar Alma Sürecine Etkisi, *Erciyes İletişim Dergisi*, 2 (2), 70.

³² A. B. Bahçe ve Ö. Gümüş, (2019). Siyasal Karar Alma Mekanizması ve Mali Hukuk Kapsamında Kamu Denetçiliği Kurumu Kararlarının İncelenmesi, *Vergi Sorunları Dergisi*, (368), 109.

³³ H. Kirmanoğlu, (2007). *Kamu Ekonomisi Analizi*, 2. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 101-103.

farklar şu şekildedir³⁴:

- **Kesinliğin Derecesi:** Piyasada karar alma mekanizmasında kişinin seçim öncesi ve sonrası hareket ve davranışları tutarlıdır. Kamu ekonomisinde karar alma sürecinde kişinin tercihleri arasında tutarlılık görülmeyebilir. Bir diğer anlamda piyasa ekonomisinde kararlarda kesinlik mevcutken, kamu ekonomisindeki kararlarda bir belirsizlik meydana gelebilir.
- **Kararlara Katılım:** Piyasa ekonomisi karar alma mekanizmasında kişi kendi tercihlerini başvuru kaynağı olarak kullanır. Kamu karar alma mekanizmasında ise diğerlerinin tercihleri göz önüne alınır.
- **Alternatif Tercihlerde Seçim:** Piyasa ekonomisi karar alma mekanizmasında birey birmaldan daha fazla tüketir. Diğer maldan daha az tüketmiş olur. Kamu ekonomisinde ise bir malı talep eden birey, diğer malı talep edememektedir³⁵.
- **Sorumluluğun Derecesi:** Piyasada kişi karar alma sırasında fayda-maliyet analizi yaparken; kamu ekonomisinde birey kamu yararını gözetmektedir.
- **Zorlama Faktörü:** Piyasa ekonomisinde karar alma mekanizmasında herhangi bir zorlama unsuruna rastlanılmazken; kamu ekonomisinde karar almada zorlama unsuru ön plana çıkmaktadır.

Kamusal karar alma süreci ilk olarak ekonomik kaynakların yönetimiyle ilgili olup, bir ihtiyacın karşılanmasıdır. Fayda sağlanması şeklinde meydana gelen söz konusu durum kamu ekonomisiyle uğraşanlar açısından sosyal faydanın maksimizasyonu amacıyla gerçekleştirilen etkinlikler olarak ifade edilir. Bu durum tam kamusal mal veya hizmet üretiminde devlete yasal bir zemin hazırlamaktadır. Diğer açıdan sosyal faydası yüksek olan etkinliklerin teşvik edilmesinde devletin düzenleyici konum da olduğu söylenebilir³⁶. Bununla beraber devletin teşvik ettiği ürünler bireyler tarafından tercih edilmemiş olabilir. Başka bir deyişle, bireysel tercihlerden kolektif tercihlere geçiş mümkün olmayabilir. Örneğin, devletin grip aşısı üretmesi bu aşının herkes tarafından talep edilmesi anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla kolektif tercihlerde bu tarz sorunlar meydana gelebilir³⁷.

Kamu ekonomisinde bu tarz sorunların meydana gelmesindeyse aşağıdaki aktörler ve söz konusu aktörlerin maksimizasyonları neden olmaktadır³⁸:

- *Seçmenler (Yarar Optimize etmek),*
- *Siyasi Parti (Oy Optimize etmek),*

³⁴ O. Şener, (2014). *Kamu Ekonomisi*, 12. Baskı, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 146-149.

³⁵ A. B. Bahçe ve Ö. Gümüş, (2019). Siyasal Karar Alma Mekanizması ve Mali Hukuk Kapsamında K. D. K. Kararlarının İncelenmesi, *Vergi Sorunları Dergisi*, (368), 110.

³⁶ İ. A. Acar ve E. A. Şahin İpek, (2016). “Kamuda Karar Alma-İç Denetim İlişkisi: Güvence Verme, Danışmanlık ve Yönetimde Değer Katma Fonksiyonları Açısından Bir Değerlendirme”, *Süleyman Demirel Üniv. İ.İ. B. F. Dergisi*, 21 (5), 1573-1574.

³⁷ A. B. Bahçe ve Ö. Gümüş (2019). “Siyasal Karar Alma Mekanizması ve Mali Hukuk Kapsamında K. D. K. Kararlarının İncelenmesi”, *Vergi Sorunları Dergisi*, (368), 110.

³⁸ İ. Ünlükaplan, (2003). Kolektif Karar Alma Sürecinde Temel Sorunlar, *Çukurova Üniv. S.B. Enstitüsü Dergisi*, 11, (11), 22.

- *Bürokrasi (Bütçe ve Etki Optimize etmek),*
- *Baskı ve Çıkar ekipleri (Rant Optimize etmek).*

Bu durumda kamu ekonomisinde başarısızlık yaşanmasının sebepleri şu şekilde ifade etmek gerekir³⁹:

- *Rasyonel seçmenlerde bilgisizlik,*
- *Rasyonel seçmenlerde ilgisizlik,*
- *Rant kollama,*
- *Oy ticareti,*
- *Oybirliği ilkesi,*
- *Kamunun malı ve hizmetlerinin tamamı olarak arzı,*
- *Ortanca seçmen teorisi.*

Rasyonel seçmen bilgisizliğini Anthony Downs seçmenlerin seçime katılan adaylar konusunda yeterince haberleşmeye sahip olmamaları olarak ifade etmiştir. Seçime katılan adaylar hakkında yeterli haberleşme/dayanışma sahibi olamayan seçmenlerin ise kamu ekonomisinde sıkıntılar oluşturacak adayları seçmesi ise yüksek olasılıkla beklenen bir sonuçtur⁴⁰.

³⁹ R. Kızılboga, (2012). Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Teorilerinin Değerlendirilmesi, *Nevşehir Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, (1), 99.

⁴⁰ A. B. Bahçe ve Ö. Gümüş (2019). Siyasal Karar Alma Mekanizması ve Mali Hukuk Kapsamında KDK Kararlarının İncelenmesi, *Vergi Sorunları Dergisi*, (368), 111.

İKİNCİ BÖLÜM

BAŞKANLIK SİSTEMİ

2.1. Hükümet Sistemleri

Devletin ana organlarının nasıl ayrılması ya da birleşmesi, birbirleri ile aralarında ne tarzda ilişkilerin olduğu, bu ana kurumların nasıl oluşacağı ve kullanılacağına yönelik suallere verilen yanıtlar neticesinde ortaya çıkan tercihler, hükümet sistemlerini oluşturmaktadır⁴¹. Farklı bir söylemle iktidar yöntemleri devlet içindeki güçlerin dağılımı, düzenlenmesi yönünden anayasal demokrasilerde ya da demokrasi olmayan yönetimlerde geçerli kural ve kurumların oluşturduğu bir bütündür. Hükümet yöntemleri kurucu iktidarın tercihi doğrultusunda anayasalarda belirlenmesi gereklidir. Bu tercih devletin iktisadi, siyasi ve sosyal durumunu, yani ülkenin sosyo iktisadi ve sosyo siyasi durumu dikkate alınarak yapılan bir seçimdir. Yapılan tercih büyük ölçüde önem taşır. Ülkedeki yöntemin problemsiz bir şekilde işleminde etkilidir.

Hükümet yöntemlerinin sınıflara ayrılması, yasama ile yürütmenin nerede oluştuğuya da aralarındaki ilişkinin nerede yoğunlaştığıyla ilgilidir. Bununla birlikte, her hükümet yönteminde yargının, yasama ve yürütme organlarından ayrı tutulması ana husustur. Hukuk öğretisinde yargının, yasama ve yürütme kuvvetlerinden ayrı olup olmadığı belirsizdir. Devlette mantıksal olarak sadece iki gücün olduğu gerçektir. Bu iki kuvvet, yasaları yapan kuvvet ve bunları uygulamaya koyan kuvvettir. Yargı ise, yasanın yürürlüğe konmasından ve uygulanmasından ibarettir. Yargı işlevi de icra organının bir parçası olarak görülmektedir. Bazı düşünürlere bakılırsa, yargının bağımsız ayrı bir güç olması hâkimlerin, hâkimiyetin tek ve asıl maliki bulunan halk tarafından seçilmeleri koşuluna bağlıdır⁴².

Yargının üçüncü güç olabileceği konusunda çıkarılabilecek tanı nasıl olursa olsun, bu tartışmanın hâkimlerin bağımsızlığı sorunu ile ilgili olmadığını ifade etmekte fayda vardır. Hukuk ülkenin vazgeçilmez bir unsuru, hâkimlerin bağımsızlığıdır. Tüm demokratik hukuk ülkelerinde oturmuş olan bir ilkedir. Hâkimlerin bağımsızlığı kuvvetler ayrılığı kavramının neticesi olmadığı gibi, bağımsız bir yargı kuvvetinin varlığına da bağlı değildir⁴³.

Hükümet yöntemleri güçler birliği ve güçler ayrılığı üzerinden ele alınırsa, güçler birliği yaklaşımında kuvvetler ya yasamada birleşir ya da yürütmede birleşir. Dolayısıyla mutlak monarşi ve diktatörler icrada birleşme, parlamenter yöntem ise yasamada birleşme olarak ortaya çıkan

⁴¹ T. Korkmaz, (2016). Türkiye Eksenli Bir Hükümet Yöntemi Analizi, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 3 (6), 44.

⁴² Ö. Keskinsoy ve S. B. Kaya, (2018). Türkiye Hükümetleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme, *TBB Dergisi*, (137), 70.

⁴³ *agm.*, s.71.

hükümet yöntemleridir. Kuvvetler ayrılığı yöntemlerindeyse hükümet yöntemleri başkanlık, yarı-başkanlık ve parlamenter yöntemler olarak karşımıza çıkmaktadır⁴⁴.

Hükümet yöntemi ile devlet yöntemi farklı kavramlardır. Federal ülke biçiminde başkanlık yönteminin uygulanabileceği gibi, parlamenter yöntem, meclis hükümeti yöntemi veya yarı-başkanlık yöntemi de uygulanır. Benzer biçimde merkeziyetçi ülkede yarı-başkanlık yöntemi ve milletvekilleri yöntem uygulanabileceği gibi, başkanlık modeli de uygulanır.

Anayasa Hukuku'nda hükümet yöntemleri ana konulardan biridir. Ülkenin elinde bulunduğu kuvvetlerin birbirleri arasındaki ilişkilerine göre sınıflandırılmasında hükümet yöntemleri daima korunmuştur. Anayasa hukukunda hükümet modellerinin tasnifinin esasını, yasama ve yürütme gücü arasındaki bağ belirler. Demokratik ülkelerde yargı bağımsız, tek başına güç olarak kabul edildiği zaman hükümet yöntemlerinin belirlenmesinde yasama ve yürütme güçleri arasındaki ilişkiler belirleyici olmaktadır⁴⁵.

Kuvvetler ayrılığını benimsemiş yöntemlerde, yürütme ve yasama arasındaki ilişkinin yoğunluğuna göre; başkanlık yöntemi, parlamenter yöntem veya meclis hükümeti yöntemi tercih edilmiştir. Devlette, yasama ve yürütme güçleri aynı organda yoğunlaşmışsa kuvvetler birliği, ayrı kurumlarda yoğunlaşmışsa kuvvetler ayrılığı söz konusudur. Güçler yasama kurumunda ya da yürütme kurumunda toplanmış olur. Yasama ve yürütme gücü, seçilmemiş tek şahıs ya da kurulda toplanmışsa mutlak monarşi veya diktatörlük ile yönetim olur. İki güç kamu tarafından demokratik kurallar dikkat edilerek seçilen bir mecliste birleşmişse meclis hükümeti yöntemi söz konusudur. Güçler ayrılığında, ayrılığın yoğunluğuna bağlı iki ayrı yöntem mevcuttur. Yasama ve yürütme gücü kesin bir biçimde ayrı ve aralarındaki bağlar oldukça zayıfsa bu yönteme başkanlık yöntemi denir. Yasama ve yürütme daha uysal, istikrarlı ayrılmış ve aralarındaki bağ oldukça sıkıysa bu yönteme parlamenter yöntem denir. Güçler ayrılığında hükümet yöntemleri genellikle başkanlık yöntemi ve parlamenter yöntem namına ikiye ayrılmasına karşın, üçüncü bir hükümet yönteminin de burada değerlendirilmesi görüşü mevcuttur. Bahsi geçen yöntem yarı-başkanlık hükümet yöntemidir. Anayasa da hükümet sistemleri konusu incelenirken genellikle başkanlık, hükümet yöntemine Amerika Birleşik Devletleri (ABD), parlamenter yönteme İngiltere, yarı-başkanlık yöntemineyse Fransa misal gösterilebilir⁴⁶.

Meclis hükümeti yönteminde yasama ve yürütme organları halk tarafından seçilmiş bir meclis tarafından kullanılmaktadır. Günümüzde ise meclis hükümeti yöntemi uygulanamayan

⁴⁴ S. Kurt Topuz, (2016). Hükümet Yöntemleri ve Devlet Şekillerinin Ülkelerin Demokrasi Seviyeleri Üzerinde Yarattığı Farklılığın Tespiti Üzerine Bir Çalışma, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 16 (3), 463.

⁴⁵ D. Kılınç, (2016). Türkiye'de Bitmeyen Tartışma: Hükümet Yöntemi Üzerine Değerlendirmeler, *Gazi Üniv. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20 (1), 450.

⁴⁶ **agm.**, s.451.

bir yöntemdir. Tarihsel açıdan bakılacak olursa meclis hükümeti yöntemi olağanüstü hallerde ya da kriz dönemlerinde daha çok uygulanmıştır.

Yarı-başkanlık yöntemi ise parlamenter yöntemin hem de başkanlık yönteminin bazı müşterek yanlarını barındırmaktadır. Yarı başkanlık yönteminin, başkanlık yönteminde olduğu gibi en önemli özelliği devlet başkanının kamu tarafından seçilmesidir. Kamu tarafından halkoyu ile belirlenen ülke başkanı yürütme gücünün aynı kolu iken, diğer kolunu parlamenteryöntemlerde olduğu gibi başbakan ve bakanlar kurulundan oluşan hükümet oluşturur. Başbakanın öncü olduğu bakanlar kurulu, parlamenter yöntemlerde olduğu gibi göreve başlarken meclisten güvenoyu alması gerekmektedir. Görev sırasında da bakanlar kurulu meclise karşı sorumludur. Yarı başkanlık yönteminde parlamenter yöntemin tersine devlet başkanının siyasal kuvveti yoğun ve kapsamlıdır⁴⁷.

Parlamenter yöntem, demokratik hükümet yöntemleri arasında, tarihsel olarak bakıldığında ilk yöntemdir. Yöntemin ilk çıkışı İngiltere'ye ulaşmaktadır. İngiltere'de çoğulculuğa dayalı olarak uygulanan yöntem Westminster Yöntem de denilmektedir⁴⁸. Bu yöntem İngiltere parlamentosunun olduğu sarayın isminden gelmektedir. Sert olmayan daha yumuşak kuvvet ayrılığına dayanan parlamenter yöntemde, ülkenin üç asıl kurumu olan yasama, yürütme ve yargı birbirleriyle ilgili sorumlulukları olan ve tamamen birbirleriyle bağımsız olmayan organlardır. Yasama ve yürütme kurumu karşılıklı olarak varlıklarını sonlandırabilir. Yürütmenin yasama içinden çıktığı yöntemde aynı zamanda yasamaya karşı sorumlu olduğu anayasal bir demokrasi olarak ifade edilebilir. Parlamenter yöntem, güçlerin işbirliği yöntemi olarak da tanımlanır. İsmi parlamentodan alan yöntem, parlamenter yöntemin en önemli kurumudur. Yöntem içeriği incelendiğinde yürütmenin iki başlı olması göze çarpar. Yürütmenin bir kolunu devlet başkanı diğer kolunda ise hükümet başkanı olarak başbakan vardır. Yöntemde devlet başkanının yetkileri ve bulunduğu konum semboliktir. Parlamenter yöntemi benimseyen ülkelerde devlet başkanının göreve gelme biçimine bakarak monarşiyi tercih eden devletlerde, yönetemeyen liderler ile karşılaşılır. Yani lider, siyasi gücünden vazgeçmiştir. Lider, yönetimi belirleyemez ve siyaset dışı, tarafsız bir devlet başkanıdır. Ulusal bütünlüğü sağlayan, devletin sürekliliğinin sembolü, sert olmayan ve yatıştırıcı olan bir unsurdur. Cumhuriyetten yana olan ülkelerde de durum benzerlik gösterir. Parlamenter yöntemde Cumhurbaşkanı'nın yetkileri de simgeseldir. O yüzden yasama karşısında sorumluluğu bulunmamaktadır. Görevden alınamaz ve yetkilerini de sadece bakanlar veya başbakanın imzası ile kullanabilmektedir. Başbakan ve bakanlar kurulu tarafından yürütme

⁴⁷ S. Kurt Topuz, (2016). Hükümet Yöntemleri ve Devlet Şekillerinin Ülkelerin Demokrasi Seviyeleri Üzerinde Yarattığı Farklılığın Tespiti Üzerine Bir Çalışma, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 16 (3), 463.

⁴⁸ T. Korkmaz, (2016). Türkiye Eksenli Bir Hükümet Yöntemi Analizi, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 3 (6), 48.

görevi yerine getirilmektedir. Bu anlamda siyasi mesuliyetin asıl sahibi başbakandır. Yöntemde her ne kadar yürütmenin sahibi bakanlar kurulu olarak gözüксе de bakanlar kurulunun çalışmaları göz önünde bulundurulduğunda başbakanın mesuliyetiyle beraber iktidarın da asıl sahibi olduğu söylenebilir⁴⁹.

Başkanlık yönteminde ise parlamenter modele göre daha katı bir güçler ayrılığı söz konusudur. Başkanlık yönteminde yürütme tek başlıdır. Yürütmenin başı direkt veya belli zaman aralıklarında halk aracılığıyla belirlenen başkandır. Başkanlık yönteminde başkan hem devlet başkanı hem başbakandır, yürütme demokrasisini de tek başına kullanır. Başkanlık yönteminde başkan ekibini tek başına oluşturmaktadır. Yürütmenin yasamayı, yasamanın da yürütmeyi sonlandırma hakkı söz konusu değildir. Hükümetin parlamentonun oyu ile atanması ya da düşürülmesi mümkün olamaz. Başkan seçildiği zaman müddetince vazifesinin başındadır. Seçimler yasama kurumu ve başkanlık için ayrı ayrı yapılır. Diğer bir ifadeyle başkanın görev zamanı sabittir⁵⁰.

Yüzeysel ve en kısa haliyle anlatılan hükümet yöntemlerine genel bir değerlendirme yapılacak olursa, iyi ya da kötü bir hükümet yöntemi mevcut değildir. Başkanlık yöntemi iyi, parlamenter yöntem kötü gibi gözüксе de böyle ifade edilmesi yanlış olacaktır. Biri diğerinden daha demokratiktir veya diğeri ekonomiyi daha olumlu etkiler şeklinde bir tasnifte bulunmak doğru değildir. Bunun yanı sıra yöntemlerin olumlu ve olumsuz, yönlerini düşünerek hangi yöntemin daha uygun olacağını tartışmak daha etkili olacaktır. Bir meyvenin ya da sebzenin büyüüp gelişmesinde bulunduğu ortamın iklim koşulları, toprağı, suyu, havası etkiliyse, hükümet yöntemi tercihi o ülkenin siyasi, sosyal, tarihi ve iktisadi koşullarına bağlıdır. Bundan bağımsız düşünülemez.

Sonuç olarak, siyasi ve ideolojik anlaşmalar doğrultusunda yapılan tercihler ve münakaşalar, konuyu amacından saptırarak sonuç alınmasını zora sokacaktır. Bilime dayalı bir sosyal uyuşmanın gerekli olduğu bakanlar kurulu yöntemi tercihi, sadece politikanın ve üniversitenin konusu olmaktan öteye gidemeyecektir. Hükümet düzeni, siyasi yöntemin en önemli ve en temel alt yöntemlerinden biridir. Ancak en az hükümet düzeni kadarsiyasi partiler yöntemi, seçim sistemi, iktisadi ve kültürel yöntem de siyasal yöntemin etkileyici ve belirleyici unsurlarındandır. Belirtilen bu etkenler göz önünde bulundurulmadan, tüm sorunların cevabı olarak, çözümü hükümet yöntemi tercihine bağlamak, çok iyimser bir tutum olacaktır. Bir başka deyişle, memlekette, demokratik tek siyasi yöntemin kuruluşunda son derece mühim olan bu

⁴⁹ agm., s.49.

⁵⁰ S. Kurt Topuz, (2016). Hükümet Yöntemleri ve Devlet Şekillerinin Ülkelerin Demokrasi Seviyeleri Üzerinde Yarattığı Farklılığın Tespiti Üzerine Bir Çalışma, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 16 (3), 464.

faktörler göz ardı edilerek, o sistemin bütün başarısını veya başarısızlığının hükümet yöntemine bağlanması, şüpheyile yaklaşılması gerekli bir tutumdur⁵¹.

Sonuç olarak hükümet yöntemleri, bağlı olduğu ülke ve o ülkenin değişkenlerden oluşmuş geri planıyla düşünülmelidir. Hangi tarihsel, sosyolojik, kültürel veya iktisadi gelişmeler neticesinde çıkan meçhul veya anlaşılmayan kuruluşların taklit veya ikame edilmesi, bir başka devlette aynı neticeler vermeyebilir. Her biri demokratik hükümet yöntemleri olan gerek başkanlık gerek milletvekili gerek ise yarı başkanlık yöntemlerinin üstünlükleri ve dezavantajları, tatbik edileceği devlete ve uygulama şekillerine göre aykırılıklargösterebilir⁵².

2.2. Başkanlık Sistemi

Başkanlık yönteminde, yasama ve yürütme güçleri birbirinden kati ve sıkı bir şekilde ayrılır. Aynı zamanda güçlerin birbirini denetlediği, yürütmenin etkin ve güçlü olduğu hükümet yöntemi olarak ifade edilir. Günümüz koşullarına göre gelişen ve değişen toplum yöntemine elverişli, güçlü bir yürütmenin bulunması gerekir. Bunu gerçekleştirirken tabi ki, esas hak ve hürriyetleri güvence altına alan anayasanın ve kuvvetli bir yargı denetlemenin bulunmasına gereksinim duyulmaktadır⁵³.

Başkanlık yöntemi tanımlanırken akla gelen ilk ifade, yürütmenin tek başlı olduğu başkanın halk tarafından direkt seçilmesi aynı zamanda başkanın yasamanın güvenine dayanmayan bir yöntem olduğu akıllara gelir. Başkanın, meclise karşı değil halka karşı sorumluluğu vardır. Yasamanın yürütmeyi, yürütmenin de yasamayı feshetme hakkı yoktur. Başkan yetkiyi halktan alır ve kendi ekibini kendi kurar. Hayata geçireceği uygulamalarda, siyasette, başarılarında ve başarısızlıklarında sadece kamuya karşı mesuldür. Güçlerin sert ayrılığının açık biçimde hissedildiği bu yöntemde, parlamenter yöntemin tersine, tek şahıs hem yasama hem icra da vazife alamaz. Başkan meclisin yasama çalışmalarına hiçbir şekilde katılmaz. Yalnızca, olağanüstü durumlarda ya da meclisin açılış zamanında mesaj yetkisini kullanabilir. Gerekli gördüğü kanunları meclis başkanı tarafından okunmak üzere mektup olarak gönderebilir. Bütçesi yasama tarafından onaylanır. Başkanın yapacağı uluslararası antlaşmaları yine yasama onaylar. Bu sistemler aslında karşılıklı yetkiler çerçevesinde oluşan, yasama ve yürütme kuvvetinin iş birliği ve ahenk içinde çalışmasını özendiren uygulamalardır⁵⁴.

Sert bir güçler ayrılığının hâkim olduğu başkanlık yöntemi ABD’de uygulanır. Yeryüzünde uygulamalara bakılınca saf biçimde uygulanan devletin ABD olduğu görülür.

⁵¹ T. Korkmaz, (2016). Türkiye Eksenli Bir Hükümet Yöntemi Analizi, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 3 (6), 52.

⁵² *agm.*, s.52.

⁵³ H. Keser, (2011). “Türkiye ve Başkanlık Yöntemi”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 32.

⁵⁴ T. Korkmaz, (2016). Türkiye Eksenli Bir Hükümet Yöntemi Analizi, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 3 (6), 46.

Başkanlık yöntemi Amerika’da derinlemesine tarihsel bir zaman sonucunda ve devletin sahip olduğu koşullar üzerinden gereklilik olarak ortaya çıkmıştır. Amerikan yönteminin kurucularının asıl düşüncesi etkili bir merkezi ülkenin oluşturacağı tehditlerden kaçınmaktır. Bu nedenle devleti hem yatay hem de dikey olarak ayırmak suretiyle güçler ayrılığına dayanan federal bir devlet kurmuşlardır⁵⁵.

Başka devletlerde geçerli başkanlık yöntemleri, saf başkanlık yönteminden farklı ifade edilir. Saf başkanlık yöntemi Nur Uluşahin’e göre tanımlanırken üç unsura yer verilmelidir⁵⁶:

- a) *Başkanın doğrudan veya doğrudan-benzeri şekilde halk tarafından seçilmesi,*
- b) *Belirli bir dönem için seçilen yürütme organının yasamanın güvenine dayanmaması,*
- c) *Yürütmenin bir kişiden oluşması.*

Parlamente yöntemin tersine başkanlık yönteminde hukuken fiili olarak güçler sıkı ve net bir biçimde ayrılmıştır. Güçler karşılıklı olarak birbirlerinden bağımsızlardır. Bu bağımsızlık üç açıdan oluşur. İlki organların yapısındaki bağımsızlık hem yasama hem de yürütmenin birbirinden ayrılmasıdır. Böylelikle hiçbir organın birbirinden çıkması olası değildir. Parlamente yöntemin aksine, yasama da yürütme de genel oy ile kamu tarafından seçilir. Yani yürütme de geçerliliğini direkt halktan almaktadır.

Organların işlevindeki bağımsızlık ise hem yasama hem de yürütme organlarının karşılıklı faaliyetlerine katılamayışlarıdır. Başkan yürütmenin başı olarak yasama sürecine katılamaz. Aynı zamanda yasama da yürütme faaliyetlerine katılamaz. Yaşanan bu süreçte, yargı organları da işlevsel olarak bağımsız durumdadırlar. Bu bağımsızlık, organlar arasındaki temasların bağımsızlığı ve organların birbirlerini etkileyemediklerini gösterir. Parlamente rejimdeki fesih ya da güvensizlik oyu gibi bir denetim ya da denge mekanizması bu modelde bulunmamaktadır. Olası bir yöntem tikanıklığı durumunda ya devlet faaliyetleri durmakta ya da hükümet darbesi olmaktadır⁵⁷.

2.2.1. Başkanlık Hükümeti Sisteminin Doğması ve Genel Özellikleri

Avrupa’daki Protestanlar ve Katolikler arasında 17. yüzyılda ortaya çıkan gerilimler sonucunda oluşan dini baskılar etkisiyle Amerika’ya göçler başlamıştır. Çoğunlukla İngiltere’den yapılan toplu göçlerin etkisiyle Amerika’da 1776 yılına kadar on üç koloni oluşturulmuştur. Bahsi geçen bu on üç koloni bir araya gelerek ABD’nin temellerini oluşturmuştur. Thomas Jefferson

⁵⁵ A. Korkmaz, (2020). *Hükümet Yöntemleri ve Türkiye: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Yöntemi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çağ Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, s.26.

⁵⁶ N. Uluşahin, (1999). *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Yöntemi*, Yetkin Yayınları, Ankara, s.30.

⁵⁷ A. Korkmaz, (2020). *Hükümet Yöntemleri ve Türkiye: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Yöntemi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çağ Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, s.27.

tarafından yazılan Bağımsızlık Bildirgesi'nin 4 Temmuz 1776'da ilan edilmesiyle, yeni bir ulusun duyurusu da gerçekleştirilmiştir. Organize edilen 2. Kıta Kongresi ile kendi anayasalarını yapmaları için eyaletlere çağrıda bulunulmuştur. Adı geçen anayasal çalışmalar, 1787'de yapılan Federal Anayasa'nın oluşmasında etkili olmuştur⁵⁸.

Yedi Yıl Savaşlarıyla birlikte siyasi, ekonomik ve askeri sorunlar eyaletler arasındaki beraberliği azaltarak konfederasyon bir yöntemin oluşmasına neden olmuştur. Bu konfederasyonun yetkileri gayet sınırlı olmuştur. Bu anlamda kongre, devletler gönüllülük arz eden durumlar haricinde görevlendirilmemekte ve onları zorlama yetkisine sahip değildir. Konfederasyonun bağımsız bir yürütme ya da yargı organı da yoktur. Bununla birlikte kongre kararlarının uygulanması, devletlerin tercihinde kalmaktaydı. 1787'de Kurucu Meclis yani Konvansiyon kurularak daha etkili bir birlik oluşturmak amaçlanmıştır. Bu nedenle, 17 Eylül 1787 yılında Federal Anayasa onaylanmıştır. Bu anayasa ile yürürlüğe giren başkanlık modeli İngiltere'deki meşruti monarşiye benzerlik taşımaktaydı. Aralarındaki fark yürütme açısından idi. İngiltere'de yürütme faaliyeti kral tarafından yerine getirilirken, ABD'de ise kral olmadığı için yürütme faaliyetini başkan yerine getirmiştir⁵⁹.

Başkanlık hükümeti yöntemi, temsili demokratik yönetim biçimlerinden bir tanesidir. Bu yöntem saf şekliyle ABD'de uygulanmaktadır. Avrupalı düşünürlerin; bilhassa Locke ve Montesquieu güçler ayrılığı ilkesini benimsemektedir. İngiltere'de seçilmiş krallıkhasretinin bir göstergesi olarak ortaya çıkmıştır. Parlamenter yöntemde olduğu gibi tarihin koşullarına göre oluşan bir yöntem değildir. ABD'de, kurucu meclisin, 1787 senesinde yaptığı toplantı sonucunda yazılan anayasayla ortaya çıkan yöntemdir. Kesin ve sert güçler ayrılığına sahip olan ve 18. yüzyılda gün yüzüne çıkan başkanlık yöntemi ile baştaki erkin gerçek anlamdamerkezileşmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte kişilerin siyasi baskılardan kurtulması, muhafaza edilmesi fikri oluşmuştur. Siyasi gücün, bir kişinin elinde toplanmasını önlemek için çalışmalarda bulunulmuştur. Başkanlık Yöntemi güçler ayrılığıyla fren ve dengemekanizması prensiplerine sahiptir. ABD anayasasının düşünce babalarından bir tanesi, Thomas Jefferson, kurulabilecek hükümet yönteminin, seçimli bir despotluk olmadığı, kuvvetlerin ayrı kurumlar arasında sınıflandırılmasını ve dengelenmesini, her kurumun, yetkisinin hukuk kuralları ile belirlenmesini ona göre tasnif edilmesini belirtilmiştir⁶⁰.

Başkanlık yöntemi tek başlı yürütmeye sahiptir. ABD'de saf şekliyle uygulanan başkanlık yönteminin temeli yeryüzünün eski yazılı kanunuyla atılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin

⁵⁸ agt., s.27.

⁵⁹ agt., s.28.

⁶⁰ H. Keser, (2011). Türkiye ve Başkanlık Yöntemi, *İnönü Ün. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 33.

kanunları, başkanın kamu tarafından seçilmesi, güçler ayrılığı, devletin sınırlı bir duruma getirilmesi ve hukuk devleti temel ilkeleri doğrultusunda oluşturulmuştur. Bu ilkeler doğrultusunda oluşan başkanlık yönteminde, yasama ve icra birbirlerinden, işlevsel ve organik olarak ayrılmıştır. Yasama ve yürütme güçlerinin hukuki açıdan ayrılması, işlevsel ayrılık olarak tanımlanır. Yasama organı kanun koymakta, yürütme organı ise kanunları uygulamaktadır. Yasama ve yürütme işlerinin, farklı olarak yerine getirilmesi, bu kurumların birbirlerinden bağımsız olması ise güçlerin organik ayrılığı olarak tanımlanır. Halk tarafından seçilen başkan ve onun kurduğu ekip, yürütmeyi oluşturur. Başkanlık yönteminin tek başlı olması, ABD başkanlık yönteminin fark edici özelliklerinden birisidir. Yasamayı çift meclis yani Senato ve Temsilciler Meclisi oluşturur⁶¹.

Temeli ABD'nin 1787 kanununa dayanan Başkanlık yönetim biçiminin; Başkanlık, Yarı Başkanlık ve Seçilmiş Başkanlık olarak üç farklı uygulama şekli bulunmaktadır. Bugün ABD'de ve pek çok Latin Amerika'da olan Venezuela, Kosta Rika, Kolombiya ve Şili gibi devletlerde uygulanmakta olan Başkanlık düzeninde yürütmeyle faaliyetlerin tamamına yakın kısmı Başkanda toplanmıştır. Bu sebeple günümüz siyasi kaynağında “Başkancı” olarak isimlendirilen Başkanlık yönetiminin mahsus Latin Amerika devletlerinde rastlanılmaktadır. Bahsi geçen ülkelerin düşük kurumsallaşma düzeyinin olması ve tarihsel geçmişlerinde var olan “şef” kültürünün hâkim olması tarafı gün yüzüne çıkan, üst seviyede kurumlaşan ve demokrasi özgürlükleri ilke durumuna getirilen başkanlık yönteminin ana prensiplerinden uzaklaşması olarak yorumlanır. Başkan; parti lideri, hükümet şefi ve ulusal birliği temsil etme görevlerini üstünde toplar. Bu düzen aşırı milliyetçi politik ideolojiye ev sahipliği yaparak, umumi oyla seçilen devlet başkanı, sosyal ve siyasi aykırılığı bastırmak ve çevresindeki zümrenin gücünü azaltarak, diktatör olabilirler. Bu açıdan bakıldığında, bu sürede kurumsallık üstüne inşa edilen başkanlık ve yarı-başkanlık yöntemlerinin adeta bir anti-tezini teşkil eden başkancıuygulamanın bir sözde demokrasi biçiminde de düşünülebilmektedir⁶².

Başkanlık yöntemi ismini, devlet teşkilatı içerisinde yer alan yürütme organı olan başkandan almaktadır. Amerikan anayasasının başkancı olmasının sebebi, yürütmenin halk tarafından seçilmesi, görevinin devam etmesi için yasamanın güvenine ihtiyacı olmamasıdır. Bununla birlikte, başkanlık yönteminin başlıca tanımlayıcı özellikleri şu biçimde belirtilmektedir⁶³:

⁶¹ agm., s.33.

⁶² E. Beceren ve G. Kalağan, (2007). Başkanlık ve Yarı Başkanlık Yöntemi; Türkiye’de Uygulanabilirliği Tartışmaları, *İstanbul Ticaret Ünv. Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (11), 166.

⁶³ M. Erdoğan, (2016). Başkanlık Yöntemi, Latin Amerika Tecrübesi ve Türkiye, *Özgürlük Araştırmaları Derneği, Liberal Perspektif Analiz*, (3), 7.

- Devlet başkanının doğrudan veya yarı-doğrudan bir şekilde kamu tarafından seçilmesi,
- Yürütmeyi başkanın yönetmesi,
- Başkanın sabit görev süresi boyunca görevden alınamaması.

Başkanlık yönteminin tanımı için başkanın kararname çıkarabilir olması ya da olmaması gibi gerekli bir koşul olduğu açısından bir fikir birliği yoktur. Amerikan Anayasasında Başkanadirekt bu salahiyyet tanınmamış olmasına karşın, bazı görüşler başkanın genel kural koyma yetkisi, yöntemin tanımlayıcı özelliklerinden sayar. Sistemde başkanın kararname çıkarma gücüne sahip olmadığını ifade etmektedir. Başkanlık yöntemlerinin birçoğunda, özellikle Latin Amerika da yürütmenin kararname yetkisi vardır. 20. yüzyılda genel kural olarak kabul edilmiştir. Bu özellikler içerisinde ABD’de var olan frenler ve istikrar mekanizmasını dasayabiliriz. Bu frenler ve dengeler mekanizmasının asıl amacıdır. Hükümet yönteminin içerisinde güçlerin birbirini dengelemesi, otoritelerin keyfi bir tavrını engellemektir. Mekanizma güçlerin birbiriyle olan işlevsel katılımını da sağlamak ister. Bu katılımın sağlanmak istenmesinin amacı, devletin iş birliği ve koordinasyon gereksinimi ile alakalıdır⁶⁴.

Başkanlık yönteminin belirleyici özelliklerini birincil ve ikincil hususiyetler üzerine sınıflandırmak da mümkündür⁶⁵:

Asli Özellikleri

Yürütme organı tek kişiliktir.

Başkanlık yönteminde yürütme organı halk tarafından seçilen başkandan oluşur. Aynı yöntem, icrada kararlılık ve uyum için ortam hazırlar.

Başkan halk tarafından seçilir.

Başkanlık yönteminde başkanı belirli zaman için direkt halk tarafından seçilmektedir.

Bu durum demokrasiye uygun yasallığın artmasına katkı sağlar.

Başkan yasama güvenine dayanmaz.

Kamuoyuyla seçilmiş başkan, istisnai vaziyet olan “suçlama” harici, seçildiği süreç zarfında görevde kalır. Böylelikle görev süresi zarfında hiçbir mevzuda yasamanın itimadını sağlama şartı yoktur. Başkanın makamı görevi süresince, yalnız vefatı durumunda, istifa veya meclisin cezai yargılama süresi (impeachment) sonunda boşalabilir⁶⁶.

⁶⁴ agm., s.8.

⁶⁵ T. Güler, (2018). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Yöntemi ve Kamu Yönetimine Etkileri, *Balıkesir Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 21, Sayı 39, s.303-304.

⁶⁶ B. Bezici, (2005). Demokrasi ve Başkanlık Yöntemi, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3 (2), 79.

Tali Özellikleri

Başkanın yasama organını feshedememesi.

Hem başkan hem de yasama halk tarafından seçilir ve birbirlerinin görevlerine karşılıklı olarak son veremezler. Ama bazı ülkelerde (örneğin, Türkiye’de) uygulanış açısından farklılık gösterir.

Bir Kişinin Hem Yasama Hem de Yürütmede Görev Alamaması.

Güçler ayrılığının bir durumu olarak, şahsın aynı zamanda birbirinden ayrılan yasama ve yürütme kurumlarında vazife yapamaması düzenlenir. Vazife verildiği takdirde şahsın yasama kurumundaki vazifesinden istifa etmesi gerekmektedir.

Başkan Yasama Kurumlarının Çalışmasına Katılamaz.

Başkan ve yardımcıları azası olmadığı yasama kurumunun toplantısına katılmaz. Yasama kurumuna kanun teklifi veremezler.

Yasama ile yürütme arasındaki salâhiyetler birbirinden geçimsiz bir biçimde ayrılmış olsa da başkanın icrayı kendisinde bulunduran anlamına da gelmemektedir. Pratik siyasi yaşamda başkan kararlarını yürütebilmek amacıyla çoğu zaman meclisle birlikte hareket etmelidir. Bu sebeple gerçek başkanlık yöntemindeki yasama ve yürütme arasında temaslar, ne çoğunlukçu yöntem gibi dar bir ekseriyete dayanır. Ne de oydaşmacı yöntemde olduğu gibigeniş bir ekseriyete dayanarak yürümektedir. Yasama ve yürütme arasındaki istikrar ve denetim yöntemi (check and balance) başkanlık yöntemine mahsus tamamen değişik yapılanmadır⁶⁷.

Bu saptama doğrultusunda, başkanlık hükümeti yönteminin genel hukuki özelliklerini de şu biçimde sıralamak mümkündür⁶⁸:

- Meclis ve hükümet farklı birer varlığa “organ” vasfına göre kurumsallaştırılmıştır. Bu kuruluşların kadrosu değişiktir. Meclis hükümeti, içerisinde bulundurmaması sebebiyle bir “parlamento” değildir. İki kurumun hukuki salâhiyetlerinin dayanağı anayasadır. Meclis ve hükümet birbirinden ayrıştırılarak doğrudan halkın oyuyla başa gelir.
- Yasama ve yürütme birbirinden bağımsız olarak iktidarda kalır. Meclis içinden olmayan hükümetin, meclise karşı siyasi sorumluluğu da yoktur. Seçim dönemi içinde izlediği politikalar sebebiyle meclis tarafından görevinden alınamaz. Karşılıklı olarak birbirlerini feshedemezler.
- Meclis ile hükümet, politika saptama, uygulama, denetleme gibi yönetim işlevlerinde ortak hareket ederler. Her kurum kendi yetkisi doğrultusunda üstüne düşeni yapar ve birbirlerinin iş birliğine uymak zorundadırlar.

⁶⁷ agm., s.82.

⁶⁸ E. Beceren ve G. Kalağan, (2007). Başkanlık ve Yarı Başkanlık Yöntemi; Türkiye’de Uygulanabilirliği Tartışmaları, *İstanbul Ticaret Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (11), 167.

- Yürütme organı bölünmemiştir. Yürütme tek kişinin halk tarafından doğrudan seçilmesiyle oluşur. Bu kişi aynı anda Devlet başkanıdır.
- Başkanın kongre önünde siyasal sorumluluğu olmadığı ifade edilse de başkan istisnai olarak cezai bir sorumlulukla karşı karşıya kalabilir. Buna göre, temsilciler meclisi tarafından suçlanması ve Federal Anayasa Mahkemesi Başkanının başkanlığında senato tarafından yargılanması gerekir, verilecek ceza en fazla “görevine son verme” olabilir. Bu sistem bir sefer 1966’da Başkan Johnson hakkında işletilmiş lakin temsilcilermeclisince yöneltilen suçlama yetersiz bulunmuştur⁶⁹.

Son olarak, yöntemin avantajlarına bakıldığında ilk olarak güçler ayrılığının kesinliğinin sağlandığı görülür. Başkanlık kurumu ve yasama kurumu birbiriyle doğru orantılı şekilde denetlenebilir. Başkanın görev süresinin belli olmasıyla her an görevinin değişebilme ihtimali olan başkana göre yasama kurumu daha avantajlıdır. Yönetimdeki istikrarın sağlanmasında fayda sağlar. Halk tarafından belirli bir süre için seçilen başkanın vefat, çekilmeye da sağlık durumları haricinde yasama organınca düşürülememesi siyasal süreçte istikrar olarak kabul edilir⁷⁰. Bu sebeple yönetimde istikrarı sağlaması başkanlık yönteminin en olumlu tarafı olarak gösterilir. Parlamenter yöntemde karşımıza çıkan koalisyonlara dayalı belirsizlik burada görülmemektedir. Organların birbirinden ayrılmasıyla uyumun kendiliğinden sağlandığı düşüncesi hâkimdir. Başkan tarafından üstlenilen yönetim, bakanların uzmanlaşmasına ve etkinliklerinin artmasına fayda sağlamaktadır. Bununla birlikte parlamenter sistemde yasaların çoğunluğu hükümet tasarısı olarak gerçekleşir. Başkanlık yönteminde yürütmenin bu şekilde bir tasarı hazırlama yetkisi olmadığından, yasama kuvvetinin korunduğu ifade edilebilir. Parlamento tarafından düşürülme olasılığı bulunmayan yürütme, korkusuz hükümler alıp uygulamaya geçirebilir. Başkanlık yönteminde başkan seçilme sayısının sınırlı olması, yeni siyasetçilere imkân vermesi de bir başka avantajlı yanı olarak sayılabilir⁷¹. Parlamenter yöntemlerde hükümetlerin oluşma aşamasında ortaya çıkan zorluklar burada görülmemektedir. Çünkü burada başkan yürütme kuvvetini tamamen elinde bulundurur. Kabinayı oluşturma yetkisi de başkandadır. Hükümet uyuşmazlığı ve otorite boşluğu bu yöntemde görülmez. Yöntemi eleştirenlerce ortaya atılan iktidarın kişiselleşmesi savına karşılık yöntem yandaşları “başkanlık yöntemindeki başkanın parlamenter rejimdeki başbakan kadar güçlü olmadığı” biçimde yanıt vermektedirler. Bu yöntemde başkan icra yetkisini kendisinde tutarken, parlamenter yöntemde başbakan yasama ve yürütmeyi büyük anlamda denetim altında alabilmektedir. Özellikle acil karar alınması gereken, buhran dönemlerinde icranın hızlı karar alması ve etkin müdahalede edebilmesi de başkanlık yönteminin bir diğer

⁶⁹ agm., s.167.

⁷⁰ Y. Demirhan, S. Aslan ve M. Alkış, (2016). Türkiye’de Hükümet Yöntemi Tartışmaları ve Ak Parti’nin Başkanlık Yöntemi Önerisi Üzerine, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (11), 168.

⁷¹ A. Yaman, (2014). Başkanlık Yöntemi, Uygulamaları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (1), 89.

avantajı olarak gösterilebilir⁷².

Başkanlık yöntemi, birçok yönüyle güçlü bir yönetim sunmaktadır. İlk olarak Başkanlık yönteminde devlet tek kişinin oluşturduğu bir yönetimle daha güçlü olmaktadır. Başkandoğrudan kamu tarafından seçilmesiyle birlikte büyük saygınlığa ve yasallığa sahiptir. Başkanlık yönteminde, görev zamanının kesin olarak belirli olması başkanın tereddüt etmeden yöntemlerini uygulamasına fırsat tanır. Başkanlık yönteminin parlamenter yöntemlerde bakanlar kurulunun kurulamayışının engel olan yönetim ve dolayısı ile otorite boşluğundan dolayı oluşan sorunlar oluşmamaktadır. Kamu egemenliğini sağlamlaştırıp, devlet velayetinin meşruiyetini arttırdığı, siyasal katılımı genişlettiği, özetle daha demokratik bir iktidar oluşturduğu düşünülmektedir. Bunun nedeninin başkanın direkt aracısız kamu tarafından seçilmesi, hesap sorulabilirlik bakımından parlamenter yöneme göre daha demokratik oluşu, başkanlık yönteminde sorumluluğun teşhisinin yetkilerin başkanda toplanmasından dolayı kolay olmaktadır. Ayrıca önceden bilinebilirlik açısından daha fazla demokratik oluşu, kamunun oy kullanırken oy verdiği aday kazanırsa kimin hükümet edeceğini bilmesi gibi unsurlar başkanlık yönteminin olumlu yönleri yani avantajları arasında sayılabilir⁷³.

Başkanlık yönteminin dezavantajlarına bakacak olursak, ilk olarak başkan ve kurultay üyelerinin kamu tarafından seçilmesidir. Bunun sonucunda demokrasi yasallığa sahip kurumun oluşmasından dolayı olabilir. Yöntem iki kurumun vazife zamanlarının sabit olması nedeni ile katılabilir. Başkan yasama organına son veremediği ve kongrede istisnalar hariç başkan feshedemediği için bu iki organ arasında ortaya çıkan uyuşmazlık durumunda, kimin haklı kimin haksız olduğunun belirlenmesi ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkabilir. Bu sorunun çözümünde bazen Anayasa Mahkemeleri etkili olabilir bazen ise bu sorun bir çıkmaz olarak görülebilir⁷⁴.

Başkanlık yönteminin diğer bir dezavantajı olarak görülen durum da başkanın seçim süresiyle ilgilidir. Başkanın yeniden seçilme imkânının olması verdiği sözleri kısa sürede faaliyete geçirme çabasına girmesi süreci verimsizleştirmekte ve ciddi olmayan siyasal faaliyetlerinin gerçekleştirilmesine neden olmaktadır. Çoğu başkanın, çeşitli sebeplerle başarılı olamamaları, görev sürelerinin belirli olması sebebiyle arka arkaya yeniden seçilmesi mümkün olmamaktadır. Bu durum topal ördeğe benzetilmekte ve kongrenin desteğini kaybetmeleri sebebiyle ise de oturan ördek benzetmesi yapılmaktadır⁷⁵. Yöntemin eleştirilen diğer olumsuz yanı ise seçimler de

⁷² G. Erdoğan Tosun ve T. Tosun, (1999). Türkiye'nin Siyasal İstikrar Arayışı Başkanlık ve Yarı Başkanlık Yöntemleri, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, s.85.

⁷³ K. Gözler, (2010). Anayasa Hukukuna Giriş, Ekin Basım Yayım Dağıtım, Bursa, s.97.

⁷⁴ A. Yaman, (2014). Başkanlık Yöntemi, Uygulamaları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, *Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (1), 87.

⁷⁵ G. Erdoğan Tosun ve T. Tosun, (1999). Türkiye'nin Siyasal İstikrar Arayışı Başkanlık ve Yarı Başkanlık Yöntemleri, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, s.79.

kazananın her şeyi kazandığı bir sürecin işlemlerinden dolayıdır. Yani bunun sonucunda ortaya çıkan kutuplaşma ve çatışma eğilimleri sonucunda siyasal mücadele de artmaktadır. Yöntemde var olan diğer öğeler ülkenin gereklerine uygun bir şekilde yerine getirilmezse başkanlık yöntemi yanlış işleyebilir ve demokratik yapısından uzaklaşabilir. Yöntemin iyi veya kötü işlemlerinde önemli etken olan, o ülkenin sosyo ekonomik kültürel yapısı, etnik ve dinsel unsurlarıdır. Bu etkenlere göre değerlendirilmeyen ve bu faktörlere uygun faaliyetlerde bulunmayan yöntem, olası bir ihtimalla halkın belirli bir kesimine veya çoğunluğuna yönelik bir baskı ögesi durumuna gelebilir⁷⁶.

Yöntem, seçilmiş olan başkanın destekçilerini halkın tamamıyla özdeşleştirmesinden dolayı olabileceği gibi bunun sonucunda başkan veya partisine muhalif olan seçmenlerin kendilerini azınlık durumunda hissetmelerine sebep olabilir. Bu durumda ise seçmenler başkanlığın yasallığını sorgulamaya başlayacaklardır. Dolayısıyla kişiselleşen bu iktidarın yöntemin tek kişiden var olmasıyla başkana tarafsız fikir verebilecek ve kendisini uyarabilen bir hükümetin olmamasına neden olmaktadır. Hatta yöntemde başkanlar azınlık olan seçmenlerin oylarını almak için bazı toplulukları destekleyebilir, ödün verebilir, aradaki mücadele katılaşabilir. Özellikle etnik ve dinsel yönden ayrılmış toplumlarda bu durum tehlikeli olabilir. Yürütme organının belirli olan görev süresi neticesinde başkanın vefatı, istifası ya da kongrede cezai sorgulama süreci dışında görevine son verilmesine imkân bulunmamaktadır. Sorumsuzluğuyla beraber başkanın gücünü artırabilir. Yöntemin kişiselleşmesi durumunu güçlendirebilir, aşırı görüşlere bağlı olmayan seçmen topluluğu ile karşı tarafta var olan seçmenleri bastırabilir. Sonunda yöntemin işlenemez duruma gelmesine sebep olabilir.

Disiplinsiz partilerin varlığı söz konusu ise yöntemde başkanın kabineyi oluşturmadaki yetkisi ile kabinedeki üyeleri istediği gibi değiştirebilme durumu vardır. Dolayısıyla bu durum kabine istikrarsızlığına neden olabilmektedir. Başkanın ve kabinesinin kongrenin güvene ihtiyacı duymamaları, başkanın bakanları kendi istediğine göre siyaset dışından teknokrat kişilerden atayabilmesi durumu siyasi kayırmacılık ve siyasi yozlaşmaya neden olabilir. Başkanın direkt halk tarafından seçilen başkan ile temsilciler arasında temasla başkanın kendinin parlamentonun üstünde görmesi gibi neticeleri ortaya çıkarabilir⁷⁷.

Sonuç olarak, Başkanlık yönteminin dezavantajları; halk tarafından seçilen başkan ve meclisin birbirini vazifeden alamaz. Başkan başarısız olsa da zamanı bitinceye kadar vazifede

⁷⁶ A. Yaman, (2014). Başkanlık Yöntemi, Uygulamaları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği, *Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (1), 87.

⁷⁷ G. Erdoğan Tosun ve Tosun, (1999). *Türkiye’nin Siyasal İstikrar Arayışı Başkanlık ve Yarı Başkanlık Yöntemleri*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, s.81.

kalması, tam tersi başarılı olanlarsa süresi sonunda vazifeden ayrılmak durumunda kalır. Başkanlık yönteminde başkanın seçimi çoğunlukçu formüle göre yapılmaktadır. Çoğunlukçu iktidar yoğunlaşmasına yol açmakta ve kutuplaşmayı arttırmaktadır. Halk tarafından seçilen başkan ve meclis, farklı partilerden olabilirler. Bu durumda iki taraf da meşru olanın kendisi olduğu iddiasıyla önemli sorunların ortaya çıkmasına sebep olabilir⁷⁸. ABD Başkanlık Sistemi Örneği

2.2.2. ABD Başkanlık Sistemi Örneği

Başkanlık yönteminin uygulanmasında şüphesiz en iyi örnek Amerika Birleşik Devletleridir. Bu yüzden ilk olarak ABD başkanlık yönteminin siyasal yönetim biçimine bakılmalıdır. ABD federal cumhuriyet yöntemine dayalı, 50 eyaletten oluşmaktadır. Uygulamada yerel yönetim anlayışı ve federal bir yönetime dayalı olmasına rağmen Amerikan Anayasasında federalizm ve yerel yönetim kavramına değinilmemiştir. Ancak, dünyada federal başkanlığın ve özerk yerel yönetimlerin en başarılı model olarak ABD yöntemi gösterilmektedir⁷⁹. Bahsedilen başkanlık yöntemi ve federalizm ABD için yaklaşık 250 yıllık bir süreçten geçerek oluşmuştur. Bu yöntemi daha iyi kavrayabilmek için ABD'nin kontrol vedenge yöntemini anlamak gerekir. Bu yöntemin siyasal sürecini, siyasal partilerin yapısını, işleyişlerini, uzlaşmacı yapısını ve sivil toplum kuruluşları gibi ABD başkanlık yöntemini oluşturan diğer siyasal rejim unsurlarını da iyi bilmek gerekir.

Başkanlık yönteminin çok farklı şekillerde uygulaması mevcuttur. Bu yöntemin sadece ABD'de uygulandığı söylenemez. Birçok ülkede başkanlık rejimlerinin varlığı söz konusudur. Ancak bu rejimlerin, ABD'de uygulanan yönetime göre çok fazla değişikliklerin olduğu görülür. Birçok farklılığın söz konusu olması sebebiyle ABD'deki başkanlık yöntemi “saf başkanlık yöntemi” olarak kabul edilir⁸⁰. Diğer ülkelerde otoriter niteliğin var olması sebebiyle uygulanan yöntem başkancı rejim olarak ifade edilmiştir. Demokratik yapıda uygulanan ve başarılı olan ülke sadece ABD'dir. Başarılı bir şekilde uygulanmasının nedeni olarak ülkenin kendine has kurallarının varlığıdır. Böyle bir düşüncenin varlığı aslında belli bir süre için geçerli olsa da günümüzle uyuşmamaktadır. 1949'da Kosta Rika'da, 1958'de Venezuela'da, 1974'te Kolombiya'da, 1979'da Peru'da, 1986'da Filipinler'de başkanlık sistemi uygulanmaya başlamış ve devam etmektedir. 1980 yılından bu yana Arjantin, Uruguay, Brezilya ve Şili olmak üzere bir kaç

⁷⁸ E. Beceren ve G. Kalağan, (2007). Başkanlık ve Yarı Başkanlık Yöntemi; Türkiye'de Uygulanabilirliği Tartışmaları, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (11), 168.

⁷⁹ İ. Kamalak, H. Gül ve S. Sallan Gül, (2015). Demokrasi, Siyasal Rejim ve Başkanlık Yöntemi Tartışmalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi, *Toplam ve Demokrasi Dergisi*, (9), 141.

⁸⁰ A. Küçük, (2016). AK Parti'nin Başkanlık Yöntemi Modelinin ABD'deki Başkanlık Yöntemi Modelinden Farklılık Arz Eden Yönler, *Kırıkkale Ünv. Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 27.

lkeler de başkanlık demokrasilerini tekrardan oluřturmuřtur⁸¹. Günümüzde ise, Latin Amerika lkelerinin sağlıklı demokrasiye dönüştüğünü söylemek yanlış olmaz.

Amerika devletinde başkan yönteminin benliği, yasama ve yürütme arasında temastan kaynaklanmaktadır. Amerika devletinde yasama kurumunu temsilciler meclisi ve senato'dan oluşan kongre oluşturur. İcra organını ise kamu tarafından doğrudan 4 yıllığına, en çok iki sefer seçilebilen başkan oluşturmaktadır. Ülkenin ordusunun başkomutanı başkan'dır. Aynı zamanda en alt mertebe subaylardan, en üst mertebeye sahip subaylara kadar her kıdemde atamayapabilme gücü vardır. Başkan, senatonun onayını almak koşuluyla yabancı devletlerle anlaşma yapabilir. Anlaşma sadece senatonun üçte ikisinin onayıyla mümkündür. Büyükelçileri ve konsolosları, yüksek mahkeme yeleri ile bütün federal memurları atama ve görevden almayetkisi vardır. Başkan'ın yaptığı atamaların senato tarafından onaylanması gerekir⁸².

Birleşik Devletlere karşı işlenen suçlarda cezaları geri bırakma ve bağışlama yetkisi Başkan'a aittir. Diğer ülkelerde affetme yetkisi genellikle yürütme organına verilmemiştir. Yetki Cumhurbaşkanı ya da devlet başkanına tanınmıştır. Diğer lkelerde Cumhurbaşkanı ya da devlet başkanının yürütme ile doğrudan bir ilişiği söz konusu değildir. ABD'de de var olan başkanlık yönteminde ise, başkan devletin ve yürütmenin de başıdır. Başkan yasa teklifinde bulunamaz. Yasama yetkisi kongrededir. Yürütme organı olan Başkan yasaları uygulamaya sokan kişidir. Aynı zamanda kurultaya ifade verir, ileti yollar, fikir bildirebilir. Böylelikle kurultayda etkinliğini artırmaya çabalar. Başkan'ın olağanşt hallerde meclislerden birini veya ikisini de toplantıya çağırma yetkisi vardır⁸³.

Kongre tarafından hazırlanan yasalar, ancak Başkan'ın onayından sonra yürürlüğe girer. Başkan her yasayı onaylamayabilir, veto hakkı da vardır. Başkan'ın reddettiği yasa, her iki meclisin de üçte iki çoğunluğunun onaylamasıyla yürürlüğe tekrar girebilir. Başkan'ın Kongre'ye karşı siyasi bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Ama cezai sorumluluğu vardır ve "impeachment" adı verilen cezai yargılama süreci Temsilciler Meclisi'nin yetkisi dâhilindedir. Başkan'ı bu cezai yargılama sürecine sokabilecek suçlamalar, vatana ihanet ve irtikâp gibi suçlar olması gerekir⁸⁴. Bazı görüşlere göre, başkanlık yöntemi parlamenter yöntem ile karşılaştırıldığında, başkanlık yönteminin daha güçlü ve etkin bir hükümete sahip olduğu kanaatine varılması yanlış olmaktadır. ABD'de siyasal yöntemin güçlü olması, anayasanın iyi düzenlenmiş olmasından

⁸¹ agm., s.28.

⁸² A. F. Gökçe, (2012). Başkanlık Yöntemi Uygulamaları: ABD, Venezuela, Meksika, Brezilya, Arjantin, *Akademik Bakış Dergisi*, (30), 4.

⁸³ agm., s.4.

⁸⁴ C. Kaymal, (2017). Başkanlık Yöntemi ve İstikrar Arasındaki İlişki, *Strategic Public Management Journal*, 3(6), 158.

kaynaklanmaktadır. Politik yaşamın uygulanabilirliği açısından yöntem anayasaya karşın işleyebilmektedir. Bu işleyişin sağlanabilmesi Amerika'nın, ideolojik, güçsüz ve düzensiz partiler, mahalli meselelere öncelik vermesinden kaynaklanmaktadır.

İktidar yöntemleri, güçler ayrılığı bakımından değerlendirildiğinde başkanlık yöntemi, güçler ayrılığı ilkesinin katı biçimde ayrılıp, uygulandığı yöntemdir. Yasama, yürütme ve yargı organları organik işlevsel olarak birbirlerinden net bir şekilde ayrılmıştır. Yasama ve yürütme işlevinin ayrı kurumlar tarafından sağlanması ve bu kurumların birbirlerinde serbest olması, organik anlamda ayrılığın tanımıdır. Bu anlamda yasama yetkisi temsili meclis olan Kongre'ye, icra yetkisi ise Başkan'a verilmiştir. Yasama ve icranın sağladıkları görevleri başka olduğunun söylenmesi de fonksiyonel ayrılığı ifade etmektedir. Demek oluyor ki, yasama ile kastedilen kanun yapma, icraysa hükümet etme anlamını ifade etmektedir⁸⁵.

Başkanlık yönteminin saf haliyle uygulandığı Amerika'da, çeşitli kurum ve kuruluşların var olması sebebiyle ve yapısı gereğince tüm ülkelere örnek olmaktadır. Karmaşık bir yapısı bulunan Amerika'nın, eski anayasal geleneğin var olması toplumun yönetime güven duyması ve beraberinde uyumunu getirir. Aynı zamanda toplumun bilgili ve kültürlü olması akabinde anayasaya bağlılığı, bu yöntemin başarılı bir şekilde uygulanmasına neden olur⁸⁶.

Başkan ve Kabinesi

Başkan, ABD başkanlık yönteminde yürütme organının başında bulunur ve yürütmeyi temsil eder. Siyasi ve bürokratik yapılanmadan meydana gelen yürütme kurumunun başında hâkim güç olarak başkan bulunur. Başkan ve başkan yardımcısı genel oyla ve iki dereceli seçimle beraber seçilirler. Dört yılda bir seçimler tekrarlanır. Başkanlar arka arkaya yalnızca iki devre için seçilebilirler. Başkanlığa aday olabilmenin şartı; en az 35 yaşında olmak, Amerika'da doğmuş olmak ve Amerika'da en az on dört yıldan beri ikamet ediyor olmak gerekir⁸⁷. Halk tarafından seçilen başkan, görev süresi dolmadan yasama tarafından görevine son verilemez. Kamu tarafından belirlenmesi başkana saygınlık ve otorite sağlamaktadır. Başkan gücünü ve meşruluğunu halktan alır. Yasama organına karşı sorumluluğu yoktur. Başkanın yalnızca halka karşı sorumluluğu vardır.

Başkanın seçilme süreci üç aşamada gerçekleşir. İlk aşamada; bütün partiler kendi aralarında başkan ve başkan yardımcısı adayını belirlemektedir. Sonraki aşamada, federe devletler, genel oy ile başkanı seçecek olan delegeleri belirler. Son aşamada ise, delegeler oylarını

⁸⁵ B. Kaya, (2017). Türk Tipi Başkanlık Yöntemi Önerisinden Partili Cumhurbaşkanlığı Yöntemine", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15 (30), 29.

⁸⁶ H. Keser, (2011). Türkiye ve Başkanlık Yöntemi, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 34.

⁸⁷ B. Bezici, (2005). Demokrasi ve Başkanlık Yöntemi, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3 (2), 79.

partinin başkan adayına verirler ve Amerika'nın başkanını seçmiş olurlar. Başkanın seçilmesi için delegeler yeterliliği sağlayamazlarsa, temsilciler meclisi, en fazla oyu alan üç aday arasından başkanı belirler⁸⁸. Bakanların ise göreve başlayabilmesi için senatoca onaylanması gerekmektedir. Senato uygulamada, başkanın kendi kabinesini oluşturmada araya girmez. Karar alma ve uygulamada bakanlar yetkili değildir. Başkana karşı sorumlulukları tam olan bakanların, kongreye karşı siyasi sorumlulukları yoktur. Başkan her zaman son söz hakkına sahip olan kişidir. Başkan Lincoln'un, bir sorun üzerinde bakanların fikrini alıp, tamamının kendisine karşı olduğunu fark ettiğinde, "yedi hayır, bir evet; evet çoğunluktadır" sözü ile yöntemde başkanın ana belirleyici rol oynadığını gösterir⁸⁹.

Başkanlık yönteminde yasama ve yürütme güçleri birbirlerinin görevlerine son veremezler. Böylelikle, güçlerin kati ve açık ayrılığı, güçlerin birbirlerinden serbest olmasına akla uygun sonucu olarak karşımıza çıkar. Başkan ve sekreterleri, başkanlık yönteminde yasama faaliyetlerinde bulunamazlar. Yürütmeyi oluşturan başkan ve sekreterleri, parlamentoya üye de olamazlar. Ayrıca başkan ve sekreterleri, parlamentonun faaliyetlerine katılamaz, görüş bildiremezler. Başkanlık yönteminde, yürütmenin temsilcisi parlamentoda bulunmaz. Başkan kanun teklifinde bulunamaz ve başkanın yasama organının toplantısına engel olma, toplanmış olan meclisin toplantılarını kapatma, meclise tatil verme yetkisi yoktur⁹⁰.

Başkan yardımcısı da başkan ile benzer koşullarda seçilir. Ülkenin genel siyasetinin belirleyicisi başkandır. Seçimler esnasında, başkan yardımcısının belirlenmesi, güç dengelerinin biçimlenmesi açısından önemli bir faktördür. Yani, başkan sağ yönelimli ise, yardımcısı sol eğilimlidir. Başkan kuzey bölgesinden ise, yardımcısı güney bölgesindedir. Burada ulaşılmak istenen sonuç, seçmen çoğunluğunu elde etmektir. Başkanın vefatı, istifası veya görevini yerine getiremeyecek duruma gelmesi durumunda başkan yardımcısı başkanın görevini üstlenir. Bu başkan yardımcısının en önemli görevidir. Başkanlık makamının boşalması ile görevi üstlenen başkan yardımcısına misal olarak, Truman ve Johnson'u misal verebiliriz. Anayasaya göre başkan yardımcısı, senatonun da başkanıdır. Başkan yardımcısı bu görevi yerine getirmemesi sebebiyle, senato kendi içinden başkan yardımcısı belirler⁹¹.

Başkanın Yetkileri

Amerika'da güçlü bir yönetimin varlığı söz konusudur. Bilindiği üzere yürütme organının başında halk tarafından seçilen başkan bulunur. Başkanın kongreden güvenoyu almasına gerek

⁸⁸ H. Keser, (2011). Türkiye ve Başkanlık Yöntemi, *İnönü Ünv. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 34.

⁸⁹ **agm.**, s.35.

⁹⁰ K. Gözler, (2010). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, s.234.

⁹¹ H. Keser, (2011). Türkiye ve Başkanlık Yöntemi, *İnönü Ünv. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(1), 36.

yoktur ve güvenoyu almadan göreve başlar. Başkan var olan yetkilerini kişiselgücünün yanı sıra, halk tarafından seçilmesi ile halktan alır. Aynı zamanda görev ve yetkilerinin anayasa tarafından alması da büyük etkindir. Bununla beraber, başkanın başındaki yürütme, başarısını Amerika'nın bağımsızlığına gözdağı veren, güçlü bir sınır komşusunun var olmaması, uluslararası alandaki savını ve önder pozisyonuna sahip olma isteği gibi unsurlardanda sağlamaktadır. Başkan, yürütme gücünü bizzat elinde bulunduran kişidir. Milli birliği simgeleyen, aynı zamanda hükümet şefi, parti önderi ve devleti temsil etme gibi işlevleri bünyesinde barındırmaktadır⁹².

Başkanın siyasi sorumluluğu yoktur, ama "impeachment" adı verilen mahkeme önünde başkanı suçlama ile cezai yargılama sürecine girilebilir. Başkan Temsilciler Meclisinin 1/3 çoğunluğu ile suçlanır. Federal Yüksek Mahkemenin başkanlığında toplanan Senato tarafından yargılanır. Senato hüküm kararını yalnızca toplantıda hazır bulunan üyelerinin üçte ikisinin oyuyla alabilir. Başkan hüküm giydiği anda görevi sona ermiş olur. Başkan için cezai sorumluluk yoluna başvurulursa, başkan istifa ederek, siyasi sorumluluk altına girer. Yurduna hıyanet, zimmete para geçirmek, ağır suç sebebiyle suçlanması cezai mesuliyetin başlaması içinkafidir⁹³.

Memurlar, senatonun onayı ile başkan tarafından atanır. Fakat onların görevlerine son verilmesi için senatonun izni gerekli değildir. Senato, başkanın oluşturduğu genel siyasetin yürütülmesi için belirlediği kişileri genelde onaylamaktadır. Aynı zamanda başkan, devletin dış siyasasını da belirler. Anlaşmaların yapılması, başkan ve senatonun ortak yetki alanındadır. Askeri güçlerin başkanlığı da başkan yetkilidir⁹⁴.

Kongre

Amerikan anayasanın birinci maddesinde, "Bu yasanın sağladığı bütün yasama yetkileri, bir Senato ve Temsilciler Meclisi'nden oluşan Birleşik Devletler Kongresi'ne ait olacaktır"⁹⁵ şeklinde ifade edilmiştir. Birinci maddeden de anlaşıldığı üzere anayasa tüm yasama yetkisini iki meclisten oluşan Kongre'ye vermiştir. Amerikan'ın siyasi yönteminde, Temsilciler Meclisi'nden ve Senato'dan oluşan Kongre, iki meclisli yapı, federalizmin akla uygun göstergesi olarak meydana gelmiştir. Kurultay azaları, genel oy, tek turlu yalın çoğunluğa göre yapılan intiba ile seçilmektedir. Federe devletlerin sınırları bir seçim bölgesi sayılır ve iki senatör altı yıl için seçilir. Aynı zamanda, senatonun 1/3'ü iki yılda bir yenilenir. Eyaletlerin eşit yapıya dayanan hürriyetlerini, Senato temsil eder. Senato'da 100 senatör bulunur ve Senato'ya üye olunabilmesi için, 30 yaşından gün almış olmak, Amerika'nın en az 9 yıl vatandaşı olmak

⁹² agm., s.36.

⁹³ K. Gözler, (2010). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, s.236.

⁹⁴ H. Keser, (2011). Türkiye ve Başkanlık Sistemi, *İnönü Üniv. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 37.

⁹⁵ *Amerika Hakkında, Amerika Birleşik Devletleri Anayasası, Açıklamalı*. [Erişim: 25.01.2021, <https://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/abd-anayasasi.pdf>]

gerekir⁹⁶.

Temsilciler Meclisi içinse, federe devletlerin çıkaracağı her temsilciler kadar seçim bölgesi oluşturulmaktadır. 438 üyeden oluşan Temsilciler Meclisi'ne üye olabilmek için, 25 yaşını doldurmak, Amerika'nın en az 7 yıl vatandaşı olmak, seçim sırasında temsil edeceği eyalette ikametinin bulunması ve hizmet esnasında resmi bir işte çalışmaması koşulları gerekmektedir⁹⁷.

Yasama gücünü Kongre elinde bulundurur. Senato'da kabul olan tasarı, Temsilciler Meclisi'ne gönderilir. Temsilciler Meclisi tarafından da kabul olan tasarı, başkanın onayına bırakılır. Başkan, bu tasarinın yürürlüğe girmesine karşı çıkabilir. Başkanın veto ettiği tasarinın kanun olabilmesi, her iki meclisin de 2/3'nün çoğunluğunun sağlanması gerekir. Uzmanlaşmış komisyonların, tasarinın kanunlaşmasında güçlü tesiri vardır. Aynı zamanda baskı grupları da komisyonlarda mühim bir pozisyonda yer alır. Zira kongre üyelerini tesir ederek, istedikleri kanunu çıkarabilirler. Tasarinın kanunlaşma aşamasında, kongre üyelerinin bir sınır olmaksızın konuşabilme hakları vardır⁹⁸.

Mali konularda öneri yapan Temsilciler Meclisi'dir. Aynı zamanda, başkan adayları arasında yeterli sayıya ulaşamayıp, başkan seçilemediği durumlarda, en fazla oyu alan üç başkan adayı arasından başkanı belirleme yetkisi de bulunmaktadır. Başkanın tayin ettiği bakanlar, elçiler ve yüksek rütbeli memurun atamalarını tasdik etmek, 2/3 ekseriyetle antlaşmaları onaylamak, delegelerin başkan yardımcısını belirlemek gibi vazife ve yetkileri kullanan ise Senato'dur.

Başkanlık yönteminde, güçler arasında karşılıklı olarak birbirini etkileyen vasıtalar da bulunur. Amerika'da atamalar yürütmenin yetkisi dâhilindedir. Fakat Başkan karar verdiği mühim atamalarda Senato ile uzlaşa sağlamak, Senato'nun yönelimlerine önem göstermek mecburiyetindedir. Başkan, Senato tarafından onay almazsa mühim olan atamaları yapamaz. Başkan tarafından yapılan milletlerarası antlaşmaların geçerli olabilmesi için Senato'nun 2/3 çoğunluğunun onaylaması gerekir. Kongre'nin yürütme koluna giren işlevlerde araştırma komisyonları aracılığıyla irdelemesi de olağandır. Ama araştırma sonucunda Kongre, Başkanın görevine son veremez⁹⁹. Yürütme organı faaliyette bulunurken belirli bir bütçeye gerek duyar. Başkanın bütçesine Kongre onay vermeyebilir ya da kısıtlayabilir. Başkan faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için gerek duyduğu bütçeyi onaylayabilmesi için, kongre ile arasının iyi olması şarttır. Başkanın da Kongre'ye karşı kullanabileceği hukuki olanağı mevcuttur. Bu olanak veto olarak karşımıza çıkar. Başkan tarafından veto verilen yasanın kurultay tarafından tekrardan

⁹⁶ M. Yanık, (1997). Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, Alfa Yayınları, İstanbul, s.55-56.

⁹⁷ H. Keser, (2011). Türkiye ve Başkanlık Sistemi, *İnönü Üniv. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 38.

⁹⁸ **agm.**, s.39.

⁹⁹ K. Gözler, (2010). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, s.235.

kanunlaşabilmesi için, Temsilciler Meclisi ve Senato'nun ayrı ayrı 2/3 çoğunluk ile kabul etmesi gerekir. Kongre'nin 2/3 çoğunlukla onayladığı yasaı başkan yayımlamakla yükümlüdür. Fakat Kongre'de var olan meclislerin ayrı ayrı 2/3 çoğunluğa ulaşması bir hayli güçtür. Bu sebeple, Başkan rıza göstermediği kanunları önleyebilme olanağına sahiptir. Kongre'nin de Başkan ile uzlaşma sağlaması gerekir. Aynı zamanda Başkan, her yasama yılının başı olan Ocak ayında, Kongre'de, her iki meclisinde olduğu toplantıda, yapacağı konuşma ve vereceği mesajlar ile dilediği kanunların çıkarılmasının önerisinde bulunabilir. Amerika'daki bu karşılıklı etkileşimlerin amacı, güçlerin bir ahenk içinde çalışmasına olanak sağlamaktır. Bu sebeple Amerika'daki başkanlık yöntemi, fren ve denge mekanizması diğer bir deyişle kontrol ve denge yöntemi olarak bilinir¹⁰⁰.

Yüksek Mahkeme

Yüksek Mahkeme ve Kongre'nin gerekli gördüğü zaman kurdurabileceği ikinci derecede mahkemelere verilen yargı yetkisi, Birleşik Devletlerde görülür. Amerika'da Federal Yüksek Mahkeme, Anayasayı korumakla, aynı zamanda yüksek adalet işleri ile ilgilenmekle görevlidir. Yüksek Mahkeme, Senato'nun izniyle, ABD başkanı tarafından atanan bir başkan ve sekiz üyeden oluşmaktadır. Anayasaya göre, federal hâkimler kötü faaliyette bulunmadıkları süre boyunca fiilen ömür boyu görevlerine devam ederler. Bu hâkimlerin bağımsızlığını korur. Amerika'da yargı bağımsızdır, diğeri iki güce karşı direnecek kuvvete sahiptir¹⁰¹.

Mahkemeler sadece yargılar, kanunun yapılmasına ve uygulanmasına katkıda bulunmazlar. Kongre kanunu oluşturur, mahkemeler uygular, bakanlar kurulu ise verilen kararı yerine getirmekle sorumludur. Federal Yüksek Mahkeme, Anayasaya uygunluk denetleme üç farklı biçimde yapmaktadır. İlki, federe devlet yasalarının federe anayasaya uygun olması, ikincisi, federe yasaların federe anayasaya uygun olması, üçüncü olarak ise federal yasaların federe anayasa uygunluğunun denetimidir. 1787 yılından beri var olan ABD Anayasası, günümüze kadar yirmi beş anayasa değişikliğine (amendment) uğramıştır. Federal Meclisin 2/3'ünün kararı ile Anayasa değişikliği mümkün olmaktadır¹⁰².

Yargı organının var olan yetki ve sorumlulukları ABD Anayasasından var olan bütün tüzel ve adli davaları, Birleşik Devletler yasalarından doğan yetkiyle uygulanmış ya da uygulanacak antlaşmalardan doğacak, yasalar ve benzer olan tüm davaları içerir. Büyükelçileri, diğer diplomatik görevlileri ve konsolosları alakadar eden tüm davaları, bütün deniz hukuku ve davalarını içerir.

¹⁰⁰ agm., s.236.

¹⁰¹ B. Kaya, (2017). Türk Tipi Başkanlık Sistemi Önerisinden Partili Cumhurbaşkanlığı Sistemine, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15 (30), 33.

¹⁰² agm., s.34.

Birleşik Devletlerin taraf olduğu anlaşmazlıkları, iki ya da daha fazla eyalet arasındaki ihtilafları, bir eyalet ile başka eyalete bağıntılı olan kişilerin arasındaki anlaşmazlıkları içerir. Aynı eyaletten olup da farklı eyaletlerden arsa bağışları savında bulunankişiler arasında ve bir eyalet ya da o eyaletteki kişiler ile yabancı devlet vatandaşları arasında olan anlaşmazlıkları içerir. Bahsi geçen davalarda, Kongre'nin getireceği istisnalar ve kurallardoğrultusunda Yüksek Mahkeme bir temyiz merciidir. Büyükelçileri, diğer yabancı devlet temsilcilerini ve konsoloslarını alakadar eden ve bir eyaletin taraf olduğu tüm davalarda ilk veson derece mahkemesi Yüksek Mahkeme'dir¹⁰³.

2.2.3. Türkiye'de Mevcut Durum

Ülkemizde 16 Nisan 2017 senesinde gerçekleşen referandum ile değişen Anayasa ve 24 Haziran 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimlerinin yapılmasıyla yasalve fiili olarak Cumhurbaşkanlığı Hükümet yöntemi olarak ifade edilen hükümet yöntemine geçilmiş oldu. Yeni hükümet yöntemine iki farklı açıdan bakmak önemlidir. İlk olarak 2017 Anayasa değişikliği öncesi ve sonrası açısından yapılan yorumlamalar, ikinci olarak ise 24 Haziran 2018 yılında seçim öncesi ve sonrasında yapılan hukuki düzenlemeler açısından değerlendirmektir¹⁰⁴.

Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet yöntemine anayasal ve yasal altyapı oluşturulmuş aynı zamanda bazı düzenlemeler halk oylamasının ardından yürürlüğe girmesi onaylanmıştır. Bazı düzenlenmelerin ise 2019 senesinin Kasım ayında gerçekleştirilmesi düşünülen seçimlerden sonra yürürlüğe girmesi ve uyum probleminin ortadan kalkması için altı ay zarfında uyum kanunlarının çıkarılması amaçlanmıştır. Seçimlerinplanlanan süreden ortalama bir buçuk sene öncesine çekilmesiyle 24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleşen seçimler sonucunda Anayasa değişikliği ile planlanan düzenlemeler de yürürlüğe girmiştir. Ayrı yeten uyum sorunları için düşünülen yasalar faaliyete geçirilememiş. Sadece seçimlere az bir zaman kala uyum kanunları olarak ifade edilebilecek, küçük bir kanun paketi hazırlanmış ve o işleme konulmuştur. Bu aşamadaki temel değişimlerse Adalet ve Kalkınma Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin Cumhurbaşkanı adayı olan Recep Tayyip Erdoğan, seçimlere katılmış. Birinci turda %52,9 oranda oy alıp ülkenin 12. Cumhurbaşkanı olmasıyla, yöntemle ilgili yasal düzenlemeler hem kanun hükmünde kararnameler hem de Cumhurbaşkanıkarnameleri, kararları ve genelgeleri ile ortaya konulmuştur. Önceden var olan yöntemin sonBakanlar Kurulu 703 numaralı kanun hükmündeki kararname ile temel bir değişikliksağlamış, yeni yöntem ise ilk Cumhurbaşkanı Kararnamesi ile gerçekleşme sağlanmıştır. Sonradan ise yayımlanan Cumhurbaşkanı Kararnamesi ile yeniden

¹⁰³ agm., s.34.

¹⁰⁴ M. Turan, (2018). Türkiye'nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7 (3), 43.

oluşum faaliyeti sistematik bir şekilde sürdürülmeye devam etmektedir¹⁰⁵.

Türkiye’de daha önceden de Başkanlık yönteminin çeşitli biçimlerde gerçekleştirilmesi fikri dile getirilmiştir. İlk anda Necmettin Erbakan, Alparslan Türkeş, Turgut Özal ve Süleyman Demirel gibi siyasetçilerin bu yönteme dair fikirlerini Recep Tayyip Erdoğan, Milliyetçi Hareket Partisi başkanı Devlet Bahçeli’nin desteğiyle gerçekleştirme imkânı bulmuştur. Milli Nizam Parti Programı, Milli Selamet Parti Programı ve Milli Selamet Partisi 1973 Seçim Beyannamesi’nde başkanlık yöntemi ile ilgili fikirlerini Necmettin Erbakan gündeme getirmiştir. Bahsi geçen üç belgede de kısacası, Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, devlet ve hükümet başkanlıklarının birleşmesinin gerek olduğu ifade edilmiştir¹⁰⁶. Aynı zamanda Milliyetçi Hareket Partisi’nin daha önceden liderliğini yapmış olan Alparslan Türkeş, Dokuz Işık Doktrininde Türklerin tarihsel geleneğinden bahsederek cumhurbaşkanının ya da devlet başkanının halk tarafından seçilerek yürütmenin tek başkandan oluşması gerektiğini ve yasamanın da tek meclisten meydana gelmesi gerektiğini ifade etmiştir¹⁰⁷. Süleyman Demirel ise askeri darbeye maruz kaldığı süreçte var olan yöntem krizinden dolayı Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ve başkanlık yöntemine geçilmesi fikrini öne sürmüştür. Son olarak Turgut Özal ise, yöntem değişikliğinin gerekli olduğunu üstelemiş ve başkanlık yöntemine geçilmesi düşüncesini savunmuştur¹⁰⁸. Yöntem değişikliğini gerçekleştirip, başkanlık yöntemine geçilmesini sağlayan Recep Tayyip Erdoğan bu konudaki düşüncelerini 2003 yılında 59. Hükümetin Başbakanı olarak dile getirip, düşüncülerini daha sonra da devam ettirmiştir. Recep Tayyip Erdoğan bu konuda ilk açıklamalarını yaptıktan sonra bir daha bu konuda düşüncelerini söylememiş gibi gözükse de 2012 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından sunulan teklifler vardır. Bu açıdan bakacak olursak bazı çıkarımlar yapmak mümkündür¹⁰⁹:

- Başkanlık yöntemine geçilmesini ileri sunanlar, Türk siyasi yaşamında sağ tarafında siyasette faaliyet göstermiş ve göstermeye devam eden siyasetçilerden var olmuştur.
- 21 Ekim 2007 tarihinde gerçekleştirilen halk oylamasıyla sağlanan anayasa değişikliği yönetime geçişe katkı sağlayan mühim araçlardan biridir. Zira bahsi geçen değişiklik ile Cumhurbaşkanı’nın halk oylaması ile seçilmesi yöntemi tercih edilmiş fakat bu vaziyet daha sonra yürütmede çift başlılık sorunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur.
- Adalet ve Kalkınma Partisi başkanlık yöntemini kapsayan savı, 2012 yılının Kasım ayında TBMM uzlaşma komisyonuna iletmış ve bu savın Cumhurbaşkanlığı Hükümet Yöntemine bağlı ön çalışmaları kapsayan bir metin olarak görülmesi mümkündür.

¹⁰⁵ M. Turan, (2018). Türkiye’nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7 (3), 44.

¹⁰⁶ H. Yayman, (2016). Türkiye’de Devlet Reformu ve Başkanlık, Doğan Kitap, 4. Baskı, İstanbul, s.282-285.

¹⁰⁷ *age.*, s.286-288.

¹⁰⁸ *age.*, s.289-291.

¹⁰⁹ M. Turan, (2018). Türkiye’nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7 (3), 45.

➤ Başkanlık yöntemi düşüncesi, Türk siyasal hayatında ilk olarak MNP, MSP ve Fazilet Partisi yani Necmettin Erbakan geleneğinden çıkmış ve AKP'nin önderi Recep Tayyip Erdoğan ile MHP geleneğini yani Alparslan Türkeş'i simgeleyen MHP başkanı Devlet Bahçeli tarafından desteğiyle uygulamaya konulması sağlanmıştır.

➤ 2019 yılının Kasım ayı içinde yapılacağı belirtilen Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimlerinin erkene alınarak 24 Haziran 2018 tarihinde yapılması kararlaştırılmıştır. İlk olarak MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli 26/08/2018 tarihine alınmasını teklif etse de daha sonra AK Parti 24 Haziran 2018 tarihini önermiştir. AK Parti'nin önerisi iki parti tarafından da kabul görmüştür.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Yöntemine geçiş sürecini hızlandıran etkenler; Politikada yaşanan sıkışma, Ortadoğu'daki harp ve arbedeler. Türkiye'nin dünyada karşı karşıya kaldığı gözdağı ve askeri hareket girişiminin getirdiği olumsuzlukları ortadan kaldırma, sonradan yapılacak bir darbe girişimini önlemek olarak sayılabilir¹¹⁰.

1961 Anayasası, klasik parlamenter yöntemdeki gibi Cumhurbaşkanına sembolik yetkiler tanımış ama 1982 Anayasası ise Cumhurbaşkanına son derece üstün yetkiler kılınmıştır. Bununla beraber hükümetin parlamento karşısında siyasi sorumluluğu ile göreve başlarken aynı zamanda görev sırasında parlamentonun güvenine dayanması ilkesi devam etmiştir¹¹¹. Parlamenter yönetime siyasi olarak yasallık sağlayan tek seçim döngüsü, parlamentonun gerçekleşmesini sağlayan, milletvekili genel seçimleri olarak bilinir. Cumhurbaşkanının da milletvekili genel seçimleri sonucu seçilen milletvekilleri tarafından seçilmesi yönteminin olağan bir sonucudur¹¹².

1982 Anayasası'nın ilk halinde Cumhurbaşkanının milletvekilleri tarafından seçilmesine yönelik klasik parlamenter yöntem uygulaması kabul görmüştür. 2007 senesinde Anayasa'nın 79, 101 ve 102. maddelerinde yapılan tadil ile cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi kararı kabul edilmiştir. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine yönelik kaidenin kabul edilmesinde 2007 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçiminin katkısı büyüktür. 2007 yılı değişikliği beraberinde Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin olanaklı hale gelmesi, milletvekilleri yöntem içerisinde çifte meşrutiyet yöntemine geçildiği şeklinde yorumların yapılmasına sebebiyet vermiştir¹¹³. Duverger'e göre anayasada devlet başkanının halk tarafından seçilmesi kuralının uygulanması, devlet başkanına artı olarak hiçbir yetki verilmemesine rağmen devlet başkanının gücüne güç katmış olmaktadır¹¹⁴. Uluşahin, "halk tarafından seçilmek yöntemin doğasını

¹¹⁰ agm., s.45.

¹¹¹ E. Özbudun, (2014). Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, 15. Baskı, Ankara, s.363.

¹¹² N. Uluşahin, (2011). Türkiye'de Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği ve Rejimin Başkanlık Sistemine Kaymasının Getireceği Tehdit ve Tehlikeler, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 33.

¹¹³ agm., s.33-36.

¹¹⁴ M. Kahraman, (2012). Hükümet Sistemi Tartışmaları Bağlamında Başkanlık Ya Da Yarı-Başkanlık Sistemlerinin Türkiye'de Uygulanabilirliği, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (18),444.

dönüştürür” der¹¹⁵. Bazı yazarlara göreyse, Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi yerine 1982 yılı Anayasası’nda lüzumlu görülen kısımlar değiştirilerek Cumhurbaşkanının yetki ve pozisyonunun klasik parlamenter yöntemdeki sembolik devlet başkanlığı konumuna getirilmesi daha akılcıdır.

2007 senesinde yapılan anayasa değişikliği benimsenen cumhurbaşkanının kamu tarafından seçilmesi kararı, 1982 yılı Anayasası’nın Cumhurbaşkanına verdiği geniş yetki hesaba katıldığında, hükümet yönteminin yarı başkanlık yöntemine yaklaştığı yorumlarının yapılmasına sebep olmuştur. Ancak Fransa’daki yarı başkanlık yönteminde görüldüğü üzere Cumhurbaşkanının yöntemin ana ögesi olduğunu söyleyemeyiz. Ayrıca Cumhurbaşkanının takdirine sınırlı olarak yasama organını sonlandırabilmesi söz konusu değildir¹¹⁶. Levent Gönenç’e göreyse yapılan anayasa değişikliğiyle İrlanda, Bulgaristan ve Slovakya’da uygulanan başkanlı parlamenter yöntem örneğinin de konuşulması gerekir. Başkanlı milletvekili yöntem, halk tarafından seçilen sembolik yetkilere sahip olan devlet başkanı ile milletvekillerine sorumlu bir hükümetten var olmaktadır¹¹⁷.

Halk oylamasıyla kabul edilen anayasa değişikliği ile var olan hükümet yönteminde siyasi kuruluşların oluşumu incelendiğinde, yasama ile icra organının ayrı ayrı belirlenmesi veyürütme organının yasamaya karşı mesul olmaması nedeniyle başkanlık yönteminin özelliklerini barındırdığı görülmektedir. Hükümet ve Başbakanlık makamlarına son vererek, yürütme yetkisinin Cumhurbaşkanında toplanarak ve tek başlı icra şekline geçiş de başkanlık yöntemiyle uyum içerisinde. Kabul edilen bu yöntem bazı farklı özellikleriyle başkanlık yönteminden çok parlamenter yönetime benzetilebilir¹¹⁸.

Yeni yöntemde başkanlık yönteminin ana özelliklerinden biri olan, katı (sert) kuvvetler ayrılığı ilkesi ve istikrar-kontrol mekanizması yerine yasama ve yürütmenin beraber hareket etmesi parlamenter yönetime daha yakın düzenleme oluşturulmaktadır. Yasama ve yürütmenin ayrı ayrı seçilmelerine karşın “erken seçim” ve “fesih” sistemleriyle beraber, parlamento seçimleriyle Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin her daim beraberinde yapılması da daha çok parlamenter yönetime yaklaşan bir aranjmandır. Bu sebeple ki, yeni düzenin “başkanlık yöntemi” namına kabul edilmesi münakaşalıdır. Yeni yönetime ilişkin daha doğru adlandırma ise, başkanlık yöntemi ile parlamenter yöntemin birleşimi olarak “karma bir yöntem” veya “melez bir yöntem”

¹¹⁵ N. Uluşahin, (2011). Türkiye’de Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği ve Rejimin Başkanlık Sistemine Kaymasının Getireceği Tehdit ve Tehlikeler, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 3, (1), 36.

¹¹⁶ E. Özbudun, (2014). *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, 15. Baskı, Ankara, s.362.

¹¹⁷ L. Gönenç, (2007). Hükümet Sistemi Tartışmalarında ‘Başkanlı Parlamenter Sistem’ Seçeneği, *Güncel Hukuk Dergisi*, (44), 40-41.

¹¹⁸ F. Atay, (2017). Türkiye’de Hükümet Sistemi Değişikliği: Parlamenter Sistemden Başkanlık Sistemine Geçiş, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2), 78.

olabilir. Ayrıca, bu vaziyet, yeni yöntemi nitelendirirken “Türk tipibaşkanlık yöntemi” veya “cumhurbaşkanlığı yöntemi” olarak adlandırılmaların yapılmasına neden olmuştur¹¹⁹.

2.2.3.1. Parlamenter Sistemden Başkanlık Sistemine Geçiş

Orta Çağ’da Avrupa’da var olan mutlak monarşilerle Osmanlı Devleti’ni bir tutmamak gerekir. Avrupa’daki mutlak güce sahip krallara göre Osmanlı’daki padişahlar egemenlik açısından sınırlı güce sahiptir. Bununla beraber, Osmanlı Devleti’nin, 1876 Kanun-i Esasi’nin kabulünden önce de kendisine ait bir monarşisi olduğu görülür. Dolayısıyla, hükümet yöntemini güçlerin beraberliğine dayanan mutlak monarşi olarak ifade etmek doğru olmaz. 1876 Kanun-i Esasi’nin kabulü ile Osmanlı Devleti’nde hükümet yöntemi, parlamenter yöntemin özelliklerinin çoğunu bünyesine katmıştır. Yürütme, padişah ve padişahın yanında bulunan Heyet-i Vükela olmak üzere iki başlı yapıya sahiptir. Adı geçen Heyet-i Vükela genel politikadan mesuldür. Parlamenter yöntemde var olan güçlerin yumuşak ayrılığını, padişahın Meclis-i Umumiye’yi fesih ve tatil edebilmesinde görülür. Aynı zamanda, Heyet-i Vükela’nın Meclis’e karşı değil de padişaha karşı mesul olması, parlamenter monarşi olarak adlandırılmasının zor olduğu görülmüştür¹²⁰.

1909 yılında yapılan Anayasa değişikliği sonucunda Kanun-i Esasi’de var olan hükümet yöntemi parlamentarizmin özüyle daha fazla uyduğu görülür. Parlamenter yöntemin güçlerini birliğini ve etkileşimini oluşturan gereçleri tam anlamıyla kapsar¹²¹. Kanun-i Esasi’nin otuzuncu maddesinde yapılan düzenleme Vükela üyelerinin, hükümetin politikalarını ortaklaşa ve kendi alanlarıyla ilgili bireysel olarak sorumluluk esası kabul edilmiştir. Ancak, İttihat- Terakki yönetiminin parlamenter demokrasinin sağlanması güç olmuştur¹²². Yani, bir yöntemin anayasada söylendiği şekli gibi faaliyete geçirilmesi de önemlidir. Sultan Abdülhamit’in yönetimine yapılan eleştirilerin tam doğru olmadığı, İkinci Meşrutiyet döneminde bir parti diktatörlüğünün var olmasıyla belli olmuştur.

1921 Anayasası ile güçlerin yasamada birleştiği, meclis hükümeti yönteminin uygulandığı görülür. Meclis hükümeti yönteminin ana özellikleri olarak, devlet başkanlığının var olmaması, icra vekilleri heyetinin yasamanın emir ve yönergeleriyle temaslı olması sayılabilir. Hatta İstiklal Mahkemeleri nedeniyle yargı gücünün de Meclis’te var olduğu görülür¹²³. Meclis’te yargı yetkisinin bulunması, dönemin koşullarına bağlı olarak görülse de hukuk devleti ilkesini bozma durumundan dolayı tehdit oluşturur. 1921 Anayasası’nda meclis hükümet yöntemi benimsenmiş

¹¹⁹ agm., s.

¹²⁰ A. Yıldız, (2015). Başkanlık Sistemi ve Türkiye, *Kırıkkale Ünv. Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 6.

¹²¹ B. Tanör, (2004). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.217.

¹²² age., s.218.

¹²³ E. Teziç, (2004). “*Anayasa Hukuku*”, Beta Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, s.404.

olarak kabul edilse de uygulamada icra vekilleri heyetinin etkili olduğu görülmüştür¹²⁴. Görülen bu vaziyet, hükümet yöntemlerinin nitelendirildiği durumdan farklılık gösterebileceğidir. Aynı zamanda hükümetin başında, yürütmeyi elinde bulunduranların, normal olarak ön planda olduğu görülür. Başkanlık yöntemi görüşünün önerilmesinde bu vaziyet, görünürde bir önem arz etmektedir.

1924 Anayasası'na bakıldığında ise, iki başlı bir yürütmenin var olması konuşulur iken, meclis hükümeti yönteminin özelliklerinin ağır bastığı görülür¹²⁵. Bu anayasa dönemi parlamenter yöntem ile meclis hükümeti yöntemi olmak üzere her iki yöntemin özelliklerini bünyesinde barındıran bir modeldir. Milli egemenliği direkt kullanabilen ve tek organ olan Meclis, uygulanış açısından farklı görünümü olsa dahi, anayasal açıdan meclis hükümeti yöntemine yönelik özellikleri taşıyor vaziyete gelmiştir. Anayasa'nın yedinci maddesine göre, yürütme yetkisinin Meclis'in elinde bulunması ve bu yetkiyi Cumhurbaşkanı ve icra vekilleri kuruluyla yürütmesi, meclis hükümetinin klasik özellikleri arasındadır¹²⁶. 1961 yılı Anayasası ve 1982 Anayasası ilk halleriyle hükümet yöntemi olarak parlamenter yöntemi benimsemişlerdir.

Devlet başkanlarının konumu, doğrudan hükümet yöntemlerinin belirleyici özelliği olarak görülür. Buna göre, 1961 Anayasası'nda yapılan değişiklikler, Cumhurbaşkanı'nın yasama ile arasındaki bağın zayıflatılmasına yöneliktir. 1961 Anayasası'nın altıncı maddesine göre, yürütme yetkisi cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulunun elinde bulunur. Bu durum, yöntemin parlamentarizmin klasik özelliklerini barındırdığını ve ona göre yöntemin şekillendiğini gösterir. Aynı zamanda Meclis'in halkoyuyla doğrudan seçilmesi, Meclis'in feshi, yürütmenin bir kolunun güvensizlik oyu ile görevine son verebilmesi, güçlerin birbirini etkilemeleri, parlamenter yöntemin özellikleri arasında yer alır¹²⁷.

1982 Anayasası'na bakıldığında ilk olarak, Cumhurbaşkanının yetkileri geniş olduğu görüle de parlamenter yöntemin özelliklerinin bünyesinde barındırmaktadır. Burada da yürütmenin iki başlı olduğu görülür. Cumhurbaşkanı Meclis tarafından, Meclis ise halk tarafından doğrudan seçilir. Aynı zamanda yasamanın yürütmeye karşı güvenoyu ve güvensizlik oyu yöntemleri görülmektedir. Yürütmenin de Meclis'e karşı feshetme hakkı bulunur¹²⁸.

Parlamenter yöntemin özelliklerinin büyük ölçüde devam ettiği görülür. Aynı zamanda Cumhurbaşkanının kamu tarafından seçilmesi konusu farklılık gösterir. Cumhurbaşkanının kamuoyu ile doğrudan seçilmesi, milletvekili yöntemi farklılaştıran en önemli husus olarak

¹²⁴ B. Tanör, (2004). “Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri”, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.270-271.

¹²⁵ E. Teziç, (2004). “Anayasa Hukuku”, Beta Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, s.401-402.

¹²⁶ A. Yıldız, (2015). Başkanlık Sistemi ve Türkiye, *Kırıkkale Ünv. Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 7.

¹²⁷ *agm.*, s.8.

¹²⁸ E. Özbudun, (2011). “Türk Anayasa Hukuku”, Yetkin Yayınları, Ankara, s.354.

karşımıza çıkar.

Ülkemizde Cumhurbaşkanının yetkilerinin klasik parlamenter yöntemlere göre daha geniş olduğu savı ileri sürülür. Bu savın ileri sürülmesinde Cumhurbaşkanının direkt halk tarafından seçilmesi ve yöntemin yarı-başkanlık yöntemi olarak ifade edilmesi ile doğrudan ilgilidir.

Parlamenter yöntemde var olan devlet başkanının yansız olması durumu, başkanlık ve yarı-başkanlık yöntemlerde görülemez. Bunun sebebi, var olan yöntemlerde kamunun oyuyla direkt seçilen devlet başkanı, bir siyasal görüşün başkanı pozisyonundadır¹²⁹. Bununla birlikte, Türkiye’de 12. Cumhurbaşkanı ile söylenmeye başlanan, Cumhurbaşkanının yansız olmadığı söylemleri, yöntem değişikliğinin doğal bir görüntüsü olarak görülür. Bahsi geçen yöntem değişikliği, parlamenter yöntemden yarı-başkanlık yöntemine geçişin olmasıdır. Yarı-başkanlık yönteminin parlamenter yöntemden ayrılan en görülen kısmı, devlet başkanının halkın oyuyla doğrudan seçilmesidir. Halkın oyuyla doğrudan seçilebilen Cumhurbaşkanının siyasi olarak bir tarafta bulunmasının gerekliliği ve iki kez seçilebilecek olması, Cumhurbaşkanının yansız olma durumunu ortadan kaldırması yönüyle eleştirilebilir. Ancak bu eleştiri klasik parlamenter yöntem açısından nitelendirilebilir. Bu yöntem klasik bir parlamenter yöntem olmadığı için Cumhurbaşkanının bu yönüyle eleştirilmesi doğru bulunmayabilir. Meclis’teki çoğunluğa sahip olan siyasi partinin lideri pozisyonunda olan Cumhurbaşkanının hükümet etme özelliği mevcuttur. Bu durum artık yöntemin parlamenter yöntem olmadığını, başkanlık yönteminin özelliklerini barındırdığını gösterir¹³⁰.

Meclis’te çoğunluğa sahip olan siyasi parti yerine azınlıkta olan parti ya da partilerin adayının Cumhurbaşkanı seçilmesi söz konusu olduğunda, halk tarafından doğrudan seçilmiş olsa dahi, parlamenter yöntemin özelliklerini çoğunlukla barındıracağını ifade etmek gerekir.

12. Cumhurbaşkanı olarak Ekmeleddin İhsanoğlu seçilseydi, yöntem parlamenter yöntemle daha çok benzerlik gösterebilirdi. Bu durum, hükümet ve cumhurbaşkanı arasında krizlerin çıkmasına sebebiyet verebilirdi. Bir başka ifadeyle, yürütmenin kendi içerisinde ortaya çıkabilecek iki başlılık, parlamenter yöntemin önemli bir sorunu olarak görülür. Görülen bu vaziyet başkanlık yönteminin yasama ve yürütme arasında çıkabilecek krizleri içerisinde bulundurduğudur¹³¹.

Başkanlık yöntemi, Türkiye’nin sosyo-ekonomik, siyasi ve psikolojik şartları yönünden dikkatli olmayı gerektiren bir yöntemdir. Yöntem çoğulcu bir demokratik ortamı içinde süreceğinden, seçilmek adına kamunun karşısına çıkacak aday ister istemez belirli bir siyasi görüşün ya da partinin adayı olacaktır. Böylelikle aday siyasi görüşün veya partinin desteğini

¹²⁹ M. Turhan, (2005). “Anayasal Devlet”, Naturel Kitap Yayıncılık, Ankara, s.118.

¹³⁰ A. Yıldız, (2015). “Başkanlık Sistemi ve Türkiye”, *Kırıkkale Ünv. Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 9.

¹³¹ *agm.*, s.9.

alacaktır. Başkanlık yöntemini yani devlet başkanının doğrudan halk tarafından seçilmesini, devlet başkanının tarafsız ve parti üstü kalabilmesini istemek yöntemin mantığıyla uyuşmaz.

Demokrasilerde halkın görevi yalnızca oy kullanmak yani seçmek değildir. Türkiye’de görülen durum vatandaş kendi haklarının bilincinde değildir. Bu bilinçli olmama durumu demokratik kültür eksikliği olarak tanımlanır. Devlet vatandaşlarına hizmet etmek için vardır. Fakat seçimde kazanan iktidar, devleti hükmetmek için var olmaktadır. Oysaki iktidara verilen yetki seçim sürecinde vermiş olduğu sözleri yerine getirmesi içindir. Vatandaşın, devletin kendii için var olduğu yani halkın hizmetkârı olduğunun, devletin kendi kontrolü dâhilinde olduğunun bilincinde olacak bir kültüre ihtiyacı vardır¹³².

Türkiye’de var olan yöntemde, soruşturma aşaması dışında gizliliğin olmaması gerekirken, yargı evresinde gizlilik mevcut olduğu görülür. Yasama, yürütme ve yargı kamuya açık olmalı, yalnızca yargı ve yasamada devlet sırları dışında gizlilik bulunmamalıdır. Demokrasinin vazgeçilmez diğer bir özelliği ise hesap verilebilirliğin olmasıdır. Organlar devletin kontrolü altında olmalıdır, vatandaşlar verdikleri vergilerin nereye harcandığına dair her zaman bilgi sahibi olabilmeliler, verdikleri her kuruşun hesabını sorabilmelilerdir. Demokrasinin aslı, bireyi devletin katılığından korumaktır. Bu durum demokrasinin sürdürülebilirlik veya meşruiyet ilkesi ile ilgilidir. Meşruiyet yalnızca yasalara göre hareket etmek değil, aynı zamanda evrensel değerleri de göz önünde bulundurarak faaliyete geçmektir. Sadece yasalara uygunluğun gözetilmesi, evrensel değerlere karşı olabilir, örneğin ifade özgürlüğünün kısıtlanması gibi.

Türkiye’ye bugün bakıldığında, parlamenter düzen bütün kurumları ile varlığını korumaktadır. Türkiye’de olan sorun, yöntem sorunu değildir. Çözümüne kavuşması gereken önemli sorunlar mevcuttur. Çözümüne kavuşamayan bu sorunlar genellikle yapısal sorunlar olarak karşımıza çıkar. Her bir sorun ayrı olarak reform gerektirir. Türkiye’nin değişen çağa uyum sağlayabilmesi, yeniden yapılanabilmesi için; Siyasi Partiler Kanunu, Medeni Kanun, Ceza Kanunu, Seçim Kanunu, Mahalli İdareler Kanunu gibi ana kanunlardan, devlet kurum ve kuruluşlarını, iktisadi yapı düzenleyici kanunlara kadar her alanda yasal değişikliklerin yapılmasına ihtiyaç duyar¹³³. Aslında ülkemizin anayasa geleneği de başkanlık yöntemine karşı olarak görülür. Millî mücadele döneminin meclis hükümeti yönteminden başlayıp, şu ana kadar devam eden anayasa düzenlemelerimiz, bu karşıtlığı alenen ortaya sermektedir. Ülkemiz özgürlükçü ve çoğulcu demokrasinin varlığını sürdürebilmek hem anayasal düzenlemeler bakımından tarihi çizgiye ve zamana zıt düşmeyen bir siyasi yöntem, yalnızca parlamenter

¹³² S. Yılmaz, (2012). *Başkanlık Sistemi; ABD Türkiye’ye Örnek Olabilir mi?* [Erişim: 27.03.2021, <https://acikarsiv.aydin.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11547/489/sait14.pdf?sequence=1&isAllowed=y>], s.4.

¹³³ R. Serdaroğlu, (2001). *Türkiye’de Sistem Sorunu*, Kanomat Matbaacılık, Ankara, s.4.

yöntemi olabilir, görüşünü savunanlar mevcuttur.

2.2.3.2. Türkiye ve Başkanlık Sistemi

Ülkemizde var olan siyasi yöntemde görülen engeller, yöntemi tartışmaya götürmüştür. Türkiye’de görülen hükümet bunalımları, hükümetin etkili ve devamlı politikalar üretememesine, sorumlu olmayan yürütme organının demokratik süreci olması gerektiği gibi sürdürememesine kadar etkili olur. Ordunun demokratik işleyişi sürdürememesi, parlamentarizmin başarısızlığı olarak nitelendirilir¹³⁴. Bugün, ülkemizde demokratik hükümet yöntemlerinin yapısı konusunda seçim münakaşası görülür. Meselelerin çözüme kavuşmasını isteyenler, başkanlık yönteminden yana görüş sergilemektedirler. Parlamentoda ayrılmış siyasi oluşum, etkin ve sorumlu hükümetlerin kurulmasına mâni olmaktadır. Muhalif olan partilerin üstüne düşen sorumlulukları, parlamento dışı kuruluşlar ve kurumlar yerine getirmektedir.

Hükümet çalışmalarının devamlı, seri, etkin olması, güçlü bir yürütmenin varlığı ile gerçekleşir. Türkiye’de bakanlar kurulunu denetlemekle görevli olan parlamento görevini gerekli ölçüde yerine getirememektedir. Yürütme gücüne sahip olanlar, milletvekillerine de hâkim olmaktadır. Milletvekillerinin görevini yerine getirememesiyle birlikte, yürütmenin feshihakkının bulunması, Türkiye’de parlamenter yöntemin işleyişini zora sokar, yürütmeye imtiyazlı bir yere getirir. İlaveten Bakanlar Kuruluna parlamento tarafından verilen kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi ve bunun Bakanlar Kurulu tarafından devamlı kullanılması, yürütme organını yasama organına karşı kuvvetlendirmektedir. Olağanüstü hallerde, Bakanlar Kurulu yetki kanununa ihtiyaç duymaksızın ve konu sınırlaması olmadan buyetkiden yararlanması yasama yetkisinin devri vasfını üstlenmektedir. Bakanlar Kurulu siyasi çalışmalarının açıklamasını parlamentoya değil, halka seçim esnasında yapmayı uygun görür. Bu vaziyet parlamentonun denetim görevini etkisiz hale getirir. Ülkemizde parlamenter yöntem, icra açısından bozulmuş ve bu zamanın gereksinimlerini karşılamayacak pozisyona gelmiştir¹³⁵.

Ülkemizde etkili ve mesuliyet sahibi bir hükümet mekanizmasının oluşması için, başkanlık yöntemi bir çare olarak düşünülmektedir. Başka görüşler ise parlamenter yöntemde yapılacak birkaç değişiklik ile yöntemin devam ettirilmesinden yana tutum sergilemişlerdir. Parlamenter yöntemden yana olanlar, yasama ile yürütme aralığında oluşabilecek uyuşmazlıklarda, yasama kurumu kendi içinde bir hükümet çıkarabilir. Yeni hükümetin kurulamaması veya kurulmuş olan hükümetin güvenoyu almaması hususundaysa feshedilme durumu söz konusu olabilir. Milletvekillerin alacağı erken seçim kararı ile seçimlerin tekrar yapılması mümkündür. Bu vesile

¹³⁴ M. Erdoğan, (1996). Başkanlık Sistemini Doğru Tartışmak, *Liberal Düşünce Dergisi*, 1 (2), 4.

¹³⁵ H. Keser, (2011). Türkiye ve Başkanlık Sistemi, *İnönü Ün. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 50.

ile siyasal yöntemdeki krizin ortadan kalkabileceğini savunmaktadırlar. Yapılmış seçimler sonucunda parlamento aritmetiği değişmez ise evvelki sıkıntılar sürecektir. Dağılmış haldeki parçalanmış partilerle, merkezi siyasi yapıya sahip devletler de başkanlık yönteminin kısa sürede istikrar sağlayacağını, uzun süreçte ise sertlik vedurağanlık getirebileceğine, demokratik yöntemin bozulabilme riskinin olduğu da söylenir¹³⁶.

Başkanlık yönteminde yasama ve yürütme güçleri arasında çıkabilecek uyuşmazlıklar beraberinde siyasal sorunları getirebileceği ve partileri siyasal yaşamı birbirlerine karşıt olan gruplar haline getirmeleriyle iktidar çekişmesinin daha bozucu bir hal alabileceğini iddia ederler. Hatta belirli bir süresi olan yürütmenin, katı olacağı, iktidarın şahsileşmesiyle siyasi yapının diktatörlüğe dönüşeceği savını ileri sürerler. İktidar mücadelesinin görüldüğü başkanlık yönteminde ya hep ya hiç mantığının var olması sebebiyle, azınlık haklarının tehlikede olacağı gibi bir düşünce de hâkimdir. Bu durumun elle tutulur örneğine ise, Latin Amerika devletlerinde rastlamak mümkündür. Latin Amerika devletlerinde rastlanan bu durum, başkanlık yönteminin uygulanmasından dolayı değildir. Köklü ve yerleşik demokrasinin var olmaması, birtakım önemli problemlerin olmasından dolayıdır¹³⁷.

Türkiye’de, siyasetteki güçler dağılmaktadır. Seçim yönteminin nispi olmasıyla, seçim barajı uygulanan Türkiye’de, parlamentonun dağınık bir siyasi görünüm sergilemesi önlenememiştir. İstikrarlı ve sürekli siyasi planların hayata geçirilmesi, seri kararlar almayı gerektiren bir yöntemi zorunlu hale getirecektir.

İki başlı yürütmenin varlığı yönetimde siyasette tikanıklıklara sebebiyet vermekte; cumhurbaşkanı hükümetin almış olduğu kararları onaylamayarak ya da geciktirerek, yürütmenin işleyişini önlemektedir. Cumhurbaşkanının başbakanla karşı karşıya geldiği durumlarda, tavırlarını katılaştırarak siyasi bunalımlara neden olduğu kısmi de olsarastlanmaktadır.

Yürütme organının, hukuk devleti alanı kapsamında kuvvetlendirilmesi, günümüz koşulları gereği önemlidir. Parlamenter yöntem içerisinde yürütme kuvvetlendirilmiş fakat yürütme organı parlamento üzerinde otorite kurması sonucunu meydana getirmiştir. Parlamenter yöntemde, teorik olarak var olan yasama yürütme ayırımı, Türkiye’de rastlanmamakta; bu istikrarın yürütme lehine yıkılması, belirli bir kesimi yeni yöntem arayışlarına yöneltmektedir. Kuvvetlendirilen yürütme organı, bireysel hak ve hürriyetlerin kısıtlanması anlamına gelmez. Yürütme organının hukuk devleti kuralları haricinde kuvvetlendirmek, esas hak ve hürriyetleri son derecede sınırlandırmak yöntemi otoriter bir yönetime sürüklemesi riskini bünyesinde

¹³⁶ agm., s.50.

¹³⁷ M. Erdoğan, (1996). Başkanlık Sistemini Doğru Tartışmak, *Liberal Düşünce Dergisi*, 1 (2), 7.

bulundurur. Bu durumu savunmak söz konusu değildir¹³⁸.

Başkanlık yöntemi, demokratik yöntemler içerisinde yerini korur ve temel hak ve hürriyetler bakımından, koruyucu bir ayrıcalık sunar. Demokrasi oluşumunun fazla etkin olabilmesi için, başkanlık yönteminin tercih edilmesinin doğru olacağı düşüncesi münakaşalıdır.

Türkiye'nin tarihsel sürecinde başkanlık yönteminin gerekli olduğu düşüncesi, başkanlık yönteminin sakıncalarıyla aynı düzeyde ileri sürülebilir. Türkiye'de var olan tarihi deneyim milletle doğrudan temasın sağlanmadığı zamanlarda vesayeti ve sıkıntıları beraberinde getirmiştir¹³⁹. Milletle direkt temasın sağlandığı zamanlarda ise yasamanın veya yürütmenin bir tehlike arz edip, diktatörlüğe dönüştüğü görülmemiştir.

Türk siyasi tarihine bakıldığında, cumhuriyetten sonra istikrarlı politikaların ve gelişmişliğin yaşandığı dönem, koalisyon hükümetlerinin olmadığı dönemlerde rastlandığı görülmüştür. Adnan Menderes, Turgut Özal ve Ak Parti hükümetleri, koalisyon hükümetlerinin bulunmadığı zamanlardır. Ayrıca bu hükümetler, demokratiklik ve vesayet karşıtlığı bakımından da önem arz etmektedir. Koalisyon olmadığı için, hükümet kurmaları açısından kararlılık sağlayabilmeleri, bu hükümetlerin başkanlık yöntemi ile uyum sağlamasını kolaylaştırmıştır. Parlamenter yöntem uygulanmasına karşın, aynı siyasal tabandan güç almaları yürütmedeki iki başlılığı en aza çekmiştir. Öyleyse parlamenter yöntemin üstünlüğü olarak ileri sürülen yürütmenin iki başlılığı ve yansız devlet başkanlığı örneği, gerçekte parlamenter yöntemi zora sokan bir hal alabilmektedir. Bu yönden Türkiye'de, başkanlık yöntemine ihtiyaç duyulduğu savı doğruluk gösterebilir¹⁴⁰.

Başkanlık yönteminin Türkiye'ye katacağı olumlu bir taraf, seçmenin siyasi başarısızlık sonucunda hesap sormasının olası olduğudur¹⁴¹. Parlamenter yöntemde de hesap sorulabilirlik bakımından hükümetin muvaffakiyetsizliği meclise ve aynı zamanda hükümete de etkisi olmaktadır. Başkanlık yöntemindeki güçlü yürütme ve güçlü meşruiyet beraberinde güçlü bir sorumluluk getirmektedir. Aynı zamanda, koalisyon hükümetlerinde siyasi partilerin birbirlerine karşı suçlayıcı tavır sergilemeleri olağandır¹⁴². Bunun olmasını önlemek yönünden başkanlık sistemi ön sıradadır.

Türkiye'de yürütme ve yasama temasının sert ayrılığı bağlamında başkanlık yönteminin bir başka olumlu yönü ise, milletvekillerinin bakanlar kurulu ile olan temasını bitirmek ve kişisel

¹³⁸ H. Keser, (2011). Türkiye ve Başkanlık Sistemi, *İnönü Üniv. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2, (1), 52.

¹³⁹ A. Aslan, (2015). *Türkiye İçin Başkanlık Sistemi: Demokratikleşme, İstikrar, Kurumsallaşma, SETA Analiz*, Sayı 122, s.19.

¹⁴⁰ A. Yıldız, (2015). Başkanlık Sistemi ve Türkiye, *Kırıkkale Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 11.

¹⁴¹ B. Bal, (2001). *İstikrarsız Parlamentarizme Karşı Başkanlık Sistemi*, Der Yayınları, İstanbul, s.160.

¹⁴² *age.*, s.160.

çıkar temaslarını en aza çekilmesidir¹⁴³. Sert bir şekilde ayrılan yasama ve yürütme ile ayrıca yürütmenin harcamaları bakımından yapılan denetimde daha olumlu bir sonuç verebilir¹⁴⁴.

Netice itibariyle, Türkiye hükümet yönteminde değişikliğe giderek, siyasi ve ekonomik açıdan gelişme sağlayınca, yürütmenin güçlendirilmesini ve tek elde birleştirebilir. Şu anki durum göz önüne alınarak değil, ileriye dönük bir düşünce bakımından, istikrarlı hükümetler kurmak yönünden önemlidir. Böylece, değişen koşullara hemen ayak uydurabilen ve tam anlamıyla uygulayabilen bir yürütme var olacaktır¹⁴⁵.

Başkanlık yöntemi aslında kararlı ve kuvvetli yürütmeyi hedeflediği, demokratik yapının olduğu, durumun sorulabilirliği ve öngörülebilirliği olduğu, hükümetin kısıtlanmasının gerekli olduğu ve siyasi merkezin kuvvetlendirilmesinin sağlandığı bir yöntem olarak görülür.

Hükümet, yöntem münakaşalarının yaşandığı 1980'lerin ikinci yarısında, Başbakan Turgut Özal, cumhurbaşkanının halk tarafından doğrudan seçilmesini önerdiğini kamuya duyurmuştur. Özal, yeterince yetkiye sahip olan cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini gerekli gördüğünü söylemiştir. Bu vaziyette cumhurbaşkanı daha güçlü konumda olur düşüncesindedir¹⁴⁶. Demirel ise 1997 yılının Eylül ayında kamuoyuna fikirlerini beyan ederek, istikrarın var olmadığını söyleyerek, yeni rejim önerisinde bulunmuş ve hükümetin halktarafından beş yıllığına seçilmiş olan cumhurbaşkanı tarafından oluşturulmasını öne sürmüştür. Demirel, halka karşı sorumlu olan hükümetlerin çok sık değişmesinin istikrarsızlığa neden olduğunu ileri sürmüştür. Cumhurbaşkanlığı görevinin dördüncü yılında altı hükümeti onayladığını söylemiştir. Hükümet değişikliğinin fazla olduğunu ifade ederek, ülkemiz için başkanlık yönteminin uygun olduğunu belirtmiştir¹⁴⁷.

Adalet ve Kalkınma Partisi ve Cumhurbaşkanı Erdoğan 2002, 2007 ve 2011 yıllarında genel seçimlerini art arda kazanmaları ve bakanlar kurulunu bir başına oluşturmaları açısından, başkanlık yönteminin en önemli destekçileridir. AK Parti ve Recep Tayyip Erdoğan, daha kararlı ve yönetilebilir bir devlet için, başkanlık yönteminin gerekli olduğunu savunmuşlardır. AK Parti, yirmi yıl gibi uzun bir zamanda iktidardadır. Bu uzun süreçte resmî kurumlarla dahada uyum içerisinde devamlılık sağlayarak memleketin idaresi, iktisadi alanla yaşanan iyileştirmeler AK Parti tarafından kararlılığın bir neticesi olduğu ileri sürülmektedir. Bununla birlikte, istikrarın devamlı olması için diğer ülkelerde kullanılan başkanlık idare yöntemi ülkemizde halkımıza

¹⁴³ R. Arslan, (2001). "Siyasi Sistem Öneresi-Türkiye Tipi Başkanlık Sistemi", VIPAŞ, Bursa, s.172.

¹⁴⁴ **age.**, s.173.

¹⁴⁵ A. Yıldız, (2015). Başkanlık Sistemi ve Türkiye, *Kırıkkale Üniv0. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, s.11.

¹⁴⁶ E. Onar, (2005). Türkiye'nin Başkanlık veya Yarı Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmeli midir? *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, Sayı77, s.84-85.

¹⁴⁷ B. E. Öder, (2005). Türkiye'de Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Rejimi Tartışmaları: 1991-2005 Yılları Arasında Basına Yansıyan Öneri ve Tepkilerden Kesitler, *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, Sayı 77, s.47.

önerilmiştir¹⁴⁸.

Cevdet Yılmaz, ülkemizdeki başkanlık yöntemi ve kalkınma arasındaki bağı incelemiş ve geriye doğru on senede görülen kalkınma adımının istikrarla bağıntısını ifade etmiştir. 2002 senesinde Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla 230 milyar dolar iken, 2012 senesinde 800 milyar dolara ulaşmıştır. Şahıs başına düşen gelir 3500 dolardan, 10500 dolar düzeyine geldiğini, ülkede bilinen partinin tek başına yürütmeye sahip olduğu zamanlarda ülkenin ekonomik performansında artış olduğunu ifade ederek, yaklaşık GSYH ve yaklaşık şahıs başına kazancını sırasıyla; 1950 - 1959 Aralığında % 4,2 ve % 7, 1966 - 1970 yıllarında % 3,4 ve % 6, 1984-1991 yıllarında % 2,9 ve % 5, 2003-2012 yıllarında % 3,7 ve % 5 değerlerinde arttığını belirterek, koalisyon hükümet dönemlerinde ise 1962 - 1965 yılları arasında % 3 ve % 5,5, 1972-1979 yıllarında % 2,4 ve % 4,7, 1992 - 2002 yıllarında % 1,9 ve % 3,3 arttığını ifade etmiştir. Demokrasinin varlığını sürdürdüğü, tek partinin egemen olduğu dönemler ile koalisyonların varlığını sürdürdüğü dönemlere göre çok daha iyi olduğu, bu duruma bağlı olarak istikrarın sağlandığı vurgulanmıştır. Demokrasinin olmadığı yıllarda rakamların 1960- 1961 yılları arasında % -0,4 ve % 2,1, 1980-1983 yıllarında % 0,3 ve % 2,7 GSYH olduğu vurgulanmıştır. Belirtilen performanslar Yılmaz'a göre her anlamdaki istikrar değil, demokratik kararın önemini ifade etmektedir. Yılmaz, kararlığın kalkınma için önemini belirttikten sonra, ülkemizde başkanlık yöntemine geçilmesinin yürütme alanındaki kararsızlığına kalıcı bir çözüm olacağını ifade etmiştir¹⁴⁹.

Mazhar Bağlı ise, seri bir vaziyette değişen ve gelişen Türkiye için var olan yöntemi ilk başta tarihsel koşullar bakımından değiştirmek gerektiğini ileri sürer. Başkanlık yönteminin Türk milletinin sosyolojik dokusuna uyumlu bir hükümet yöntemi olduğunu da vurgulamıştır. Bağlı, Türkiye'deki toplumun önder eksenli bir düşünce yapısına hâkim olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla önderler, sosyolojik olarak toplum yanında önemli vaziyette birlik olarak takip edilerek toplumsal problemler kolaylıkla çözüme ulaşacaktır¹⁵⁰.

Bir başka görüşe baktığımızda ise başkanlık yöntemini gündeme alınması gerektiğini ileri süren Cemal Fedayi; Ülkemizin siyasi kültür ve tecrübelerine bakıldığında yürütmenin tekbaşı olması görüşündedir. Millet başında lider olduğunu bilerek, gerekli hesabı da ondan almak ister. Siyasi kültürümüze göre yürütmede iki başlılık söz konusu olamaz. O vaziyette, siyasi yöntemin siyasi kültürümüze uyarlanması gerekir. Başkanlık yöntemi ile oluşacak bir federal yonteme

¹⁴⁸ H. Efe ve M. L. Kotan, (2015). Türkiye'de Hükümet Sistemi Tartışmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (9), 81.

¹⁴⁹ C. Yılmaz, (2013). Başkanlık Sistemi ve Kalkınma, *Yeni Türkiye*, (51), 13-14.

¹⁵⁰ M. Bağlı, (2013), Hikmet-i Hükümet, *Yeni Türkiye*, (51), 187-188.

olumlu gören Fedayi'ye göre, federal yöntem büyük devletlere özgü yöntemdir¹⁵¹.

Yeni anayasanın ve hükümet yönteminin münakaşa edildiği günlerde, Amerikan modelinden almamız gereken derslerin olduğunu ileri süren Murat Yanık, başkanlık yönteminin Türkiye açısından elverişli olduğunu ifade etmiştir. Yanık'ın görüşüne göre, memleketimizin yaşadığı bu durum Amerikan başkanlık yönteminin oluşumunun başlangıç aşamalarıyla uyushmaktadır. Amerika da olduğu gibi ülkemizin de sivil, çoğulcu, demokratik yeni bir anayasa yapılmasından yanadır. Yeni anayasa da kabul edilen yöntemin başkanlık yöntemin olması gerektiğini savunmuş ve gerekçesi olarak eski yöntemle göre Türkiye mahalli bir güç ve küresel katılımcı olamayacaktır. Yanık, Ülkemizin amacına ulaşabilmesi için Amerikan tipi klasik başkanlık modelini yeğlemesini ileri sürmüştür¹⁵².

Uzun senelerden beri temsilde adalet ve yönetim yönteminde kararlılık arayışında olan Türkiye için ikisini bir arada bulmak çok zor bir durumdur. Temsilde adaleti sağlayan seçim yöntemi bu kez yönetimde istikrarsızlığa sebebiyet vermektedir. Var olan eski yöntemdeki gibi yönetimde istikrarı sağlayan bir seçim yönteminde ise temsilde adaleti sağlamak zorlaşmaktadır. Tam bu durumda, başkanlık yönteminin yönetimde istikrarı sağlamak telaşının olmadığı bir seçim modeli ile oluşacak demokratik bir meclis ve karşısında temsilde adaletin sağlanacağı yürütmenin oluşturacağı tek yöntem olduğu ifade edilmiştir¹⁵³.

Başkanlık yöntemini savunan bir diğer kişi Hasan Tahsin Fendoğlu sebeplerini sırasıyla açıklamaktadır: ilk olarak, merkezi hükümetlerde kararlılık sıkıntısı vardır. Ülkemizde, belediyelerde görülen kararlılık merkezi hükümetlerde sağlanamamaktadır. 1970-1980 arasında 12 hükümet değişmiş ve süreleri bir seneyi doldurmamıştır. Cumhuriyet'in 94 yıllık süresinde 65 bakanlar kurulu göreve gelmiştir. Oysaki 65 hükümet normal şartlara göre cumhuriyetin 325. yılında görülmesi esastır. Öyleyse, bu problem başkanlık modeli ile kati çözüme ulaşılacağı ön görülür. Öbür yandan, TBMM'nin asıl vazifesi denetim ve yasamadan olması lazımken, parti disiplini ve parlamenter yöntemin yapısı gereğince, asıl vazifesi geçersiz hal almıştır. Meclis, asıl görevini elde ederek, reel bir yasama gücü ve bütçenin denetleyici durumuna gelmelidir. Meclis bunu sadece başkanlık modeli ile kazanacaktır. Fendoğlu, ülkemizin toplumsal yapısına en uygun olan yöntem başkanlık modelini ön görmüştür. Türdeş olmayan imparatorluk kalıntısı toplum için başkanlık modeli birleştirici bir sebep olabilir. Hatta, başkanlık yöntemini Türk devlet geleneğinin mirası olduğunu ileri süren Fendoğlu, Ülkemizin yönetim geleneklerinin başkanlık modeline

¹⁵¹ C. Fedayi, (2013), Mazi, Hâl ve İstikbal Boyutlarıyla Başkanlık Sistemi, *Yeni Türkiye*, Sayı 51, s.689-691.

¹⁵² M. Yanık, (2013). Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, *Yeni Türkiye*, Sayı 51, s.667.

¹⁵³ C. Okutan, (2013). Yeni Anayasanın Eşiğinde Türk Siyasal Yaşamın Verileri Işığında Başkanlık Rejimi, *Yeni Türkiye*, Sayı 51, s.706.

uyum sağladığını belirtmiştir. Misal olarak, demokratik yöntemin varlığına karşın Atatürk döneminde, başbakanlar ile olmayıp şahsen Atatürk'le hatırlandığı, İnönü, Menderes, Özal ve Demirel dönemleri içinde aynı durumun geçerli olduğunu vurgulamıştır. Fendoğlu, başkanlık modeli için illa federalizmin gerekli olmadığını ifade eder. Başkanlık modeli ile yerel yönetimin temel alınması gerektiğini belirtir. Kürt sorununun da başkanlık modeli ile daha kolay çözüme kavuşacağını söylemiştir. Son anayasa değişikliğiyle yarı-başkanlığa daha çok yaklaşan ülkemiz aslında, 1908'den beri kendine özgü bir parlamentarizm uygulamıştır. Fendoğlu, böylelikle zaten yarı-başkanlığa yakın duran yöntem yerine Türkiye'ye daha çok uygun olan başkanlık yöntemine geçilmesi gerektiğini ifade etmiştir¹⁵⁴.

Ülkemizde hükümetlere istikrar ve etkinliği sağlama yöntemlerini mütalaa eden Kemal Gözler, başkanlık modelinin kararlılık ve etkinlik için çözüm olup, olmadığının yanıtını araştırmıştır. Gözler'e göre, Ülkemizde yürütmeye kararlılık sağlayan yöntem başkanlık yöntemidir. Şöyle ki, bir kişiden oluşan başkanlık yöntemi, belirli görev süresi içinde güvensizlik oylarıyla feshedilemez. Başkanlık sisteminde mutlak denge varlığını korur. Diğer taraftan, istikrar her zaman verimlilik anlamını taşımaz. Gözler'e göre, başkanın belirli bir süreye sahip olması yetmemekte ayrıca etkin de olması gerekmektedir. Klasik başkanlık yöntemi Türkiye'ye uygulanırsa etkin ve verimli bir yönetim sağlanamaz. Çünkü etkin bir yönetim için başkan kanunlara ihtiyaç duymaktadır. Türkiye'de var olan siyasi bölünmüşlük problemi sebebiyle başkan ve parlamento çoğunluğunun daima aynı partiden olması gözlenemez. Bu sonuçları elde eden Gözler, kararnameli başkanlık modeli önerisinde bulunmuştur. Gözler'e göre, yalnızca korunmuş sahaların tertiplenmesi için verilecek başkanlık kararnamesi sorumluluğu, ülkemizde yürütmeye hem istikrar hem de etkinlik sağlayabilir¹⁵⁵.

Başkanlık yöntemini Türkiye için en başından beri savunan Burhan Kuzu'ya göre, başkanlık modelinin ülkemize uygun olmadığını ileri süren görüşlerin olmasının nedenini milli iradeye güvensizlikten dolayı olduğunu ifade eder. Ona göre, ülkemizin sosyo-kültürel bünyesine en uygun yöntem başkanlık modelidir. Başkanlık yöntemi, Eski Türklerden ve Osmanlı'dan miras hükümdar geleneği ile cumhuriyet sonrası güçlü yürütme dönemlerini anımsatmaktadır. Kuzu, hatta ABD'nin kuruluşunda yöntem yapılırken Osmanlı yönetiminde etkisinde kaldığını ifade etmektedir¹⁵⁶. Kuzu'ya göre, başkanlık modelinin ülkemize diktatörlük geleceği düşüncesi asılsızdır. Çünkü parlamenter yöntemdeki başbakanlar, başkanlık modelindeki başkanlara göre daha da güçlüdür. Başkanlık yöntemindeki asıl kuvvet başkanda değil parlamentoda

¹⁵⁴ H. T. Fendoğlu, (2013). Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, *Yeni Türkiye*, Sayı 51, s.583-586.

¹⁵⁵ K. Gözler, (2000). Türkiye'de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir? *Türkiye Günüğü*, Sayı 62, s.43-46.

¹⁵⁶ B. Kuzu, (1996). Türkiye İçin Başkanlık Hükümeti, *Amme İdaresi Dergisi*, Sayı 29/3, s.75-76.

bulunmaktadır. Başkanlık modelinin önemli bir tarafı yürütmeyekararlılık kazandırmasıdır. Kuzu, sol siyasi kesimin başkanlık yöntemine sıcak bakmadığını ve diktatörlük düşüncesini ortaya attığını ileri sürmektedir. Bunun nedeni, ülkemizde var olan solun %35, sağın %65 dayanağa malik olduğu düşüncesiyle, başkanlık yöntemi gelirse sol hiçbir vakit iktidar olamayacaktır¹⁵⁷. Kuzu'ya göre, sol kesimin düşüncesi yersizdir. İyi bir iktisadi programa sahip olan bir sol, ikili bir yarışta, iktidarı elde edebilir¹⁵⁸. Kuzu, başkanlık yöntemi ile dar bölge seçim modelinin uygulanması durumunda milletvekillerinin parti düzenine otoriterlikten uzak kalarak bağımsız hareket edeceği ve bununla birlikte parlamentonun güçkazanacağını ifade etmektedir¹⁵⁹.

Kuzu'ya göre, dünyadaki genel görüş ve gidişat iktidarların kişiselleşmesi durumundadır. Bu tür hükümet anlayışına vatandaşların ılımlı olduğu tespit edilmiştir. Bunun sebebi ise, bu anlayıştaki iktidarla işleyişin daha iyi gideceğine ve sorumluluğun daha iyi tezahür edileceğine inanılmış olmasından dolayıdır¹⁶⁰.

¹⁵⁷ B. Kuzu, (2013). Neden Başkanlık Hükümeti, *Yeni Türkiye*, Sayı 51, s.39-44.

¹⁵⁸ B. Kuzu, (2011). *Her Yönü ile Başkanlık Sistemi*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, s.114.

¹⁵⁹ B. Kuzu, (1996). Türkiye İçin Başkanlık Hükümeti, *Amme İdaresi Dergisi*, Sayı 29/3, s.78.

¹⁶⁰ B. Kuzu, (2011). *Her Yönü ile Başkanlık Sistemi*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, s.127.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK VE POLİTİK İSTİKRARIN SAĞLANMASINDA BAŞKANLIK SİSTEMİNİN ROLÜ

3.1. Ekonomik ve Politik İstikrarın Başkanlık Sistemi Üzerindeki Etkisine Dair Genel Değerlendirilme

Orta Çağ döneminde görülen demokrasinin gereğinden fazla güce sahip olması ve aristokrasi ile beraber mutlak monarşiye karşı çekişme başlamıştır. Bu çekişme iktidarın sınırlandırılması anlamına gelen yasama, yürütme ve yargı güçlerinin birbirinden ayrılması gerekliliğini gün yüzüne çıkarmıştır¹⁶¹.

Güçlerin sert mi yoksa yumuşak bir şekilde mi ayrılacağı konusu farklı hükümetşekillerini meydana getirmiştir. Güçlerin sert ya da yumuşak biçimde ayrılması, parlamenter ve başkanlık modeli üzerinden oluşmaktadır. Yarı başkanlık ve cumhurbaşkanlığı yöntemiye parlamenter ve başkanlık modelinin farklı türevleri olarak uygulamaya konulmaktadır.

Siyasi kararlılık üstünde tesirli olan hükümet yöntemleri, güçler ayrılığını mümkün kılmakla birlikte, memleketin siyasi kararını da pozitif istikamette etkilemektedir. Bunun sebebi, politik istikrarın oluşturulamadığı bir devlette iktisadi ve sosyal kalkınmanın, toplumsal huzurun ve güvenliğin oluşturulabilmesi de zorlaşacaktır. Böylelikle, siyasal istikrarın güçlenmesini sağlayarak, negatif olayların gün yüzüne çıkma sakıncasını en aza indirmek için hükümet yöntemlerinde değişiklikler görülmektedir¹⁶².

Aslında hükümet yöntemlerinin siyasal istikrarı doğrudan etkiliyor mu? Siyasal istikrartam olarak neyi ifade ediyor? gibi sorulara yanıt olarak siyasal istikrara, hükümet süreleri ile istikrarlı yönetimi ise kontrol ve denge olarak kabul edebiliriz¹⁶³.

Güçlü ve demokratik yönetim sağlayabilmek bilindiğinin aksine siyasal yöntemle değil, devletlerin siyasal kültürü, ekonomik ve siyasal gelenekleri ile bağlantılı bir durumdur. Parlamenter yöntemde hükümet güvenoyu alamadığı takdirde feshedilebilirken, başkanlık yönteminde başkan belirlenen süre içinde görevini ifa eder. Başkana karşı iddia edilen suçlama (Impeachment) hariç senatonun başkanın görevine son vermesi olanaksızdır.

¹⁶¹ M. Akçakaya ve A. Özdemir, (2018). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Siyasal İktidar, *Üçüncü Sektör Ekonomi Dergisi*, 53 (3), 922.

¹⁶² *agm.*, s.922.

¹⁶³ N. Uluşahin, (1999). *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*, Yetkin Yayınları, Ankara, s.55.

Bahsi geçen istikrarın hükümetin başarısının değerlendirilmesinde tek ölçü olarak kabul edilip edilmeyeceği ve parlamenter yöntemin mutlak istikrarsızlığa sebep olduğu, gibi varsayımlar her zaman doğru kabul edilmez¹⁶⁴.

Başkanlık yönteminde hükümetlerin belirlenen süre içinde görevlerini ifa etmeleri, hükümetin suçlama, vatana ihanet dışında görevden alınamaması, siyasi ve ekonomik bakımından başarılı olmayan hükümetlerin belirli bir süre daha görevlerini sürdüreceği sonucu çıkarılır. Halkoyu ile seçilen başkanın görev süresince değişmeyeceği için ülke, başarısız olan başkan ve ekibini çekmek zorunda kalacak ve ekonominin bozulmasına sebep olacaklardır.

Linz, siyasal istikrarı siyasi partiler üzerinden değerlendirir. Yasama ve yürütme güçleri arasındaki ortaklığı ve uzlaşmayı belirterek sosyal ve ideolojik olarak sınıflandırılmış veya kutuplaşmış devletlerde; modern siyasi partilerin, yasama ve yürütme güçleri arasındaki çekişmeyi en aza indirmesi gerekirken daha çok artırdığını ifade etmiştir¹⁶⁵.

Başkanlık yönteminin yürütme organına vermiş olduğu belirli bir vazife süresi sebebiyle, istikrarlı bir yönetim sağlayacağını ileri süren Yazıcı, aynı zamanda bu vaziyetin demokrasi ve rejimin istikrarına katkı sağlayacağını vurgulanmıştır. Böylelikle sabit görev süresi ile hükümetler, söylemiş oldukları ekonomik ve siyasal programlarını faaliyete geçirmeimkânını elde etmiş olurlar¹⁶⁶.

Parlamenter yöntemin tersine başkanlık yönteminin, siyasal uzlaşıdan mahrum olduğu yönünde de eleştiriler vardır. Bu sebeple başkanlık yönteminin var olduğu ülkeler, saf parlamenter yöntemin mevcut olduğu ülkelere göre askeri darbelere ve rejim kesintilerine daha çok rastlanabileceği ortaya atılmıştır¹⁶⁷. Uluşahin, hükümet yöntemleri ile rejim krizleri arasında direkt olarak bağlantının sağlanmasını, başka faktörleri dikkate almamalarını eleştirmiştir¹⁶⁸.

Başkanlık yönteminde var olan kazanan kişinin her şeyi almasının, sistemi katılaştırdığını ileri süren Linz, bu durumun bazı Latin Amerika ülkelerini istikrarsızlığa ve gayrimeşruluğa sürüklediğini ileri sürmüştür. Diğer yazarlar ise bu düşünce yapısını eleştirerek, siyasal yöntem tikanıklığının var olma sebebinin başkanlık yönteminin sebep olmadığını, bu durumun seçim yöntemleriyle alakalı olduğunu ifade etmişlerdir¹⁶⁹.

¹⁶⁴ age., s.77.

¹⁶⁵ L. Diamond ve M. F. Plattner, (1995). *Demokrasinin Küresel Yükselişi* (Çev. İhsan Sezai – Fatoş Dilber), Yetkin Yayınları, Ankara, s.145.

¹⁶⁶ S. Yazıcı, (2013). *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri Türkiye İçin Bir Değerlendirme*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.52.

¹⁶⁷ N. Uluşahin, (1999). *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*, Yetkin Yayınları, Ankara, s.84-87.

¹⁶⁸ age., s.91-92.

¹⁶⁹ F. Fukuyama, (2012). *Devlet İnşası, Yirmi Birinci Yüzyılda Yönetişim ve Dünya Düzeni* (Çev. Türkan Çolak), Profil Yayıncılık, İstanbul, s.51.

Başka bir açıdan bakacak olursak, hükümet yöntemi başkanlık veya parlamenter yöntem olan pek çok devlette askeri darbe görülmüştür. Türkiye’de de parlamenter yöntemin olduğu 1946 yılı itibariyle çok partili siyasi hayattan günümüze kadar görülen pek çok askeri darbe vemuhtıra vardır. 1960 ve 1980 askeri darbeleri ile Türkiye’de anayasa ve hükümet fiili olarak askıya alınmıştır. 1971 ve 1997 yılında gerçekleşen askeri muhtıralarda söz konusu olan durum ise anayasa fiili olarak askıya alınmamış bununla beraber hükümetler iktidarı devretmek durumunda kalmışlardır.

Askeri darbeye sebep olan konulardan biri de siyasal istikrarsızlık olarak nitelendirilmiştir. Bu söylem tartışmalara neden olmuştur. Örneğin, Feroz Ahmad, 1980’de askeri darbesini gerçekleştiren generallerin amacının şiddeti bastırmak olmadığı, şiddeti önlemekle beraber istikrarı sağlamak amacıyla olduklarını belirtmiştir¹⁷⁰. Başka bir örnek olarak Davut Dursun ise, gerçekleşen darbelerde demokrasinin yerleşmediğini ifade etmiştir. Türkiye’de var olan demokratik yapının kurumsallaşamamış olmasındaki temel sebebin, belirli aralıklarla yapılmış olan askeri darbeler olduğunu belirtmiştir¹⁷¹.

Ülkelerin ekonomik ve siyasal istikrarını etkileyen birçok değişken vardır. Aynı zamanda çoğunluk seçim yöntemini kabul etmiş ülkelerde hükümet süreleri açısından, daha uzun süreli ve istikrarlı hükümetler kurulabildiği görülürken, nispi temsil seçim yöntemini kabul etmiş olan ülkelerde, koalisyon hükümetlerinin var olması sebebiyle siyasal istikrarsızlıklar görülebilir.

Siyasal istikrarsızlığın görüldüğü hükümetlerde diğer olumsuz varsayım ise siyasal istikrarsızlıkların ekonomik istikrarsızlığı da gün yüzüne çıkaracağıdır. Siyaset bilimci olan Arend Lijphart, başkanlık yönteminin, başkanın ekonomik politikaları kısa süre içinde gerçekleştirmesi sebebiyle parlamenter yönteme göre daha olumlu bir hükümet yöntemi olduğunu belirtmiş ayrıca, uzun süre zarfında başkanın ekonomik politikaları geniş bir uyuşma ile faaliyete sokabileceğini ifade etmiştir¹⁷².

Koalisyon hükümetlerinin olduğu ülkelerde, koalisyon hükümetlerinin ömrü söylenenin aksine daha kısa olmuştur. Vaat ettikleri siyasal ve ekonomik istikrar programlarını gerçekleştirmeye imkân bulamamışlardır. Siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar; işsizlik, enflasyon ve döviz kurlarındaki artışlar olarak ifade edilir. Bu durum sosyal ve ekonomik hayatı olumsuz yönde etkilemiştir.

¹⁷⁰ F. Ahmad, (2012). *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, İstanbul, s.206.

¹⁷¹ D. Dursun, (2005). *12 Eylül Darbesi, Hatıralar Gözlemler Düşünceler*, Şehir Yayınları, İstanbul, s.15.

¹⁷² A. Lijphart, (1992). *Parliamentary Versus Presidential Government*, (Ed. Arend Lijphart), Oxford University Press, Oxford, s.83.

Başkanlık yönteminin siyasal ve ekonomik açıdan istikrar sağlandığı söylemleri mevcut olsa da bunun tam aksi söylemde bulunan Linz, parlamenter yöntemde var olan hükümet krizlerinin, yeni koalisyonlar ve seçimler ile kolaylıkla atlatılabileceğini ifade etmiştir. Başkanlık yönteminde olmayan hükümet esnekliği sebebiyle, yolsuzluk, karalama vs. gibi kötü yürütme olarak adlandırabileceğimiz vaziyetlerde; başkanın aynı pozisyonunda devam edeceği, partisinin ve vatandaşın desteğini kaybetmiş bir lideri değiştirmenin zor bir durum olabileceğini ileri sürmüştür. Linz'e göre, parlamenter yöntemde hükümet krizi olarak adlandırılacak sorunları parlamentoda çözülebilecek olanağı mevcutken; başkanlık yönteminde sorunların demokratik olmayan kurumlara, orduya, mahkemelere ve vatandaşa bırakılması sebebiyle mevcut durum rejim krizine yol açabilir¹⁷³.

Başkanlık yönteminde, başkan ile kongre arasında çıkabilecek uyuşmazlıkları giderebilecek anayasal bir kurum mevcut değildir. Kriz dönemlerinde böyle bir kurumun varlığının olmayışı yöntemin işleyişini kesintiye uğratabilir. Parlamenter yöntemde ise cumhurbaşkanının partiler üstü uzlaşmacı tavrı ile bu görevi ifa edebilmektedir.

Başkanlık yönteminin, Latin Amerika ülkeleri tarafından daha çok benimsendiği görülür. Ancak, Latin Amerika ülkelerine baktığımızda içlerinde siyasal istikrardan ve gelişmişlikten bahsetmek pek mümkün görülmemektedir. Demokratik düzenler içerisinde ise, yalnızca Kosta Rika ve Venezuela düzeni benimsemişlerdir. Başka Latin Amerika ülkelerine baktığımızda düzen totaliter ve otoriter bir yapıya bürünmüştür. Günümüze bakıldığında ise, Latin Amerika ülkelerinin demokrasileri çoğunlukla risk altındadır. Bazı sebepler gösterilerek askeri darbe yapılma olasılığı yüksektir. Son olarak Güney Amerika hariç, başkanlık rejimini benimsemiş olan Filipinler, Endonezya gibi pek çok ülkede demokratik yapının tam anlamıyla yerleşmemiş olduğu gözlenmektedir¹⁷⁴.

Hasan Buran'a göre ise, başkanlık yönteminin uygulamaları dört alt gruptan oluşur. Bunlar; güçlü liderden zayıfa doğru istikrarsız başkanlık yöntemleri, hükümetli başkanlık modelleri, alışılmış başkanlık modelleri ve otoriter başkanlık yöntemleri olarak sınıflandırmıştır. İstikrarsız başkanlık rejimi olarak adlandırdığı ülkelerde, çok partili siyasi hayatın var olması sebebiyle, güçlü bir başkanın olmayışı beraberinde sosyal ve ekonomik istikrarsızlığı getirir. Ayrıca başkanlık rejiminin uygulandığı bir memlekette yöntem birden çok partili ise, yasama, yürütme ve yargı organlarının birbirlerinden değişik siyasi görüşler tarafından kullanılma ihtimali

¹⁷³ J. J. Linz, (1995). *Demokrasinin Küresel Yükselişi*, (Dü. Larry Diamond – Marc F. Plattner), (Çev. İhsan Sezai – Fatoş Dilber), Yetkin Yayınları, Ankara, s.153-154.

¹⁷⁴ S. Yazıcı, (2011). *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri, Türkiye İçin Bir Değerlendirme*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.85.

vardır. Siyasal kutuplaşmanın meydana gelmesiyle birlikte yöntem tıkanabilir. Bu tehdit, Venezuela ve Kolombiya başta olmakla beraber birkaç Latin Amerika ülkelerinde görülmektedir¹⁷⁵.

Hükümetli başkanlık rejimi olarak ifade ettiği yöntemde ise, cumhurbaşkanı olan devlet başkanına yürütme görevini ifa etmesinde yardım eden başbakan ve bakanlar kurulundan oluşan bir hükümet bulunmaktadır. Fakat yarı başkanlık yönteminde farklılık göstererek, bakanlar kurulu cumhurbaşkanına karşı doğrudan mesuldür. Brezilya, Arjantin ve son kanununu kabulüyle birlikte Venezuela bunun içinde yer alabilir¹⁷⁶.

Klasik başkanlık rejimi olarak ifade edilen ABD tipi başkanlık modelindeyse, icra ve hüküm kurumları birbirlerinden net bir biçimde ayrıdır. Fakat bu durum iki organın birbirinden tamamen bağımsız olduğu anlamına gelmez. Başkanlık yönteminde, yarı başkanlık yöntemine ve parlamenter yönetime göre güçler birbirlerinden daha ayrıymış gibi dursalar da aralarında belirli ölçüde iş birliği olduğundan aynı zamanda karşılıklı olarak birbirlerine bağımlı olduklarından söz edilebilir¹⁷⁷.

Son olarak otoriter başkanlık rejimi ise, istikrarsızlığa ve yöntemin işleyişini kesintiye uğratması gibi güçlerin tek bir elde toplanması tehlikesini bulundurmaktadır. Başkanlık yönteminin benimsendiği bir devlette, siyasi partinin mecliste tek olarak çoğunluğu sağlayınca, şayet başkan da iktidar partisi mensubuysa, yasama ve yürütme güçleri birleşmiş olur. Mecliste sağlanan çoğunlukla başkan aynı siyasi partiden olduğu durumda, yüksek mahkeme üyelerinde mevcut siyasal partiye ılımlı olan kişilerden seçebilme durumu olabilir. Bahsi geçen bu vaziyet, birkaç Latin Amerika ülkelerinde hatta yakın zamanda Meksika’da yaşanmıştır. Meksika’da, bir siyasi parti devamlılık sağlayarak mecliste çoğunluğu oluşturmuş, Yüksek Mahkeme Başkanları ise, bu partinin yanında bulunan kişiler arasından seçilmiş bulunmaktadır¹⁷⁸.

Başkanlık yönteminin uygulandığı ülkeler arasında başarılı örnek olarak ABD, başarısız örnek ise Latin Amerika devletleri karşımıza çıkmaktadır. Latin Amerika ülkelerine baktığımızda, Kosta Rika 1949’da Venezuela 1958’de başkanlık rejimini benimsemiştir. Kolombiya 1974 yılından, Peru 1979 yılından buyana başkanlık yöntemi sivil hükümetler ile uygulanmaktadır. Başkanlık yönteminin demokratik bir şekilde uygulanmasının belirtileriancak 1980’den sonra Arjantin, Uruguay, Brezilya ve Şili gibi ülkelerde görülmeye başlanmıştır. Güney Amerika’da

¹⁷⁵ H. Buran, (2009). Siyasal Rejim Sınıflandırmalarının Yeniden Gözden Geçirilmesi Üzerine, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14 (1), 88.

¹⁷⁶ *agm.*, s.89.

¹⁷⁷ *agm.*, s.90.

¹⁷⁸ *agm.*, s.90.

diktatörlüğün kalesi olarak bilinen Paraguay’da, demokrasiye 1989’da ancak geçilebilmiştir¹⁷⁹.

Diğer ülkelerde ise, örneğin; Ekvador, Bolivya, Honduras, Guatamala ve Dominik Cumhuriyeti’nde başkanlık rejimi kararlı bir şekilde yürütülememekte ve bu ülkeler de başkanlık yönteminin başarısız örneklerindendir. Bu başarısızlığın sebebi olarak ekonomik durgunluk, eşitliğin sağlanamaması ve sosyo kültürel geçmiş etkili olmaktadır. Ordu bu ülkelerde siyasetten her zaman güçlüdür. İktidarlar arasındaki mücadele halktan bağımsız, oligarşik bir yapıda ve ordunun himayesindedir. Bu durum, ülkelerdeki siyasi istikrarsızlığın hükümet yöntemi ile doğrudan ilgili olmadığını net bir şekilde göstermektedir¹⁸⁰.

Son olarak ülkeler arasından Venezuela’ya bakacak olursak, diğer ülkelere nazaran enteresan bir örnek olarak karşımıza çıkar. Venezuela’da demokratik, solcu işçi önderlerinden, tutucu iş insanlarına çok yaygın toplumsal çevrenin, zorbalığa muhalif savaşıyla ortaya çıkmıştır. İstikrarın sağlanmasında en önemli faktör olarak petrolden, kahveden ve şekerden sağlanan gelirlerin, demokratik bir yapı içinde özel sektörü geliştirmesi, orta ve çalışan kesime maddi olarak destek sağlanması olarak bilinmektedir. Sosyal programlara ve kalkınma projelerine bütçenin ayrılması 1958’de başlamıştır. Ülke günümüze bakıldığında ekonomik sıkıntılarla mücadele etse de rejim yönünden önemli sorunlar yaşamamaktadır. Diktatörlüğe karşı duran bir toplumun uzlaşısı sağlanması, ülkenin ekonomik sıkıntısına rağmen, Amerika kıtasında yer alan diğer ülkelere göre kararlılık sağlayabilmesinin arkasında yattığı gerçeği gözardı edilemez¹⁸¹.

ABD başkanlık yöntemin başarılı olması, yöntemde istikrar faktörünün önde gelmesiyle ilgilidir. İstikrarın yönetimde sağlanması, güçlü ve direkt olarak halkın oyuyla seçilen bir liderin olması, diğer taraftan bakıldığında yasama organını oluşturan kongre ve icra kurulumunu oluşturan Başkan için, erken seçim benzeri siyasi istikrara zarar veren bir uygulamanın var olmaması, bu düşüncenin ana pratiklerini oluşturmaktadır. Bilhassa yürütme için, süreklilik ve uygulamaya konmuş politikaların devam edebilmesi açısından epeyce önemlibir kazanımdır¹⁸². Diğer bir deyişle, siyasal kararlılığı sağlayan temel öge, başkanlık düzeninde yasama ve icra kuvvetlerinin tek başına seçilmesinin sonucu olarak birbirlerinden sert bir şekilde ayrıldığı görülür. Bunu doğrulayan bir başka sebep ise, yasama ve yürütme güçlerinin birbirlerini ifa edebilecek olanak ve araçlara sahip olmamalarıdır¹⁸³.

¹⁷⁹ C. Kamal, (2017). Başkanlık Sistemi ve İstikrar Arasındaki İlişki, *Strategic Public Management Journal*, 3 (6), 157.

¹⁸⁰ *agm.*, s.157.

¹⁸¹ *agm.*, s.157.

¹⁸² Ç. Zarplı, (2015). Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmasının Kavramsal-Kurumsal Analizi: Kuvvetler Ayrılığı Prensiplerinin Kökenleri, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 172.

¹⁸³ K. Gözler, (2001). *Devlet Başkanları: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi*, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, s.8.

Başkanlık yönteminin diğer bir belirleyici özelliği, devlet başkanını halkın oyuyla seçilmiş olmasıdır. Fakat bu özellik bir devletin hükümet yöntemini başkanlık rejimi olarak ele alması için yeterli olmamaktadır. Devlet başkanı halk tarafından seçilmiş olsa dahi parlamenter rejimde görüldüğü gibi başkanın sembolik bir yetkisi ve törensel nitelikli olması durumunda başkanlık yönteminin var olduğu söylenemez. Devlet başkanı, tek başlı yürütme organı özelliğini göstermelidir. Parlamenter yöntemde görülen devlet başkanının yanında bulunan yürütmenin uygulamada gerçekte başı olan başbakan unsuru rastlanır ama başkanlık yönteminde bu durum söz konusu değildir. Başkanlık rejiminde başkan, hükümetin lideri aynı anda devletin başkanıdır¹⁸⁴.

Parlamenter yöntemin uygulandığı ülkelerde sıklıkla görülen koalisyon hükümetlerinde birden fazla rastlanan siyasal akım, başkanlık sisteminde görülmemektedir. Yürütme başkanının kişiliğine göre oluşur ve tek tiptir. Yürütme organında farklı siyasi düşüncelerin temsili yoktur, farklı siyasi akımlar yasama organında temsil edilir. ABD’de Temsilciler Meclisi’nde ve Senato’da rastlanmaktadır. Böylelikle, siyasal istikrarın sağlanmasında yürütme organının bölünmezliği karşımıza çıkmaktadır¹⁸⁵.

Başkanlık yönteminin yürütmede sağladığı istikrara karşı parlamenter yöntemin yürütmede istikrarı sağlayamamasından dolayı sıklıkla eleştirilmiştir. Fakat parlamenter yöntemin uygulandığı İngiltere örneğinde bu pek böyle değildir. İngiltere’de istikrar problemi yaşanmamakta ve istikrar sorununun görülmemesindeki temel sebebi yöntemin iki başlı olması yani iki siyasi fıkra da birleşmiş olmasıdır. Whigler ve Toryler ismiyle Liberaller ve tutucular şeklinde ikili müşterek siyasi parti yapısı erken dönemde görülmüş, Endüstri devrimi ile Liberaller-İşçiler-tutucular şeklinde üçlü bir yapıya dönüşmüştür. Daha sonradan bu tefrik, İşçiler-Muhafazakârlar biçiminde bu zamandaki görünümünü kazanmıştır¹⁸⁶. İngiltere’de görülen başta gelen iki partinin İşçi Partisi ve Muhafazakâr Partinin egemen olduğu parlamenteryöntemde sayıca fazla olan taraf ya biri ya da diğeri olduğu için kolaylıkla istikrar sorunu ile karşılaşmamaktadır. Ayrıca kabine için bir seçim yapılmaz, devlet başkanının yani Kral veya Kraliçe’nin, parlamentoda sayıca üstünlüğü elde etmiş, siyasi fıkranın genel başkanına hükümeti kurma vazifesi verir. Böylece, başbakan hem hükümetin kurulmasında hem de yasama kurumunda yapılan yasaları belirlemekle görevli olur. Bu durumda siyasi istikrar başkanlık yöntemine kıyasla daha çok gerçekleşir.

¹⁸⁴ C. Eroğlu, (2010). *Çağdaş Devlet Düzenleri*, Kırılancık Yayınevi, 7. Baskı, Ankara, s.108.

¹⁸⁵ Ö. U. Gençcan, (1997). *Başkanlık Rejimi*, Adliye Yayınevi, Ankara, s.11.

¹⁸⁶ C. Eroğlu, (2010). *Çağdaş Devlet Düzenleri*, Kırılancık Yayınevi, 7. Baskı, Ankara, s.67.

Başkanlık rejiminde, değişik zaman aralıklarında yapılan seçimlerde yasama ve yürütme organı belirlenir. Siyasi görüş farklılaşabildiği için, ABD’de de teşri kurumu olan Kurultayı oluşturan Temsilciler Meclisi ve Senato’da sayıca fazlalığı sağlayan siyasi parti, icrakurumu olan Başkan’ı seçen partiden farklı olabilir. Sert bir şekilde birbiriyle ayrılmış olan güçler, bu devirlerde yürütme yasamanın arzularına katlanmak zorunda olabilir. Yasama kurumu olan kongre’nin elindeki büyük koz, bütçenin onaylama niteliğidir¹⁸⁷. Güçlerin birbirlerinden sert ayrılığı söz konusu olsa da kongreyi oluşturan meclislerden Temsilciler Meclisi ve Senato’dan birine, yürütmeyi oluşturan Başkan’ın partisi haricinde bir partinin egemen olması vaziyetinde, yürütme, yasamada baskın olan diğer partinin isteklerine katlanmak zorunda kalabilir. Bu durum, güçler arasında epeyce etkili bir fren ve dengemekanizmasının var olduğunu gösterir.

Başkanlık rejiminde görülen bu işleyişin kilitlenmesi riski de her zaman varlığını korur. Bu kilitlenmenin giderilmesi için, Başkan’a meclis karşısında bazı yetkiler verilmiştir. Amerikan Başkanlık yönteminde, Başkan’a devlet yapılanmasındaki üst makam tayinleri yapma yetkisi verilmiştir. Fakat bu tayinlerin gerçekleşebilmesi için Senato’nun onayı gerekir. Böylelikle Başkan, Senato’da kendi partisinin çoğunluğu yoksa muhalif partilerle uzlaşa yoluna gitmek durumundadır. Böylece, bazen bürokrasinin üst düzey makamlarına bazen de doğrudan kabineye muhalif olan partiden atama yapılır. ABD’de Başkan’ın Kongre’ye karşı elinde olan en önemli kozu veto yetkisine sahip olmasıdır. Bu yetki, mutlak bir veto yetkisi olmasa da vetonun kaldırılmasının kolay olmaması, Başkan’ın menfaatine olan bir durumdur. Başkan’ın reddettiği bir teklifin yasa olabilmesi için Temsilciler Meclisi’nin hem de Senato’nun 2/3 oranında ekseriyetle karşı koyması gerekir. Diğer taraftan, fren ve denge mekanizmasının Kongre’nin menfaatine olan tarafı ise bütçenin onaylanması yetkisidir. Bütçenin onaylanması, halkın temsilcisi konumunda olan Temsilciler Meclisi’ne aittir. Bütçenin kabul edilmemesi, yürütmenin işleyişini kesintiye uğratmak anlamına gelmektedir¹⁸⁸.

3.2. Türkiye’nin 1950 ve 2018 Yılları Arasındaki Ekonomik Göstergeleri

Çok partili sisteme geçildikten sonra ilk defa 1950 yılında hükümeti kurma yetkisini başka bir parti üstlenmiştir. Çalışmamın bu kısmında çok partili sistemde iktidar ve koalisyon hükümetleri dönemlerinde ki ekonomik göstergeleri incelenmiştir.

¹⁸⁷ E. Çam, (2000). *Çağdaş Devlet Sistemleri*, Der Yayınları, İstanbul, s.109.

¹⁸⁸ Ç. Zarplı, (2015). “Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmasının Kavramsal-Kurumsal Analizi: Kuvvetler Ayrılığı Prensibinin Kökenleri, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 174.

3.2.1. 1950-1960 Yılları Arasındaki Ekonomik Göstergeler

1950-1960 yılları arasında hükümet kurma görevini Adnan Menderes yerine getirmiştir. 27 Mayıs darbesine kadar görevde kalmıştır.

Tablo 3.1. 1950 –1960 Yıllarında Hükümetin Başındaki İsimler

Hükümetler	Görev Süreleri
1.Menderes Hükümeti	22.05.1950- 09.03.1951
2.Menderes Hükümeti	09.03.1951- 17.05.1954
3.Menderes Hükümeti	17.05.1954- 09.12.1955
4.Menderes Hükümeti	09.12.1955- 25.11.1957
5.Menderes Hükümeti	25.11.1957- 27.05.1960

Tablo 3.2. 1950 –1960 Yıllarında Kamu Harcamaları, Para arzı, işsizlik ve Enflasyon oranlarına İlişkin Veriler (YTL, %)

	Enflasyon Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	GSMH (1987 Fiyatlarıyla)		Kamu Harcamaları		Para Arzı	
			YTL	Değişim %	YTL	Değişim %	YTL	Değişim %
1950	-9,1	1,4	10.827	9,3	1.467	-6,68	1.594	13,05
1951	12,2	1,7	12.205	12,7	1.591	8,45	2.018	26,60
1952	-0,6	1,8	13.667	12,0	2.249	41,36	2.421	19,97
1953	0,8	2,8	15.214	11,3	2.294	2,00	2.947	21,73
1954*	12,0	3,1	14.764	-3,0	2.565	11,81	3.372	14,42
1955	13,9	3,0	15.917	7,8	3.309	29,01	4.214	24,97
1956	16,2	3,1	16.423	3,2	3.487	5,38	5.361	27,22
1957*	17,7	2,7	17.717	7,9	4.163	19,39	6.867	28,09
1958	19,5	2,8	18.504	4,4	4.977	19,55	7.421	8,07
1959	23,1	2,8	19.269	4,1	6.728	35,18	8.699	15,66
1960	1,3	3,1	19.930	3,4	7.320	8,80	9.256	6,40

Tablo 3.2'ye baktığımızda, seçimlerden önceki senelerde ve seçim döneminde enflasyonda artış olduğu; seçimlerden sonrada, artmaya devam ettiği görülmektedir. İşsizlik oranının 1950- 1954 yıllarında artış eğilimindedir. Seçimlerden sonra ise ihmal edilebilir bir miktarda da olsa düştüğü görülmektedir. Ayrıca seçim yılında büyüme oranının eksiye düştüğü, seçimlerden sonra ise artış olduğu gözlemlenmektedir. Kamu harcamaları seçimlerden bir yıl önce artış oranında önemli bir düşüş, seçim yılında artış, seçimlerden bir sonraki yılda ise, teoride öngörülenin aksine, artış olduğu görülmektedir. Para arzı artış oranının bir önceki yıla göre düştüğü, seçimlerden sonra ise arttığı görülmektedir

1955 ile 1960 yılları arasında enflasyon oranında sürekli bir artış eğilimi görülmektedir. İşsizlik oranı değişkeni incelendiğinde, seçimlerden bir yıl önce, küçük miktarda da olsa, işsizlik oranında bir artış, seçim yılında bir düşüş, seçimlerden sonra ise bir artış olduğu görülmektedir.

3.2.2. 1960-1970 Yılları Arasındaki Ekonomik Göstergeler

1960-1961 yıllarında kısa süreli askeri yönetimin kurduğu 2 Gürsel hükümeti, 1961-1965 yıllarında kurulan 3 İnönü hükümeti, 1965-1971 yıllarında kurulan 3 Demirel hükümeti ele alınmıştır.

Tablo 3.3. 1960 –1970 Yıllarında Hükümetin Başındaki İsimler

Hükümetler	Görev Süreleri
1.Gürsel Hükümeti	30.05.1960 – 05.01.1961
2.Gürsel Hükümeti	05.01.1961 – 20.11.1961
8.İnönü Hükümeti	20.11.1961 – 25.06.1962
9.İnönü Hükümeti	25.06.1962 – 25.12.1963
10.İnönü Hükümeti	25.12.1963 – 20.02.1965
1.Demirel Hükümeti	27.10.1965 – 03.11.1969
2.Demirel Hükümeti	03.11.1969 – 06.03.1970
3.Demirel Hükümeti	06.03.1970 – 26.03.1971

Tablo 3.4. 1960 –1970 Yıllarında Kamu Harcamaları, Para arzı, İşsizlik ve Enflasyon Oranlarına İlişkin Veriler (YTL, %)

	Enflasyon Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	GSMH (1987 Fiyatlarıyla)		Kamu Harcamaları		Para Arzı	
			YTL	Değişim %	YTL	Değişim %	YTL	Değişim %
1960	1,3	3,1	19.930	3,4	7.320	8,80	9.256	6,40
1961*	0,5	3,4	20.328	2,0	11.383	55,51	10.025	8,31
1962	2,9	3,3	21.585	6,2	9.118	-19,90	10.964	9,37
1963	3,6	3,3	23.675	9,7	11.726	28,60	12.167	10,97
1964	-1,0	3,5	23.675	4,1	13.534	15,42	13.999	15,06
1965*	5,4	3,6	24.640	3,1	14.488	7,05	16.434	17,39
1966	7,1	3,6	25.413	12,0	17.248	19,05	19.780	20,36
1967	6,6	4,7	28.460	4,2	20.288	17,63	22.682	14,67
1968	2,5	5,1	31.635	6,7	21.322	5,10	25.968	14,49
1969*	8,3	5,8	33.003	4,3	25.387	19,06	30.127	16,02
1970	9,5	6,3	34.469	4,4	32.866	29,46	35.400	17,50

Tablo 3.4. incelendiğinde seçim çevrimlerinin enflasyon konusundaki öngörüsüne paralel olarak, seçimlerden bir yıl önce enflasyon oranında düşme, seçimlerden bir yıl sonra ise artış görülmektedir. İşsizlik oranında, seçimlerden önceki yıla göre bir artış olduğu ve seçimlerden sonra ise küçük bir oranda da olsa düşüş görülmektedir. 1960'dan 1961 seçim yılına kadar, seçim yılı da dâhil, büyüme oranında bir düşüş görülmektedir. 1961 yılında büyüme oranının minimum ve bundan sonra da 1963 yılına kadar sürekli artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

1963 ile 1966 seçim yılı da dâhil olmak üzere para arzı artış oranında sürekli bir artış gözlemlenirken, seçimlerden sonra 1966'da da para arzı artış oranı azalmayarak artışını sürdürmüştür. 1969 seçimlerinden önce enflasyon oranında düşme, seçimlerden sonra ise yükselme görülmektedir. Ancak enflasyon oranının seçimlerden sonraki iki yılda da artmaya devam ettiği

görülmektedir. Bu sonuç, tıpkı para arzında olduğu gibi, iktidarın seçimlerden sonra yükselen enflasyonu dizginlemek için gerekli daraltıcı ekonomi politikaları istikrarlı bir şekilde uygulamamasının bir sonucu olduğu düşünülmektedir.

1966-1970 yılları arasında işsizlik oranı sürekli artış eğilimindedir ve teoride öngörülen salınım görülmemektedir. Kamu harcamaları ve Büyüme oranında seçimlerden önceki yıl artış görülse de seçim yılında bir düşüş, seçimlerden sonraki iki yılda ise artış olduğu görülmektedir.

3.2.3. 1971-1980 Yılları Arasındaki Ekonomik Göstergeler

1971-1980 yılları arasında 11 ayrı hükümet kurulmuştur. Bu dönemde kurulan hükümetlerin görev sürelerinin kısa olması sebebiyle tek başlık altında incelenmiştir.

Tablo 3.5. 1971 –1980 Yıllarında Hükümetin Başındaki İsimler

Hükümetler	Görev Süreleri
1.Erim Hükümeti	26.03.1971 – 11.12.1971
2.Erim Hükümeti	11.12.1971 – 22.05.1972
Melen Hükümeti	22.05.1972 – 15.04.1973
Talu Hükümeti	15.04.1973 – 26.01.1974
1.Ecevit Hükümeti	26.01.1974 – 17.11.1974
İrmak Hükümeti	17.11.1974 – 31.03.1975
4.Demirel Hükümeti	31.03.1975 – 21.06.1977
2.Ecevit Hükümeti	21.06.1977 – 21.07.1977
5.Demirel Hükümeti	21.07.1977 – 05.01.1978
3.Ecevit Hükümeti	05.01.1978 – 12.11.1979
6.Demirel Hükümeti	12.11.1979 – 12.09.1980

Tablo 3.6. 1971 –1980 Yıllarında Kamu Harcamaları, Para arzı, İşsizlik ve Enflasyon Oranlarına İlişkin Veriler (YTL, %)

	Enflasyon Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	GSMH (1987 Fiyatlarıyla)		Kamu Harcamaları		Para Arzı	
			YTL	Değişim %	YTL	Değişim %	YTL	Değişim %
1970	9,5	6,3	34.469	4,4	32.866	29,46	35.400	17,50
1971	17,0	6,6	36.897	7,0	46.270	40,78	43.600	23,16
1972	15,5	6,2	40.279	9,2	50.921	10,05	52.900	21,33
1973*	21,0	6,6	42.255	4,9	64.287	26,25	69.800	31,95
1974	26,9	7,1	43.633	3,3	77.777	20,98	88.800	27,22
1975	11,4	7,4	46.275	6,1	114.228	46,87	117.600	32,43
1976	17,3	8,7	50.438	9,0	155.028	35,72	150.400	27,89
1977*	28,5	9,8	51.944	3,0	240.201	54,94	209.200	39,10
1978	53,6	9,8	52.582	1,2	347.703	44,76	283.700	35,61

Tablo 3.6’da 1970-1980 yılları arasında incelenen 1973 ve 1977 seçim dönemlerinde, Kamu harcamaları, para arzı, işsizlik ve enflasyon oransal değişimleri ile bu değerlerin seçim yılındaki değişiminin, seçimlerin yapılmadığı yılların ortalamasına oranlanması ile bulunan ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

1970-1980 yılları arasında Kamu harcamaları, para arzı, işsizlik ve enflasyon oransal değişimlerine bakıldığında her yıl bir artışın olduğu görülmektedir. 1973 ve 1977 yılı seçim döneminden sonraki yılda büyüme hızı azalmış, sonraları da bu büyüme tekrar başladığı görülmektedir. Seçim döneminde kamu harcamaları ve para arzı diğer yıllara göre artışlar olmaktadır.

3.2.4. 1980-1991 Yılları Arasındaki Ekonomik Göstergeler

1980-1983 yıllarında askeri darbe sonrası kurulan Ulus hükümeti, 1983-1989 yılları arasında 2 Özal hükümeti ve 1989-1991 Akbulut hükümeti incelenmiştir.

Tablo 3.7: 1980 –1991 Yıllarında Hükümetin Başındaki İsimler

Hükümetler	Görev Süreleri
1.Özal Hükümeti	13.12.1983 – 21.12.1987
2.Özal Hükümeti	21.12.1987 – 09.11.1989
Akbulut Hükümeti	09.11.1989 – 23.06.1991

Tablo 3.8: 1980 - 1990 Yıllarında Kamu Harcamaları, Para arzı, İşsizlik ve Enflasyon Oranlarına İlişkin Veriler (YTL, %)

	Enflasyon Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	GSMH (1987 Fiyatlarıyla)		Kamu Harcamaları		Para Arzı	
			YTL	Değişim %	Bin YTL**	Değişim %	YTL	Değişim %
1980	90,3	8,1	50.875	-2,08	1.102	80,19	924	75,07
1981	34,1	7,1	53.317	4,8	1.539	39,73	1.637	77,19
1982	27,4	7,0	54.963	3,1	1.655	7,49	2.554	56,00
1983*	28,1	7,7	57.279	4,2	2.783	68,2	3.288	28,75
1984	46,4	7,6	61.350	7,1	4.174	49,96	5.179	57,49
1985	41,7	7,1	63.989	4,3	5.767	38,17	8.146	57,28
1986	27,5	7,9	68.315	6,8	7.844	36,02	12.173	49,45
1987*	39,3	8,3	75.019	9,8	12.883	64,23	17.648	44,97
1988	60,8	8,4	76.108	1,5	20.539	59,43	27.194	54,09
1989	64,2	8,6	77.347	1,6	38.871	89,26	47.139	73,34
1990	50,0	8,0	84.592	9,4	68.169	75,37	71.570	51,83
1991	52,6	8,2	84.887	0,3	130.263	91,09	117.118	63,64

Tablo 3.8 incelendiğinde 1980 - 1990 döneminde 1983 ve 1987 yıllarında genel seçimler gerçekleştirilmiştir. Bu seçim dönemleri; kamu harcamaları büyüme, enflasyon ve işsizlik oranları ile para arzı değişimleri açısından değerlendirdiğimizde 1983 Seçimleri seçim yılından bir yıl önce, enflasyon oranında düşüş, seçimlerden hemen sonra önemli oranda artış ve takip eden yılda

ise yeniden düşüş eğilimi görülmektedir. İşsizlik oranının değişimine bakıldığında, 1983 seçim yılından önce işsizlik oranı görece olarak düşük iken, seçim yılında işsizlik oranında bir artış olduğu, seçimlerden sonraki iki yılda ise küçük miktarlarda da olsa düşüş olduğu görülmektedir.

Seçimlerden bir yıl önce kamu harcamaları artış oranında önemli bir düşüş görülse de seçim yılında bir sıçrama olduğu ve seçimlerden sonraki iki yılda ise söz konusu oranın azalma eğilimine girdiği görülmektedir. Kamu harcamaları artış oranında seçim yılında artış olurken, seçimlerden sonraki yılda azaldığı görülmektedir.

Para arzı artış oranına bakıldığında, 1983 seçimlerine, para arzı artış oranının 1981 yılından, seçimlerin yapıldığı 1983 yılı da dâhil olmak üzere azalarak artışını sürdürdüğü, 1983 seçimlerinden sonraki iki yılda ise para arzı artış oranında son derece önemli bir sıçrama olduğu gözlemlenmektedir. 1987 seçimlerinden önceki yıl enflasyon oranında önemli düşüş olsa da seçim yılında, teoride öngörülenin aksine, bir artış olduğu görülmektedir.

Seçimlerden sonra ise enflasyon oranında artış olmuştur. 1987 seçim döneminde işsizlik oranının seyrine bakıldığında 1985 ile 1989 yılları arasında sürekli artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

Büyüme oranının değişimi incelendiğinde, seçimlerden önceki yıl büyüme oranında düşüş, seçim yılında artış seçimlerden sonraki yılda ise yine artış olduğu görülmektedir. 1987 seçim yılında dâhil olmak üzere 1985-1987 yıllarında büyüme oranının sürekli artış eğiliminde olduğu seçimlerden sonra ise büyüme oranında önemli bir düşüş yaşandığı görülmektedir.

3.2.5. 1991-2000 Yılları Arasındaki Ekonomik Göstergeler

1991-2000 yılları arasında 5 iktidar parti dönemi olmuştur. Kısa süren iktidar parti dönemlerinden sonra 5 koalisyon hükümeti kurulmuştur.

Tablo 3.9. 1991 –1996 Yıllarında İktidar Parti Hükümetlerinin Başındaki İsimler

Hükümetler	Görev Süreleri
1.Yılmaz Hükümeti	23.06.1991 – 20.11.1991
7.Demirel Hükümeti	21.11.1991 – 25.06.1993
1.Çiller Hükümeti	25.06.1993 – 05.10.1995
2.Çiller Hükümeti	05.10.1995 – 30.10.1995
3.Çiller Hükümeti	30.10.1995 – 06.03.1996

Tablo 3.10. 1991 –2000 Yıllarında Kamu Harcamaları, Para arzı, İşsizlik ve Enflasyon Oranlarına İlişkin Veriler (YTL, %)

	Enflasyon Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	GSMH (1987 Fiyatlarıyla)		Kamu Harcamaları		Para Arzı	
			YTL	Değişim %	Bin YTL**	Değişim %	YTL	Değişim %
1990	50,0	8,0	84.592	9,4	68.169	75,37	71.570	51,83
1991*	52,6	8,2	84.887	0,3	130.263	91,09	117.118	63,64
1992	67,1	8,5	90.323	6,4	221.658	70,16	190.736	62,86
1993	55,2	8,9	97.677	8,1	485.194	118,89	282.442	48,08
1994	120,5	8,6	91.733	-6,1	897.296	84,94	630.348	123,18
1995*	88,0	7,6	99.028	8,0	1.710.647	90,64	1.256.632	99,36
1996	71,6	6,6	106.080	7,1	3.940.163	130,33	2.924.893	132,76
1997	78,4	6,8	114.874	8,3	7.990.749	102,8	5.658.800	93,47
1998	68,8	6,9	119.303	3,9	15.601	95,24	11.423	101,87
1999*	43,7	7,7	112.044	-6,1	28.094	80,08	22.402	96,11
2000	53,7	6,5	119.144	6,3	46.970	67,19	31.912	42,45

Tablo 3.10’da enflasyon oranının 1990- 2000 seçim dönemindeki değişimi incelendiğinde, seçimlerden önceki yılda düşüş, seçimlerden hemen sonraki yılda artış eğiliminde olduğu görülmektedir. İşsizlik oranının 1991 seçimlerinden önceki yıl işsizlik oranı düşmüş olsa da seçim yılında işsizlik oranının düşmeyerek arttığı ve seçimlerden sonra ise artışını sürdürdüğü görülmektedir. 1991 seçimlerinde bir önceki yılda büyüme oranında bir artış olurken seçim yılında bir düşüş olduğu görülmektedir. Seçimlerden sonra ise büyüme oranında yeniden önemli bir artış olduğu gözlemlenmiştir. Seçim döneminde Kamu harcamalarında, teoride öngörüldüğü gibi seçim yılında artış, seçimlerden sonraki yılda ise bir azalış olduğu görülmektedir. Seçimlerden önceki yıl olan 1990’da para arzı artış oranının, seçim yılında arttığı, seçimden sonra ise azaldığı görülmektedir.

İşsizlik oranının 1993 yılından seçimlerden bir yıl sonra 1996 yılına kadar düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Seçim yılında büyüme oranında önemli bir miktarda artış olduğu, seçimlerden sonra ise büyüme oranında bir düşüş olduğu görülmektedir. Kamu harcamaları artış oranında seçimlerden önce azalma, seçim yılında artış ve seçimlerden sonra ise önemli bir sıçrama görülmektedir. Para arzının seçimlerden bir yıl önce arttığı, seçim yılında azalarak arttığı seçimlerden bir yıl sonra ise yeniden yükselerek artışını sürdürdüğü görülmektedir.

1997-1999 yılları enflasyon oranının değişimi incelendiğinde, 1997’den seçimlerin yapıldığı 1999 yılı da dâhil olmak üzere düşme, seçimlerden sonra ise yükselme eğiliminde olduğu görülmektedir. İşsizlik oranının değişimi incelendiğinde, 1997’den 1999’a kadar küçük oranlarda da olsa, sürekli artış eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. Seçimlerden sonra ise bu oranda bir düşüş ve takip eden yılda yeniden bir artış olduğu görülmektedir. Büyüme oranının değişimi

incelendiğinde, 1997 yılından 1999’a kadar büyüme oranında bir düşüş eğilimi olduğu görülmekte ve seçimlerden hemen sonra ekonominin önemli oranda büyüdüğü; ancak, 2001 yılı ekonomik krizin etkisi ile tekrardan küçüldüğü görülmektedir. 1999 seçimlerinde teoride öngörülenin tersine seçimlerden önce azalış seçimlerden sonra ise artış olduğu görülmektedir.

Kamu harcamaları oransal değişiminin, 2000 yılı da dâhil olmak üzere 1997-2000 arasında sürekli düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Oysa seçim çevrimleri teorisinde, kamu harcamalarının seçimlerden önce artış, seçimlerden sonra ise düşüş eğiliminde olacağı öngörülmektedir. Para arzının değişimi incelendiğinde, 1999’da ve 1998 de para arzı artış oranı oldukça yüksek iken seçimlerden hemen sonraki yıl söz konusu oranda önemli düşüş olduğu gözlemlenmektedir.

3.2.6. 2001-2003 Yılları Arasındaki Ekonomik Göstergeler

1999 yılında başlayan DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümeti 2002 yılında anlaşmazlıklar sonucu seçime gitmiştir. Seçim sonucun Adalet ve Kalkınma Partisi tek başına iktidara gelmiştir.

Tablo 3.11. 2001 –2003 Yıllarında Kamu Harcamaları, Para arzı, İşsizlik ve Enflasyon Oranlarına İlişkin Veriler (YTL, %)

	Enflasyon Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	GSMH (1987 Fiyatlarıyla)		Kamu Harcamaları		Para Arzı	
			YTL	Değişim %	Bin YTL**	Değişim %	YTL	Değişim %
2001	57,7	8,4	107.783	-9,5	81.175	72,82	47.241	48,04
2002*	45,0	10,3	116.338	7,9	117.224	44,41	61.880	30,99
2003	23,8	10,5	123.165	5,9	140.455	19,82	82.713	33,67

Tablo 3.11’de enflasyon oranının değişimi incelendiğinde, 2001-2003 seçim yılında bir önceki yıla göre düşmüş olsa da seçimlerden sonraki yılda, teorinin öngördüğü gibi enflasyon oranında bir artış değil, aksine düşüş eğiliminin olduğu görülmektedir. İşsizlik oranının değişimi incelendiğinde, 2003 yılı da dâhil olmak üzere, 2001’den 2003’e kadar işsizlik oranında sürekli artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Büyüme oranının değişimi incelendiğinde, 2001 yılında ekonominin küçülmesi yaşanan ekonomik krizle ilişkilidir. 2002 yılında büyüme oranı artmış, seçimlerden sonra söz konusu oran azalarak ekonomi büyümesini sürdürmüştür. Seçim Çevrimleri Teorisi’nde, seçimlerden önce büyüme oranında artış seçimlerden sonra ise azalış olacağı öngörülmektedir. Kamu harcamaları artış oranının 2001’den 2004’e kadar azalış eğiliminde olduğu görülmektedir. Para arzı artış oranında bir yükselme görülse de seçim yılında bu oranda azalma olduğu seçimlerden sonra ise azalış eğilimini sürdürdüğü görülmektedir.

3.2.7. 2004-2018 Yılları Arasındaki Ekonomik Göstergeler

2003 yılında Erdoğan ara seçimle milletvekili olmasından sonra 14.03.2003 tarihinde 1.Erdoğan dönemi başlamış ve 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerine kadar devam etmiştir. 2014-2016 yılları arasında Davutoğlu, 2016-2018 yılları arasında da son parlamenter sistemin başında Binali Yıldırım görev almıştır.

Tablo 3.12. 2004 –2018 Yıllarında İşsizlik ve Enflasyon Oranlarına İlişkin Veriler (YTL, %)

	Enflasyon Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)
2004	9,3	10,8
2005	7,7	9,5
2006	9,6	9,0
2007	8,4	9,2
2008	10,1	10,0
2009	6,8	13,1
2010	6,4	11,1
2011	10,5	9,1
2012	6,2	8,4
2013	7,4	9,0
2014	8,2	9,9
2015	8,8	10,3
2016	8,5	10,9
2017	11,9	10,9
2018	20,3	11,3

Tablo 3.12’de enflasyon oranının değişimi incelendiğinde, 2004-2009 seçim yılında bir önceki yıla göre düşmüş olsa da seçimlerden sonraki yılda, teorinin öngördüğü gibi enflasyon oranında bir artış değil, aksine düşüş eğiliminin olduğu görülmektedir. İşsizlik oranının değişimi incelendiğinde, 2009 yılı da dâhil olmak üzere, 2005’den 2009’a kadar işsizlik oranında sürekli artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

2014 seçim yılında enflasyon oranının değişimi incelendiğinde, bir önceki yıla göre artmıştır. Seçimlerden sonraki yılda, teorinin öngördüğü gibi enflasyon oranında bir artış olduğu görülmektedir. İşsizlik oranının değişimi incelendiğinde, 2014 yılı da dâhil olmak üzere, 2012’den 2018’e kadar işsizlik oranında sürekli artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

3.3. Türkiye’deki Ekonomik ve Politik İstikrarın Genel Değerlendirilmesi

Siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanmasının dünyada pek çok örneği bulunmakla beraber, bir de Türkiye için kısaca bir değerlendirme yapmakta yarar vardır. Türkiye Cumhuriyet tarihi çeşitli siyasi çatışmaları yaşamış ve tecrübe etmiştir. Bu durumda, Türkiye’nin yakın dönemindeki ekonomik ve politik istikrarını değerlendirmek daha faydalı olur. Bu anlamda, siyasi istikrar birbirinden tamamen farklı fakat uzunluk açısından yakın olaniki geniş dönemden bahsedecek

olursak, 1990'lı ve 2000'li yılları ele alalım. 1990'larda süreklideğişen koalisyon hükümetleri ve tek partili iktidar döneminin başladığı 2002 yılına kadar geçen zaman ile günümüze kadar devam eden süreci ele almak, Türkiye'de siyasi istikrar ve ekonomik istikrarın etkilerini genel olarak değerlendirmekte yardımcı olacaktır.

1990'ların ilk dönemlerinde, ideolojik olarak birbirine zıt olan sol ve sağ partilerin var olduğu hükümetler görülür. Bu dönemde kronik enflasyon sorunu yaşanmış ve ülkemizin de borcu giderek artmıştır. Cari açığın da yükseldiği bu dönemlerde, 1994 buhranı ile önemli iktisadi sıkıntılar meydana gelmiştir. Hükümetlerin 1994'te yeniden değişim sürecine girmesi ile 3 ay ile 5 ay arasında değişen çok kısa süren yönetimler görülmüştür. Bu yönetimler farklı düşünceleri de barındırdığı gibi, aynı görüş içerisinde olan partilerin de iş birliği ile oluşmuştur. Bu dönem içerisinde göze çarpan asıl istikrarsızlık faktörü, farklı düşüncelerin var olması dışında, hükümetlerin şekil bakımından çok fazla değişmesi olarak görülür. Bu dönem ekonomik daralmanın görüldüğü dönem olmuştur. Sonrasında siyasi karışıklık olarak bilinen 28 Şubat sürecinin yaşanmasıyla, ekonomideki yıkım onarılamamıştır. 1997 ve 1998 yıllarına bakıldığında ise, birden fazla partili koalisyonların oluşturduğu hükümetlerde, kamu borçlarının arttığı, yükselen enflasyon ve mali yöntemin zayıflaması gibi sıkıntılar görülür. Daha sonra ise, farklı ideolojilerde olan partilere yer veren hükümet döneminde 2001 Krizi yaşanmıştır. 2002 yılının sonuna kadar Türkiye, düzensiz ve sürekli farklı düzenleri içeren hükümetlerle yönetilmiş, başka bir ifadeyle, siyasi istikrarsızlığın şiddetli yaşandığı bir dönem yaşanmıştır. Bu dönemde, istikrarsızlıkla bağdaştırılan makroekonomik göstergeler de başarılı bir performans sunamamıştır¹⁸⁹.

Bahsi geçen makroekonomik göstergeler; şahıs başına düşen ulusal gelir, bütçe açığı ve enflasyon rakamları, 2002 tarihi öncesi ve sonrası gelişmeleri neticesinde ülkemizde siyasi ve ekonomik kararlılığının sağlanmasında etkili olduğu gözle görülür bir gerçektir. 1990'lı yıllardakişi başına düşen milli gelir üçbin ve dörtbin dolar bantlarında inişli çıkışlı yol izleyen ve alt orta gelir ekonomisinden çıkamamış ekonomi mevcuttur. Bu yıllar kayıp yıllar olarak adlandırılmıştır. 2002 ve sonrasındaysa çoğunlukla çift haneli rakamlarda meydana gelen hızlı yükselişe geçmiş ve 10.000 doları geçen seviyelere gelmiştir¹⁹⁰.

Ayrıca, iktisadi büyüme performansı ile doğrudan yatırımlara, 2002 yılından sonraki dönemde etkili bir şekilde yönelim olduğu görülür. Artan yerel özel yatırımlar dışında, yabancı sermaye de bu sürede Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki en üst düzeyi görmüş oldu. 2004 yılında yüksek oranlı GSYH artışından hemen sonra, özelleştirmelerin de tesiriyle, yurtiçi doğrudan

¹⁸⁹ H. Karahan ve E. Tanas Karagöl, (2014). Ekonomik Performansın Temel Taşı: Siyasi İstikrar, *Seta Perspektif*, (41), 3.

¹⁹⁰ *agm.*, s.4.

yatırımlar giderek artış göstermiştir. 2002 senesinde 1,1 milyar dolar olan direkt yatırımlar, 2007 senesinde 22,1 milyar dolar seviyesine çıkmıştır¹⁹¹. Buhran devrinde beraber inişe geçmiş olan yabancı sermaye girişleri, daha sonrasında iyileşme dönemi başlamıştır. Aynı zamanda, daha güçlü ve sürdürülebilir büyüme oranlarını amaçlayan ülkemizde, artık doğrudan yatırımların hızının arttırılmasının gerekliliği söz konusudur. Bunun sağlanabilmesi ise, siyasi istikrara ilişkin olumlu yönelimler yapmakla mümkün kılınacaktır. Şöyle ki, hem 90'lar hem de 2000 yıllarında küresel yatırımların çoğunlukla siyasal anlamda dengeli olan gelişmiş devletlere sağlanması da güvenirliliğin bu kararlarda baş etmen olduğu vurgulanmaktadır.

Bütçe ve borçlar, istikrar ve ekonomiyi birbirine bağlayan diğ er faktörlerdir. Bütçe ve borçlara dair iki dönem için geçerli olan göstergeler, bahsi geçen istikrar ve ekonomiyi bağlayan paralel yönlü temas, Türkiye içinde geçerlidir. 1990'lı yıllarda sürekli sıkıntı haline gelen kamu maliyesi, ekonominin 2001'deki yıkılış ında önde gelen etmenlerdendir. Bu devirde giderek yükselen brüt kamu borç stoku, 2002 yılında GSYH'nin %73,7'sine ulaşmıştır. Bütçe açığının GSYH'ye oranı ise %10,2 gibi yüksek seviyeye gelmiştir¹⁹². Bu veriler, sürdürülebilir ve sağlıklı bir mali disiplinin olmayış ını ifade eder, bir partili devire geçilmesiyle birlikte alınan önlemlerle beraber bu oranlar hızla düş üşe geçmiştir. 2013 yılından beri verilerin Maastricht kriterlerinin bile altında gerçekleş tiği görülmüştür.

Uluslararası çalış malarda siyasal belirsizlik ve kargaş aya sebep olan ve ekonomiyi zarar veren bir diğ er unsur ise enflasyondur. Enflasyonun Türkiye'deki gidiş atı da düşün ülen fikriyata paralellik gösterir. Baş arılı olmayan ve etkin olmayan mali politikalar uygulayan koalisyon hükümetlerinin olduğu 90'lı yıllarda, enflasyon aş ırı ve berbat bir hal almıştır. 1994 kriziyle beraber %100 oranını aş an enflasyon, 2000'li yıllara kadar yüksek çift haneli rakamlarda devam etmiştir. 2001 krizi ile birlikte, %73,2 seviyelerine çıkmıştır. 2002 ve sonrasında dönemlerde iktisadi yık ımın onarılabilmesi ve tesirli yöntemlerin uygulanmasıyla birlikte ülkemiz, tek haneli rakamları görmüştür. Günümüzde ise enflasyon oranları çift haneli rakamlar olarak seyretmektedir.

Çok sayıda akademik çalış ma ve uzun yıllara dayanan verilerle yapılan analizlere göre, siyasal istikrarsızlığ ın ekonomik başarıyı zorlaşt ırdığı kanıtlanmıştır. Bu bağlant ı genellikle yatırım olarak GSYH büyümesi ile şahıs baş ına ulusal gelir, kamu maliyesi ve enflasyon benzeri baş lıca faktörler açısından değ erlendirilmiş ve siyasal belirsizlik ile karmaşı klığ ın, bu unsurları olumsuz etkilediği görülmüştür. Siyasal kararlılık anlamında birbirinin tamamen tersi olan 1990'lı yıllarla bir partili dönemin yaş andığı 2000'li yıllar karşı laşt ırıldığında, ülkemizin ekonomisi bu teması

¹⁹¹ agm., s.4.

¹⁹² H. Karahan ve E. T. Karagöl, (2014). Ekonomik Performansın Temel Taşı: Siyasal İstikrar, *Seta Perspektif*, Sayı (41), 4.

sergileyen görüntü çıkarır. Böylelikle, Türkiye 2003'ten sonra ekonomide önemli adımlar atmıştır ve daha ileri hedeflere ulaşabilmesi için bu başarıda temel etken olan siyasi kararlılığı sürdürmekten ve tüm dünyaya bu anlamda olumlu mesaj verebilmekten başka alternatifi yoktur¹⁹³.

Yıllardan beri büyük ekonomik krizler atlatmış olan Türkiye'ye bakıldığında bu krizlerin neticesinde makroekonomik bir istikrarın var olmadığı söylenebilir. Zaten sağlam birdayanağı olmayan iktisadımız, dünyadaki iktisadi buhranlardan ve ülkenin içindeki siyasal buhranlardan da etkilenmiştir. Yüksek enflasyon, cari acık, kamu açıkları döviz kuru dalgalanmaları, iç ve dış borçlanma gibi makroekonomik problemler çözüme kavuşmadan, büyümenin gerçekleşmesi ve finansal bütünleşmenin sağlanması olası değildir. Türkiye'de yaşanmış olan krizlerin sebebinin en başında finansal problemler gelmektedir. Kamu finansman açığı ve bu açığın kapatılması için yapılan borçlanma, bu finansal sorunların en önde gelenleridir. Uygulanmaya konulmuş programlarda kamu finansman açığı borçlanma ile kapatılmaya çalışılmış ve sıcak para Türk lirasının aşırı değer kazanmasına sebep olmuş bunun sonucunda ithalat artmıştır. Dış ticaret açığının artması, cari işlemler açığına ve tekrardan dış borçlanmaya neden olmuştur. Diğer yandan sermaye girişleri Merkez Bankası rezervlerini arttırırken, Türk lirasının arzının yükselmesi faizleri düşürmüş, bu da yabancı dövizin tekrar ülkemizi terk etmesine sebebiyet vermiştir. Böylece, Merkez Bankası rezervleri azalmış, Türklirası yoğunluğu faizleri arttırmış ve ülke tekrar kısır döngüye girmiştir¹⁹⁴.

Makroekonomik dengesizlikler görüldüğü gibi ülkeleri krize götüren temel sebeptir. Türkiye'de kriz dönemlerinde öncelik, enflasyona ve kamu açıklarına mâni olmaktır. Yaşanan istikrasızlıklar ve bankacılık düzenlemeleri yeterli olmayan iktisatlarda sermaye hareketleri de negatif yönde etkilenir. Ayrıca, uluslararası finansal piyasalardaki bütünleşme ve globalleşme arasındaki yakınlık göz ardı edilmemelidir. Örneğin, 1990 yıllarından sonra Meksika, Güney Doğu Asya, Rusya, Brezilya, gibi endüstrileşmekte olan devletlerde yaşanan ekonomik buhranlar bu devletlerde büyük tahribata neden olmuştur¹⁹⁵. Globalleşmenin etkisinde olan ülkelerde sermaye hareketleri ivme kazanmış ve doğru olmayan politikalar neticesinde mali krizler ortaya çıkmıştır. Makroekonomik dengesizlikler giderilmeden, yabancı sermaye sorunu çözüme kavuşmadan ve güçlü bir bankacılık modeli kurulmadan; mali entegrasyona geçmek ilerleyen dönemlerde ekonomik buhranların karşımıza çıkmasına sebep olabilir.

Mali istikrarın sağlanabilmesi için uzun ve ağırlı bir süreçten geçilmesi gerekir. Ülkemizde

¹⁹³ agm., s.5.

¹⁹⁴ E. Fırat, (2009). Türkiye'de 1980 Sonrası Yaşanan Üç Büyük Kriz ve Sonuçlarının Ekonomi-Politigi, *Sosyal Ekonomik Araştırma Dergisi*, 9 (17), s.519.

¹⁹⁵ agm., s.519.

uygulanan kısa sürede kısmi başarılar sağlanan istikrar programları ile uzun sürede başarı elde edilememiştir. Kriz döneminden sonra uygulamaya konulan istikrar yöntemleri paracı özellikler barındırması nedeniyle ilerleyen dönemler için yapısal düzenlemelerin yapılamaması, yeni krizleri gündeme getirmiştir. IMF'nin ödemeler dengesinin ıslah etmeyi amaçlayan programlarıyla, özelleştirme, bankacılık, ekonomik reformlar, maddi yardımlar içeren istikrar programları Türkiye'yi olumlu olarak etkilemiştir. Türkiye içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılara çözüm bulabilmek, iyileştirici reformlar sağlayabilmek ve finansman sıkıntısını ortadan kaldırabilmek için, IMF'nin kurulmasından günümüze kadar sürekli olarak IMF dayanaklı ekonomik istikrar programlarını uygulamaya koymuştur. Bu sebeple, krizlerin önlenbilmesi adına IMF programlarını sürekli olarak incelemek, kontrol etmek ve değişen ülke koşullarına göre yeni politikaların doğru zamanda doğru yerde uygulanmaya konulmasına dikkat etmek gerekir. Yeterli düzeyde olmayan yapısal düzenlemeler, dönem içerisinde yaşanan siyasi değişimler, IMF politikalarının uygulanmasını zaman içerisinde tesir etmiş ve başarılı sonuçların ertelenmesine sebep olmuştur. IMF ve ülkemiz arasındaki ilişki ilk baştan bugüne kadar, Türkiye'nin ekonomik bunalım yaşadığı zamanlarda devam etmiş ve ortalama üç yılda bir stand-by düzenlemesi yapılmıştır. IMF dayanaklı programları uygulamış olan Türkiye, kısasürelî de olsa Türk lirası ve döviz politikalarına hâkim olmuştur¹⁹⁶. Faiz oranları hedeflenen ve istenilen rakamlara ulaşamamışsa da enflasyon kontrolünde ve döviz fiyatının istenilen tabanda tutulması başarılı olmuştur. Ayrıca, sanayi ve tarımsal üretim ile ticaretin gelişmesi gibi hususlar biraz geri planda kalmış olsa da piyasa dinamikleri çalışmaya devam etmiştir. İmalat sanayisinde üretim artmış ve iç talebin azalması sebebiyle imalat sanayisi dış pazara yönelik üretim yapmaya başlamıştır. Artan ihracatla beraber imalat sanayisi büyüme kazanmış ve turizm sektörü de bu süreçte destekçi olmuştur. Fakat kamu kesimi net borç stokunun GSMH'ye oranına göre devamlı artış görülür. Bütçe açığı ve kamu borç stokunun yüksek oranlarda seyretmesi kaygı vericidir. Bu sebeple büyüme hızının, doğal büyüme hızı oranına çekilmesi gerekir ve cari işlemler açığının azaltılmasına dikkat çekilmelidir. Özelleştirme başta olmak üzere yapısal düzenleme önlemlerinde yavaşlamalar meydana gelmektedir. Bankacılık sektörünün tekrardan yapılanması, enerji sektörünün serbestleşmesi, alt yapı tesislerinin iyileştirilmesi dikkat edilmesi gereken diğer hususlardır. Türkiye'de kamu ve özel sektörün iştiraki ile yatırım alanının ıslah edilmesi mevzusunda detaylı çalışmalar yapılmış fakat direkt olarak yatırımların Türkiye ekonomisine kazandırılması istenen hedeflere ulaşamamıştır. Gelişmekte olan memleketlerin, iktisadi alanda uluslararası sermayeye katkı sağlayan kuruluşlarla arasını iyi tutması mecburidir. Türkiye'nin

¹⁹⁶ E. Fırat, (2009). Türkiye'de 1980 Sonrası Yaşanan Üç Büyük Kriz ve Sonuçlarının Ekonomi-Politiği, *Sosyal Ekonomik Araştırma Dergisi*, 9 (17), 520.

IMF ile temaslarının düzgün bir biçimde sürmesi lazımdır¹⁹⁷.

Türkiye’de veya dünyanın herhangi bir ülkesinde yaşanan buhranlar, devletlerin büyük ölçüde güç kaybı yaşamalarına sebep olurken diğer yandan yeni fırsatların karşısına çıkmasına neden olur. Krizler her zaman ortaya çıkabilir, bunun için yapılması gereken şeyler,devletlerin buhranlara her an hazırlıklı olmasıdır ve geçmiş buhranlardan ders almış olunması aynı zamanda gereken tedbirleri uygulamaya geçirmiş olmaları gereklidir. Krizlerin büyük ölçüde etkisinde kalan sektörlerin hızlı bir şekilde krizden çıkartılmaları gerekmektedir.

Globalleşen dünyada Türkiye, uluslararası platformda ve özellikle içinde bulunduğu önemli bölgede etkili bir konumda olmalıdır. Küreselleşen dünyada başarılı bir oyuncu olmak için Türkiye, istikrarı sağlamalı ve sürdürülebilir boyutlu büyüme sağlamalıdır. Türkiye, sahip olduğu genç nüfusu iyi kullanması gerekmektedir. Türkiye, iktisatta büyümenin gerçekleştirileceği, fiyat kararlılığının sağlanacağı, kamu maliyesi dengesinde olumlu gelişmelerin olacağı, reel sektörün üretiminin ve yatırımın arttırılacağı, makroekonomik dengelerin olması gereken ölçüye getirileceği bir ülke konumuna ulaşarak, bu husustaki istikrarını IMF’ye göstermesi gerekir. Türkiye geçirdiği krizlerin etkisinden çıkarak, sürdürülebilir büyümenin sağlanabilmesi için karşısına önemli fırsatlar oluşturulmuştur. Üretim kapasitesi arttırılarak, ekonomik ve politik kararlılıkla beraber sağlanan güven ortamında,uluslararası kuruluşlarla temaslarını iyileştirmelidir. Ekonomik buhranlara ortam hazırlamamak için ülkemizin Avrupa Birliği’nin siyasal ve ekonomik ölçülerine uyumlu olarak yapısalekonomik reformları sürdürmesi gereklidir. Ticaret yapabilecek en yakın ve en güçlü yapının Avrupa Birliği olduğundan Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne kendi siyasal ve sosyal menfaatlerini sakınarak girmesi gerekir. ABD ile büyük ölçüde serbest ticaret anlaşmaları yapılmalı ve ABD ile temaslar iyileştirilmelidir. Bu anlamda ilk başta Asya olmak üzere, Latin Amerika ve Afrika ülkeleri ile de ticaretin iyileştirilmesi önemlilik arz eder¹⁹⁸.

Sağlam ekonomik dengenin sağlanmasında ilgili ülkenin kendi özel koşullarına uygun, sosyal içerikli ulusal bir ekonomik politikanın oluşturulması ve bu politikanın her seferde kararlı bir şekilde uygulamaya koyulması gerekir. Politik hususlar nedeniyle siyasi istikrarın sağlanamaması, hükümetin zayıf düşmesi ve bu sebeple ekonomik programların riske atılmaması gerekmektedir. Ülkemizin ekonomik refaha erişebilmesi, modern, küreselleşme sürecine uyum sağlayabilen bir devlet pozisyonuna ulaşabilmesi için, tüm fırsatlar değerlendirilmeli, ekonomik dengeleri sağlayan bütün politikalar uygulamaya koyulmalıdır¹⁹⁹.

¹⁹⁷ agm., s.521.

¹⁹⁸ E. Fırat, (2009). Türkiye’de 1980 Sonrası Yaşanan Üç Büyük Kriz ve Sonuçlarının Ekonomi-Politigi, *Sosyal Ekonomik Araştırma Dergisi*, 9 (17), 521.

¹⁹⁹ agm., s.522.

Türkiye ekonomik büyümenin gerçekleşmesini sağlarken bilhassa gelir dağılımında adaleti sağlamalı, işsizliği azaltmalı, enflasyonu düşürerek, hane halkının alışveriş gücünü arttırarak, sermayeyi tabana yayarak ve toplumun piyasadaki tekel örgütlenmelerin zararlarından kendini sakındığı bir büyüme gerçekleştirmesi ana amacı olmalıdır²⁰⁰.

Politik istikrarsızlığın sebebi olan ve memleket içindeki şahsi uygulamalar ve bu uygulamalara sebep olan unsurlarla ilgili hukuki düzenlemeler yapılmalıdır. Toplumun bütün kesiminin demokrasiye, insan haklarına ve uzlaşya sahip olacağı bir toplum yapısının oluşması için uğraşılmalıdır. Türkiye'nin uzun vadeli büyük hedeflerine ulaşabilmesi için, iktidar hükümeti ve muhalefetiyle tüm ülke ögelerinin iş birliği ve dayanışması içinde ortak çıkarların korunması ve güç birliği için katkı sağlamasından geçmektedir²⁰¹.

Ülkemizin ekonomik yapısına bakıldığında, bilhassa ithal girdilere büyük oranda gereksinim duyulduğunu, dış sermayenin direkt yatırımlar yerine daha çok portföy yatırımlar yapmaktadırlar. İktisadi tahminlere açık bir duruş sergilediğini ve bu neticede memleketi özellikle dış kaynaklı olarak politik ve ekonomik karasızlıklara açık bir konuma getirildiğini gösterir.

Türkiye'nin dışarıdan gelen yönlendirmelere karşı koyabilme gücünü arttırabilmesi için bilhassa yüksek teknoloji ürünlerin üretimini teşvik etmeli ve teknolojik ürünlerde dışa bağımlılığın azaltılmasını sağlamalıdır. Dünya ticaretinde önemli bir pay alabilmek için ayrıca ihracat yapabilme bilgisine ve pratiğine sahip olan girişimcilerin yetiştirilmelidir. Bilhassa da bilgi teknolojilerini kullanabilen, her sektörde kendini gösterebilen yetenekli gençlerin bir araya getirilmesi sağlanmalıdır. Bu gençler özel eğitimlerden geçirilip, nitelikli insan gücünün oluşmasına hususi olarak önem verilmesi gerekir.

Son olarak, görevlendirilmiş bir kamu kurumu mesuliyetinde olmak üzere tüm dünya devletlerinde özellikle teknoloji ve bilgi ekonomisi açısından becerikli, mucit, az zamanda çok hızlı şekilde ülkemizin kayıp yıllarını telafi edebilecek, ülkemizi yüksek teknoloji üretebilen ülkeler ligine taşıyabilecek gençleri bulup, ülkemizin hizmetine katkıda bulunmaları sağlanmalıdır²⁰².

²⁰⁰ M. Küçükoglu, (2020). Türkiye'de Siyasi İstikrar ve Ekonomik Büyüme İlişkisi, *TURAN SAM, Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 12 (48), 477.

²⁰¹ M. Küçükoglu, (2020). Türkiye'de Siyasi İstikrar ve Ekonomik Büyüme İlişkisi, *TURAN SAM, Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 12 (48), 477.

²⁰² *agm.*, s.477.

3.3.1. Türkiye'nin Anayasal Başkanlık Sistemine Geçiş Öncesi Ekonomik ve Politik İstikrarı

1980 yılında Tercüman gazetesinin hazırlamış olduğu Kanun toplu çalışmasında ve Yeni Form dergisinde tavsiye edilen Kanun tasarısında, Türkiye'de ilk kez başkanlık yöntemine geçiş münakaşa edilmiştir. Bu münakaşada, çeşitli düşünceler dile getirilmiş, kimisi yarı başkanlık yöntemine geçiş kimisi klasik yöntem içinde cumhurbaşkanının yetkilerinin artırılması gerektiğini savunmuştur. Yeni anayasa oluşum aşamasında İstişare şurasının hükmü cumhurbaşkanın TBMM'ce seçilmesi ancak yetkilerinin çoğaltılması yönünde olmuştur²⁰³.

İlerleyen zamanlarda, yöntemin değiştirilmesi gerektiği sıklıkla gündeme taşınmış ve 1987'de Turgut Özal, anayasanın cumhurbaşkanına tanımış olduğu yetkilerin aynı şekilde korunması gerektiğini fakat 5 senelik süre zarfıyla iki defalı salt ekseriyet yöntemi ile cumhurbaşkanın kamu tarafından seçilebilmesi fikrini sunmuş, savı siyasi partiler tarafından pek olumlu karşılanmamıştır. 1997 senesinde, 28 Şubat asker notasının hemen sonrasında Başbakan Necmettin Erbakan istifasını vermek durumunda kaldı. O sürede Cumhurbaşkanı koltuğunda Süleyman Demirel 4 senelik vazifesi süresince üç hükümet kurulduğunu ve bu yüzden parlamenter modelin bırakılması gerektiğini söylemiştir. Bu söylemi sonrası eleştirileremmaruz kalan Demirel'e destekleyen kimse olmamıştır²⁰⁴.

Hükümet yönteminde değişikliğe gidilmesinin gerekli olduğu fikrine çoğunlukla istikrar sorunu gösterilmiştir. Siyasi istikrarın sağlanamaması sonucunda çıkan istikrarsızlıkların sebebi koalisyonlara yer veren parlamenter yöntem olarak gösterilmiştir. Parlamenter yöntemde var olan cumhurbaşkanı ile hükümet arasındaki uzlaşmazlık siyasi istikrarsızlıklara neden olmaktadır ve bu istikrarsızlık beraberinde ekonomik istikrarsızlığı da getirir. Örnek verecek olursak; 2001 senesinde Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından, Başbakan Bülent Ecevit'e doğru kanun kitabını fırlatması iktisadi krizi tetikleyen unsur olmuştur²⁰⁵. Ahmet Necdet Sezer'in cumhurbaşkanlığı döneminde hükümet değişikliğine gidilmesi konusu rafa kaldırılmıştır. 2003 senesinde Başbakan olarak gelen Recep Tayyip Erdoğan'la beraber bu konu tekrar gündeme gelmiştir²⁰⁶.

2007 yılında Cumhurbaşkanı seçimlerinde meydana gelen 367 krizinden hemen sonra cumhurbaşkanı doğrudan kamu tarafından seçilmesine özgü anayasa değişikliği referandum ile

²⁰³ S. Yazıcı, (2011). *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri, Türkiye İçin Bir Değerlendirme*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.159-160.

²⁰⁴ *age.*, s.161-162-163.

²⁰⁵ H. T. Fendoğlu, (2015). *Türkiye'de Başkanlık Sistemi*, Yetkin Yayıncılık, Ankara, s.102.

²⁰⁶ E. Beceren ve G. Kalağan, (2007). Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemi; Türkiye'de Uygulanabilirliği Tartışmaları, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (11), 175.

kabul edilmiştir. Değişimle beraber 2014 yılının Ağustos ayında kamuoyuyla Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Fakat bu zaman içerisinde, icra organında eşit meşruluğa ve geniş yetkilere sahip olan iki oyuncunun bulunduğu iki başlılık sorunu meydana gelmiştir. Bu yöntem yarı başkanlık yöntemine daha çok benzemektedir. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmiş olmasına karşı siyaseten sorumluluğu bulunmamaktadır. Bununla birlikte bir yetki-sorumsuzluk dengesizliği ortaya çıkmaktadır. Hatta cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulunda oluşabilecek yetki kargaşası, siyasi kararlılığı olumsuz etkileyebilecek bir faktördür. Hükümetin iki başlı sorunu, oyuncuların uyumundan dolayı olmasa da yöntem bu tehlikeyi bünyesinde taşımaktadır²⁰⁷. Başkanlık yöntemini destekleyenler, bu tehlikenin engellenmesinin yolu olarak, seçilmiş olan devlet başkanına yetki ve sorumluluğu beraber verecektir. Yürütme yetkisini tek taraflı hale getirecek olan başkanlık yöntemine geçilmesiyle mümkün olacağını ileri sürerler.

2002, 2007, 2011, 2015 ve 2018 umumi seçimleri arka arkaya kazanan ve hükümeti oluşturan AK Parti ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, başkanlık sisteminin destekleyicisi olmuş ve daha kararlı daha yönetilebilir bir ülkenin ancak bu modelle mümkün kılınacağını ileri sürmüştür. AK Parti 20 yılı aşkın iktidardadır. Bürokrasi kurumlarla giderek artan bir uyumuyla beraber kararlı bir yönetim, iktisadi alanda iyileşmeler, AK Parti açısından kararlılığının göstergesi olarak gösterilir. AK Parti, bu kararlılığın devamlılığı için başkanlık rejimini öne sürmüştür²⁰⁸.

Parlamente modelde fiili olarak kanunları ve bütçeyi hazırlama yetkisi icranın elinde bulunurken, başkanlık rejiminde, başkan ve bakanlar kurulu üyesi olmadıkları nedeniyle şura çalışmalarında bulunamazlar. Burhan Kuzu, başkanlık yöntemini, iktidarın denetlenmesini mümkün kılan güçler ayrılığının uygulamada mümkün olmaması olarak niteler²⁰⁹. İlaveten, parlamento içinden çıkan hükümetin denetlenmemesi de siyasi istikrarsızlığa neden olmaktadır. Kuzu'ya göre parlamente yönteminde yasamanın yürütme üzerinde denetimi sağlaması mümkün değildir. Zira 1961'den itibaren meclise gelen 251 gensorunun 2'si, 644 meclis soruşturmasından 14'ü, 888 meclis araştırmasından 14'ü, 285 umumi görüşmeden 53'ü işlemegirebilmiştir²¹⁰.

Başkanlık yöntemi tartışmalarında, yönteme geçilmesi gerektiğini ileri sürenlerin en önemli gerekçesi, hükümet kurmakta yaşanan sıkıntılar ve sık sık yaşanan hükümet değişikliklerinden dolayı ortaya çıkan tikanıklıklar sonucunda meydana gelen istikrarsızlıklardır. 94 senelik cumhuriyet döneminde 65 adet hükümet kurulmuştur. Hükümetlerin vazife zamanının

²⁰⁷ A. Aslan, (2015). *Türkiye İçin Başkanlık Sistemi: Demokratikleşme, İstikrar, Kurumsallaşma, SETA Analiz*, (122), 19.

²⁰⁸ H. Efe ve M. L. Kotan, (2015). Türkiye'de Hükümet Sistemi Tartışmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (9), 81.

²⁰⁹ B. Kuzu, (2012). *Her Yönü ile Başkanlık Sistemi*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, s.54-55.

²¹⁰ *age.*, s.97.

4 yıl olduğu varsayıldığında, hükümet değişikliklerinin sıklıkla yaşandığı gözle görülmektedir²¹¹. 1970 ile 1980 senelerinde 10 senelik dönem zarfında bile 12 hükümet değişikliği yaşanmış ve hükümetlerin süreleri 1 seneden az olmuştur²¹². Adnan Menderes, Süleyman Demirel ve Turgut Özal'ın tek başına iktidar da oldukları dönem içerisinde, iktisadi ve toplumsal yapıda olumlu istikamette değişimler görülmesi Burhan Kuzu'ya göre, siyasi kararlılığa göre bakanlar kurulu kararlılığının vazgeçilmez olduğu ve hükümet, meclis çoğunluğunun oyunu almadığı takdirde siyasi kararsızlığın yaşanmasının olası olduğunu gösterir²¹³. Kısa ömürlü hükümetler dayanıklı, istikrarlı ve ayrıntılı devrede siyasetler uygulayamazlar. İstikrarsız bir alanda bürokrasi vasiler meydana gelir.

Yaşanan koalisyon devrelerinde, koalisyon ortağı sayısına göre bakanlıkların arttırıldığı ve koalisyon ortakları içinde bakanlıkların bölüldüğü görülmüştür. AK Parti döneminden önce bakanlık sayısı 38 iken, AK Parti ile sayı 21'e düşürülmüştür²¹⁴. Parlamenter modelin eleştirilmesine neden olan koalisyon hükümetlerinde, koalisyona ortak olanlar iktisadi ve sosyal sorunlardan birbirlerini suçlamışlardır. Seçmen hangi partinin ülkeyi sorunlara götürdüğünü tam olarak bilememiş ve hesap verebilirliğin işleyişi olanaksız duruma gelmiştir²¹⁵. Başkanlık yöntemine geçilmesinin gerekli olduğunu ileri sürenler, yöntemde, yetkili ve sorumlu kişinin bilinen olmasından dolayı hesap verebilirlik işleyişinin olanaklı bir hale geleceğini söylerler²¹⁶.

Başkanlık modeline geçilmesinin, istikrar için vazgeçilmez olduğu yönündeki tüm bu söylemlerin yanı sıra, başkanlık modeline geçişin kararsızlığa neden olacağı gibi düşünceler bulunmaktadır. Ersin Kalaycıoğlu'na göre, ülkemiz çok partili bir ülke olduğuna göre aynı zamanda kutuplaşmaların fazla olmasından dolayı, başkanlık rejimi içerisinde demokrasi ve istikrarı sağlamak güç olacaktır. Yasama gibi genel oy ile seçilen yürütme de yöntemler serttir ve organların görev süreleri belirlidir. Kamunun temsil edilemeyen kısmı, hükümete karşı başkaldırıda bulunabilir. Bu yüzden, başkanlık yöntemin tercih edilmesinin yanı sıra, seçmeni paydaş gören, açıklığı ve hesap verebilirliği sağlayacak olan uzlaşmacı bir tavır sahibi meclis düzeni geliştirmek doğru olacaktır²¹⁷.

Başkanlık yönteminin istikrarsızlık getireceğini ileri süren bir başka görüş ise Erdal Onar'a aittir. Ona göre, yasama ile yürütme arasında fikir ayrılıkları olduğu zaman yöntem tıkanabilir ve

²¹¹ B. Kuzu, (2012). *Her Yönü ile Başkanlık Sistemi*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, s.93.

²¹² *age.*, s.85.

²¹³ *age.*, s.93.

²¹⁴ *age.*, s.96.

²¹⁵ M. Yanık, (2013). Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, *Yeni Türkiye*, (51), 664.

²¹⁶ M. M. Hekimoğlu, (2013). Başkanlık Demokrasisini Doğru Tartışmak, *Yeni Türkiye*, (51), 589.

²¹⁷ E. Kalaycıoğlu, (2005). Başkanlık Rejimi: Türkiye'nin Diktatörlük Tehdiidiyle Sınava, (Ed. Teoman Ergül; *Başkanlık Sistemi*), Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 26-27.

bu riski bünyesinde taşımaktadır. Uzlaşının tam sağlanamadığı ülkelerde, bu yöntemin sağlıklı bir şekilde işlemesi hiç kolay değildir. Onar, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmemesinin doğru olacağına ve kurucu güvensizlik oyunun anayasamızda kabuledilmemesi gerektiğine aynı zamanda cumhurbaşkanının yetkilerini sınırlandırarak klasikparlamentar yöntem uygulanması gerektiğine vurgu yapmıştır²¹⁸.

Ergun Özbudun, Türkiye için başkanlık yönteminden yana tavır sergileyenlerin ileri sürdüğü, kuvvetli ve kararlı icrayla bağımsız ve aktif yasama iddialarının çelişkili olduğunu veher ikisinin bir arada denk bir şekilde güçlendirmenin mümkün olmadığını söylemiştir. Başkanlık yönteminde belirli süre zarfı için halk tarafından seçilmiş olacağından ve istisnai durumlar haricinde görevinden ifa edilemeyeceği için yöntem dar anlamıyla istikrar getirmektedir. Zira başkanlık yönteminde başkanın parlamentoyu etkileme olanaklarının kısıtlı olması sebebiyle, yöntemin kilitlenmesi parlamenter rejime göre daha fazladır²¹⁹. Türkiye'nin sosyal yapısına ve siyasal geleneğine uyumlu olduğunu ve tek erklik geçmişi olan bir ülke olması ve tek parti tecrübesinden Başkanlık yönteminin destekçisi olanlara Özbudun, tam bu sebeplerden dolayı desteklenmemesi gerektiğini söylemiştir. Siyasi partilerin kişisel liderliğe dayandığı bir ortamda, tek kişinin liderliği eğiliminin sınırlandırılması gerekmektedir²²⁰. Özbudun, parti yönteminin çok fazla oranda bölünmüş ve kutuplaşmış olduğu ülkede, başkanlık yöntemine, parlamenter modelin de istikrar sağlayamayacağını ileri sürer. Ona göre, cumhurbaşkanını doğrudan halk seçmeli fakat yetkilerinin parlamenter yöntem standartlarına getirilmelidir²²¹.

Hekimoğlu, Türkiye'deki siyasi kültürün çatışmacı olduğunu ve parti yapısının disiplinli ve ideolojik olduğunu öne sürmüştür. Uzlaşa sağlayan bir alandan uzak olan ve farklı siyasi görüşleri içerisinde barındıran yasama ve yürütmenin beraber çalışması kolay değildir. Yöntemde uzlaştırmacı bir devlet başkanı da var olmadığı için yöntem kilitlenebilir. Türkiye'yi ABD'yle karşılaştırdığında Hekimoğlu, ülkemizde sivil cemiyet tarihsel ve halk denetlemenin güçsüz olduğu, başkanlık yöntemine geçmek yerine parlamenter modelin eksikliklerini giderip, yöntemi iyileştirilerek yola parlamenter yöntemle devam edilmesi gerektiğini savunmuştur²²².

Özet olarak, Türkiye hükümet yöntemi münakaşaları, başlangıçtan beri istikrar çerçevesinde biçimlenmektedir. Başkanlık yönteminden yana tavır sergileyenler, yürütmenin güçlendirilmesiyle beraber siyasi istikrarın sağlanabileceğini ve beraberinde ekonomik

²¹⁸ E. Onar, (2005). Türkiye'de Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmesi midir? (Ed. Teoman Ergül; *Başkanlık Sistemi*), Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, s.100-104.

²¹⁹ E. Özbudun, (2005). Başkanlık Sistemi Tartışmaları, (Ed. Teoman Ergül; *Başkanlık Sistemi*), Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, s.106-107.

²²⁰ *age.*, s.111.

²²¹ E. Özbudun, (2013). Hükümet Sistemi Tartışmaları, *Yeni Türkiye*, (51), 213.

²²² M. M. Hekimoğlu, (2013). Başkanlık Demokrasisini Doğru Tartışmak, *Yeni Türkiye*, (51), 589-591.

istikrarın da olumlu yönde etkileneceğini ileri sürmektedirler. Türkiye'nin şartları hesaba katılınca ve siyasi parti yapısı, siyasal ve sosyal bölünmüşlüklerin var olması, başkanlık yönteminin istikrar getireceği tezini kuşkulu duruma getirmektedir. Yöntem değişikliğine karşı olanlar ise, parlamenter yöntemin eksiklerini giderip, yeni düzenlemelerin yapıp iyileştirilmesi halinde istikrarın sağlanacağını savunmuşlardır.

3.3.2. Türkiye'nin Başkanlık Sistemine Geçiş Sonrası Ekonomik ve Politik İstikrarı

Türkiye'de 2007 senesinde cumhurbaşkanının direkt halk tarafından seçilmesini içeren anayasa değişikliği kabul edilmiştir. Daha sonrasında, 2014 yılında cumhurbaşkanı doğrudan halk tarafından seçilmiştir. Başkanlık yöntemiyle seçilmiş olan ve başkanlık modelindeki gibi geniş yetkileri olan cumhurbaşkanının, parlamenter yöntemde olduğu gibi sorumsuz olması münakaşalara sebep olmuştur.

Türkiye'de demokrasinin vesayet altında bulunduğu ve bu vesayetin kaldırılmasının ancak yönetimde istikrarın güçlendirilmesiyle mümkün olduğu ve yönetimde istikrarın güçlendirilmesinin en tesirli yönüyle hükümet modelini bir başlı icradan meydana gelen başkanlık olarak kabul etmek düşüncesi geçerli olmuş ve geçerli anayasada 18 maddelik değişiklik teklifi 16 Nisan'da referandum karşısına çıkarılmıştır²²³.

Kanun değişikliğinin halk oylamasıyla kabul edilmesi ile beraber hükümet yönteminin de değiştirilmesi uygun görülmüştür. Yöntemin değiştirilmesinin siyasal istikrarı sağlaması yönündeki ehliyetli oluşu münakaşalıdır. Anayasa değişikliğinin 4. maddesini içeren, TBMM ve cumhurbaşkanlığı seçimlerin her beş yılda ve zamanda yapılması, cumhurbaşkanı ile meclis ekseriyetinin aynı düşünce tarzını barındıran aktörler olacağını gösterir²²⁴. Bu vaziyetin, hükümet istikrarını sağlamak açısından etkin bir yol olduğu düşünülür. Fakat seçimi kaybeden tarafın iktidara düşman olma tehlikesini yapısında bulundurulur.

Meclisin görev ve yetkileri arasından Bakanlar Kurulu ve bakanların denetlenmesinin çıkarılmasını içeren 6. madde, meclisin onayına gerek duyulmaksızın, Cumhurbaşkanının tek başına, bakanları göreve atama yetkisini tanımıştır. Sert güçler ayrılığının hâkim olduğu ABD tipi başkanlık yönteminde dahi, Başkan'ın beraber çalışacağı Bakanların göreve getirilmesinde Kongre'nin büyük oranda yetkisi bulunmaktadır²²⁵.

²²³ C. Kaymal, (2017). Başkanlık Sistemi ve İstikrar Arasındaki İlişki, *Strategic Public Management Journal*, 3, (6), 162.

²²⁴ agm., s.162.

²²⁵ Türkiye Barolar Birliği, *Anayasa Değişikliği Teklifi'nin Karşılaştırmalı ve Açıklamalı Metni*, [Erişim: 10 Mayıs 2021, http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr/Anayasa_Degisikligi.aspx].

TBMM üyelerinin, cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlara soru sorabilecek olması 6. maddenin devamında yer alır. Oysaki önerilen düzenlemede cumhurbaşkanı, başkanın yerine geçen oyuncudur. Böylelikle, sorunun muhatap olanı, yetkili ve sorumlu cumhurbaşkanı olması gerekmektedir. Cumhurbaşkanının makamı, milletvekilleri tarafından soru sorulmayan bir makam olacaktır²²⁶. Halkın doğrudan seçtiği cumhurbaşkanının elinde bulunan yürütme yetkisinin mutlak bir güç halini alması hükümet istikrarını sağlayabilir. Fakat denge-denetim yapısının gevşetilmesi uzun süreçte çoğunluğun azınlık üzerindeki baskısı, siyasal ayrışmaların canlanması ve en sonunda siyasal istikrarsızlık getirme riskini bulundurmaktadır.

Anayasa değişikliğinin söz konusu 7. maddesinde bir şahsın en çok iki defa cumhurbaşkanı seçilebileceğinden bahseder. Ancak bu maddeye karşın 11. madde istisna olarak gelmiştir. Dolayısıyla, cumhurbaşkanı ikinci döneminde seçimlerin tekrarlanması durumu söz konusu olduğunda ikinci kez tekrar aday olabilir. Bu istisna, meclis çoğunluğunu harekete geçirip, cumhurbaşkanının 15 sene vazifede kalma fırsatı doğurmaktadır. Hatta Anayasa'nın 101. Maddesindeki “cumhurbaşkanı seçilen kişinin varsa partisi ile ilişkisi kesilir” hükmü değişiklik ile kaldırılmıştır²²⁷. Daha önceki cumhurbaşkanlarının bir parti kimliklerinin olduğu ve tarafsızlık ibaresinin olmadığı, partili cumhurbaşkanının olmasında bir sakıncasının olmadığı ileri sürülebilir. Fakat tek cumhurbaşkanın, parti üyesi olması, merkez kurumlarında görevli olabilmesi, genel başkan seçilmesi ve alanlarda üye olduğu fırkanın yararına propaganda yapabilmesi, cumhurbaşkanın partisinden olmayan seçmeni dışlanmış hissine götürebilir. Amerika gibi zayıf disiplini olan iki partili düzenlerde bu vaziyet hafifletilebilse de Türkiye gibi fazla partili ve ideolojik kutuplaşmaların fazla olduğu bir memlekette partili cumhurbaşkanı unsuru, birlik ve beraberliğin sağlanmasında beraberinde siyasi istikrarın getirilmesinde risk barındıran bir öğe olabilir²²⁸.

Değişiklikle birlikte getirilecek bir diğer yenilik 8. madde olan Anayasa'nın 104. Maddesinde cumhurbaşkanın vazife ve yetkileriyle ilgilidir. En mühim değişiklik ise, cumhurbaşkanı kararnamesiyle alakalı olan değişikliktir. Buna nazaran, cumhurbaşkanı icranın sahasına giren her türlü alanda kararname çıkarma yetkisine sahip olacaktır. Eski yöntemde kanun hükmünde kararname çıkartma yetkisi icra kurumu, yasama kurumundan bir yetki yasasına dayanarak kullanmaktaydı. Bazı durumlarda yetki kanununun sınırlarının çiğnendiği görülmüştür. Eski yöntemde var olan icraya verilen dolaylı yasa hükmündeki kararname dahi, Anayasa'da

²²⁶ Türkiye Barolar Birliği, *Anayasa Değişikliği Teklifi'nin Karşılaştırmalı ve Açıklamalı Metni*, [Erişim: 10 Mayıs 2021, http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr/Anayasa_Degisikligi.aspx].

²²⁷ Türkiye Barolar Birliği, *Anayasa Değişikliği Teklifi'nin Karşılaştırmalı ve Açıklamalı Metni*, [Erişim: 10 Mayıs 2021, http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr/Anayasa_Degisikligi.aspx].

²²⁸ C. Kaymal, (2017). Başkanlık Sistemi ve İstikrar Arasındaki İlişki, *Strategic Public Management Journal*, 3(6), 163.

belirlenen limitlere ters ve yaygın düzenlemelerin olduğu gözler önüne serildiğinde, değişikle beraber cumhurbaşkanının direkt anayasadan aldığı kararname yetkisinin hukuk devleti bakımından ortaya çıkarabileceği neticeler ele alınmalıdır.²²⁹.

12. maddedeki düzenlemeye bakacak olursak, olağan üstü hal ilan yetkisi cumhurbaşkanlığı başkanlığında toplanan bakanlar kurulunda alınarak, cumhurbaşkanına bırakılmıştır. Eski yöntemde, kararın bakanlar kurulu tarafından ortaklaşa alınması, cumhurbaşkanının düşüncesini söylemesi durumu mevcut iken, yeni değişiklikle beraber, kararın bir başına cumhurbaşkanına bırakılması, toplum ve devlet yaşamına temasın önemli riskler meydana geldiğinde ortaklaşa karar almayı ortadan kaldıran bir yöntem getirilmiştir²³⁰.

14. maddede Hakimler ve Savcılar Kurulu üye sayısı 22'den 12'ye indirilmiş ve daha sonradan Anayasa komisyonu tarafından 13'e arttırılmıştır. Kurulun başkanı, cumhurbaşkanı tarafından atanan başbakan ve müsteşar kurulun üyesi olacaktır. Diğer 7 üyeyi TBMM 4 üyeyi cumhurbaşkanı belirleyecektir. Buna göre, kurulun 7 azasını TBMM geri kalan 6 azasını cumhurbaşkanı belirleyecektir. Burada dikkat çeken olay, cumhurbaşkanının büyük bir ihtimal ile iktidar partisi genel başkanı olmasıdır. TBMM'de, cumhurbaşkanının genel parti başkanı olduğu siyasal partisi genellikle fazla olacağı bir yapıyı içereceğinden dolayı, ülkenin en yüksek yargı kurulu azalarının büyük çoğunluğunun, iktidar partinin genel başkanı tarafınca atanacak olmasıdır²³¹.

Son olarak değişikliğin 16. maddesine değinecek olursak, Anayasa'nın 93. maddesine göre tatil veya ara verme sırasında doğrudan doğruya toplanan ya da hükümetin isteği üzerine toplanan Meclisin, sadece cumhurbaşkanı tarafından toplantıya çağrılabilmesi yönünde bir düzenleme yapılmıştır. Böylelikle, TBMM artık ara verme veya tatil esnasında ihtiyaç halinde kendi isteğiyle doğrudan toplanamayacak, cumhurbaşkanının davetine tabi hale gelecektir. Bu durum, yasama ve yürütme arasındaki istikrarın icra lehine bozulduğunu gösterir. 16. maddenin devamında, cumhurbaşkanı tarafından meclise iade edilen yasanın aynen kabul edilmesi, meclis aza tam sayısının salt çoğunluğuyla olabileceğine değinir. Düzenlemeyle, cumhurbaşkanı tarafından iade edilen kanunun TBMM tarafından aynen kabul edilmesi için, yani kendi kararında ısrarcı olabilmesi adına kanunların kabulü için şart olan yeter sayısını geçen yetkili bir çoğunluğa ulaşmak mecburiyetindedir. Yapılan değişiklik, eski yöntemde Anayasa'da bulunan basit

²²⁹ Türkiye Barolar Birliği, *Anayasa Değişikliği Teklifi'nin Karşılaştırmalı ve Açıklamalı Metni*, [Erişim: 10 Mayıs 2021, http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr/Anayasa_Degisikligi.aspx].

²³⁰ Türkiye Barolar Birliği, *Anayasa Değişikliği Teklifi'nin Karşılaştırmalı ve Açıklamalı Metni*, [Erişim: 10 Mayıs 2021, http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr/Anayasa_Degisikligi.aspx].

²³¹ Türkiye Barolar Birliği, *Anayasa Değişikliği Teklifi'nin Karşılaştırmalı ve Açıklamalı Metni*, [Erişim: 10 Mayıs 2021, http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr/Anayasa_Degisikligi.aspx].

çoğunlukla kabul düşünöldüğünde, yasamanın yetkilerinin yürütme karşısında zayıf düştüğü anlamına gelir²³².

Anayasa değışikliğiyle beraber yapılmak istenen aslında, yürütme organı olan cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesiyle gücüne güç katılması, siyasi istikrarın sağlanması ve beraberinde ekonomik iyileşmelerin yaşanarak ekonomik istikrarı sağlamak, askeri ve bürokratik vesayeti istikrarı sağlayarak ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Hükümetkararı her daim siyasi karar sonucunu meydana getirmeyebilir. Anayasa değışikliği, meclisi çokfazla etkili ve aktif hale getirmeyi amaçladığı ifadesi bulunsa da asıl güç icra adına sağlanmaktadır. İcranın tek mümessili olan cumhurbaşkanı resmi bir parti başkanı olacağındanötürü, bürokrasi ve asker vesayeti, sivil bir parti vesayetine, çoğunlukçu bir yönetime dönüşmetehlikesi olası bir durumdur.

Sistemde temsil edilme imkânı bulamayan kesim, kendisini dışlanmış ve yalnızlaşmış hissedebilir ve bu kesimin sokaklara dökülebilme riskini göz önünde bulundurulması gerekir. Yürütmenin sınırlandırılmaması, meclis çoğunluğunun elde edilmemesi ve yargı mensuplarının yasama ve yürütme tarafından atandığı durumlar güçlerin birliğine sebep olur. Denge-denetim yöntemlerinin işleyemez duruma gelmesi, siyasal kararsızlıkların en önemli sebeplerinden birini oluşturmaktadır²³³.

Yargı bağımsızlığı sorunuyla beraber, Türkiye’deki çok partili, siyasal yaşam, ideolojikve toplumsal kutuplaşmalar, ırksal kimlik sıkıntıları ve birçok benzer unsur birlikte düşünöldüğünde, olması istenilen kuvvetli ve taraflı başkanlık sisteminin, siyasi istikrarsızlık alanı oluşturmasının mümkün olduğu görölmektedir. Kaymal’a göre, icraninkuvvetlendirilmesi ve vazife zamanının belirli olması ile kısa sürede istikrar getirebilecek olan başkanlık yöntemi için uzun sürede aynı şeyleri söylemek pek mümkün değildir. Uzun vadedeTürkiye’de olan toplumsal kutuplaşmaların artma riski bulunmaktadır²³⁴.

Sistemde yapılan radikal değışiklerin meydana getirebileceği tehlikeler, sosyal maliyetler göz önüne alındığında, siyasal istikrarı sağlamak üzere, hükümet modelini değıştirmek yerine var olan modelde düzeltmeler yapılması daha rasyonel bir karar olabilir. Sistemdeki istikrarsızlıklar, parlamenter sistemden dolayı değil, sistemin doğru uygulanamayışındandır. Hiçbir hükümet modeli, gerekli şartlar imkân vermedikçe, tek başına istikrarı sağlayamaz ya da sistemin kilitlenmesine sebep olamaz.

²³² Türkiye Barolar Birliği, *Anayasa Değışikliği Teklifi’nin Karşılaştırmalı ve Açıklamalı Metni*, [Erişim: 10 Mayıs 2021, http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr/Anayasa_Degisikligi.aspx].

²³³ C. Kaymal, (2017). Başkanlık Sistemi ve İstikrar Arasındaki İlişki, *Strategic Public Management Journal*, 3(6), 164.

²³⁴ **agm.**, s.164.

Var olan bir problemin çözülebilmesi için ilk olarak o probleme sebep olan unsurlar göz önüne alınmalıdır. Siyasi istikrarsızlıkların sebebi parlamenter sistemin gösterilmesi yerine, sivil toplum kültürünün eksikliği, kamuoyu denetiminin yetersizliği, yargı bağımsızlığının zayıflığı, uzlaşmacı kültür yapısının yokluğu ve vasilik anlayışı olduğu kabul edilirse, istikrarı bu problemlere çözüm bularak sağlamak olağan gözükmektedir. Bu sıkıntıları gidermek, hükümet sistemi, hangi sistem olursa fark etmeksizin aynı güçlüktedir. Böylece, vesayetçi anlayışın ortadan kaldırılması, yargı bağımsızlığının güçlendirilmesi ya da uzlaşmacı kültür yapısının iyileştirilmesi, başkanlık sistemi ile sağlanabileceğini düşünmek realite de olağan gözükmemektedir. Çok partili siyasal yaşam içinde, meydana gelebilecek kilitlenmeleri engelleyebilecek şekilde parlamenter sistemi iyileştirmek ve bu cihette Anayasa'da değişiklikler yapılması, istikrarı elde etmek amacıyla tercih edilmesi gereken bir durumdur.

SONUÇ

Politik istikrar ile ekonomik istikrar arasındaki bağlantı düşünüldüğünde iki unsur arasında yakın bir ilişkinin mevcut olduğu ve politik istikrarın ekonomik büyümeyi sağlayarak ekonomide de istikrarın sağlanmasına katkıda bulunduğu gözle görülür bir gerçektir.

Siyasal istikrarın ya da istikrarsızlığın politik, ekonomik ve sosyal pek çok sebebi olabileceği gibi var olan hükümet sisteminin de siyasal istikrarı etkileyebileceğini dile getirmek olağandır. Bu sebeple istikrarsızlığa sebep olan unsurları ortadan kaldırmak için yalnızca mevzuatlar ile yapılan değişiklik yeterli olmayabilir. Hükümet sistemlerinde de değişikliğe gidilmesi ihtiyacı doğabilir.

Hükümet sistemi değişiklikleri tamamen siyasal istikrar sağlayacağını ya da ülkedeki siyasal ve ekonomik istikrarsızlıkların son bulacağı teminatını vermez. En başarılı hükümet sistemi, sistemin güçsüz yanlarını ve sürekli olan siyasal sıkıntılarını saptayarak bu sıkıntıları gideren ya da asgari seviyeye indiren ve ülkenin kendi şartlarını da hesaba katan sistemdir.

Devlet organlarının başarılı bir biçimde işleyebilmesi ve buna bağlı oluşan hükümetlerin uzun sürede devamlılık sağlaması, siyasal istikrar olarak tanımlanır. Başkanlık sisteminin karakteristik modeli olarak bilinen ABD’de görüldüğü gibi, seçimlerin yenilenmesinin hiçbir şekilde olağan olamaması ise hükümetlerin yalnızca varlıklarını uzatacaktır. Parlamenter, yarı-başkanlık ve cumhurbaşkanlığı hükümet sistemlerinde seçimlerin yenilenmesi ve bununla beraber hükümetin var oluş süreçlerinin kısa olması uygulamada olağanken anayasal düzenlemeler ile seçimlerin yenilenmesi kararının güçleştirilmesi, istikrarı sağlamak açısından alınan bir tedbir olarak düşünülebilir.

Türkiye için bakıldığında ise Cumhuriyet dönemi zarfında on beşi tek partili dönemde,elli biri ise çok partili dönemde kurulmuş toplam 66 hükümet vardır. Çok partili dönemde kurulan hükümetlerin yaklaşık süreleri 1,4 yıldır. Olması gereken koşullarda bu süre 4 yıl olması gerekir. Böylece görüldüğü gibi Türkiye’de parlamenter sistemin siyasal istikrar bakımından başarı sağlayamadığını ortaya koyan etmenlerden biriside budur.

Türkiye’de var olan siyasi istikrarsızlıklar, ekonomik ve sosyal açıdan ülkeyi olumsuz yönde etkilemiş, ayrıca 1960, 1971 ve 1980 yıllarında olduğu gibi demokrasi dışı müdahaleler olan darbelere ortam oluşturmuştur. Bütün negatif etmenler sistemin sorgulanmasına sebep olmuştur. 1980 yıllarında başlamış olan hükümet değişikliği tartışmaları neticesinde, güçlerin yumuşak ayrılığına dayanan parlamenter sistem yerine yürütmenin çok daha güçlü olduğu ve güçlerin sert ayrımının mevcut olduğu cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine 2018 yılında fiilen

geçilmiştir. Bu değişikliğin gerektirici sebebi olarak parlamenter sistemin, Türkiye’yi siyasal istikrarsızlığa ve beraberinde ekonomik istikrarsızlığa götürmesi olmuştur.

Siyasal istikrarın sağlanamamasında, siyasal istikrara mâni olan unsurlara bakıldığında, parlamenter sistemin pek çok olumsuz yanının cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile giderildiği ve yeni sistemin siyasal istikrarı sağlayacak şekilde planlandığı söylenebilir.

Ekonomik istikrarın sağlanması yönünden ise ilk olarak siyasi istikrarın sağlanmış olması gerekir. Bir anda meydana gelebilecek kırılmalardan sakınılmalı ve krizlere karşı önlemlerin alınması gerekmektedir. Ekonomik politikaların uygulamaya konulmasından önce neticeleri enine boyuna tartılıp biçilmeli ve doğru olmayacak politikaların uygulamaya konulması önlenmelidir. Seçim dönemlerinde daha fazla oy toplayabilmek için düşünülüp tartılmadan verilmiş olan kararlarla gidilecek olan değişmelerle ekonominin dengesizleşmemelidir. Politik inişli çıkışlı dalgalanma olarak ifade edilen dalgalanmalar kırılmalar biçiminde olmamalıdır. Böylece hükümetlerin süresinden önce değişmesi engellenir ve ekonomik faktörlerin değişim oranları en aza çekilmiş olur.

Sonuç olarak, başkanlık sisteminin ülkelere siyasal ve ekonomik istikrar sağlayacağına garanti verilemez. Hükümet değişiklikleri ülkelerin siyasal yapısı, tarihsel koşullarına ve bulunduğu şartlara göre yapılmalıdır. Her ülke için siyasal ve ekonomik istikrarı sağlayıcı olan hükümet şekli farklılık arz edebilir. Başarı sağlayan tek bir hükümet sisteminin olduğundan söz edilemez.

KAYNAKÇA

- Acar, İ. A. ve Şahin İpek, E. A.** (2016), Kamuda Karar Alma-İç Denetim İlişkisi: Güvence Verme, Danışmanlık ve Yönetimde Değer Katma Fonksiyonları Açısından Bir Değerlendirme, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21 (5), 1573-1581.
- Ahmad, F.** (2012), *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları: İstanbul.
- Akçakaya, M. ve Özdemir, A.** (2018), Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Siyasal İktidar, *Üçüncü Sektör Ekonomi Dergisi*, 53 (3), 922-944.
- Akıncı, A.** (2015), Demokrasi ile Siyasal İstikrar ve Kalkınma Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği, *Turkish Studies Dergisi*, 10 (10), 41-60.
- Akınoğlu, L.** (1999), Türkiye'de Uygulanan İstikrar Politikaları ve Sonuçları, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 15, ss.307-319.
- Amerika Hakkında**, *Amerika Birleşik Devletleri Anayasası, Açıklamalı*. [Erişim: 25.01.2021, <https://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/abd-anayasasi.pdf>].
- Arslan, R.** (2001), *Siyasi Sistem Öneresi-Türkiye Tipi Başkanlık Sistemi*, VİPAŞ: Bursa.
- Arslan, Ü.** (2011), Siyasal İstikrarsızlık ve Ekonomik Performans: Türkiye Örneği, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, Ocak, 11 (1), 73-80.
- Aslan, A.** (2015), Türkiye İçin Başkanlık Sistemi: Demokratikleşme, İstikrar, Kurumsallaşma", *SETA Analiz*, Nisan, (122), 7-41.
- Atay, F.** (2017), Türkiye'de Hükümet Sistemi Değişikliği: Parlamenter Sistemden Başkanlık Sistemine Geçiş, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Ekim, 10 (2), 77-98.
- Aytaç, A. M.** (2014), Temsil, Adalet ve İstikrar, *Mülkiye Dergisi*, 38 (1), 11-34.
- Bağlı, M.** (2013), Hikmet-i Hükümet, *Yeni Türkiye*, (51), 185-189.
- Bahçe, A. B. ve Gümüş, Ö.** (2019). "Siyasal Karar Alma Mekanizması ve Mali Hukuk Kapsamında Kamu Denetçiliği Kurumu Kararlarının İncelenmesi", *Vergi Sorunları Dergisi*, (368), 108-123.
- Bal, B.** (2001), *İstikrarsız Parlamenterizm Karşı Başkanlık Sistemi*, Der Yayınlar: İstanbul.
- Bayram, Y.** (2011). Liberal Demokrasilerde Medya ve Kamuoyunun Dış Politika Karar Alma Sürecine Etkisi, *Erciyes İletişim Dergisi*, 2 (2), 68-80.
- Beceren, E. ve Kalağan, G.** (2007), Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemi; Türkiye'de

Uygulanabilirliği Tartışmaları, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, (11), 163-181.

Bezici, B. (2005), Demokrasi ve Başkanlık Sistemi, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3 (2), 77-92.

Buran, H. (2009), Siyasal Rejim Sınıflandırmalarının Yeniden Gözden Geçirilmesi Üzerine, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14 (1), 69-97.

Çam, E. (2000), *Çağdaş Devlet Sistemleri*, Der Yayınları: İstanbul.

Demirgil, H. (2011), Politik İstikrarsızlık, Belirsizlik ve Makroekonomi: Türkiye Örneği (1970-2006)", *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 31 (2), 123-144.

Demirhan, Y., Aslan, S. ve Alkış, M. (2016), Türkiye’de Hükümet Sistemi Tartışmaları ve Ak Parti’nin Başkanlık Sistemi Önerisi Üzerine, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (11), 161-186.

Diamond, L. ve Plattner, M. F. (1995), *Demokrasinin Küresel Yükselişi* (Çev. İhsan Sezai – Fatoş Dilber), Yetkin Yayınları: Ankara.

Dursun, D. (2005), *12 Eylül Darbesi, Hatıralar Gözlemler Düşünceler*, Şehir Yayınları: İstanbul.

Efe, H. ve Kotan, M. L. (2015), Türkiye’de Hükümet Sistemi Tartışmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (9), 65-94.

Eğilmez, M. (2014). Siyasal, Sosyal ve Ekonomik İstikrar. [Erişim: 06.12.2020, <https://www.mahfiegilmez.com/2014/03/siyasal-sosyal-ve-ekonomik-istikrar.html?m=1>].

Erdoğan, M. (1996), Başkanlık Sistemini Doğru Tartışmak, *Liberal Düşünce Dergisi*, 1 (2), 4-12.

Erdoğan, M. (2016), Başkanlık Sistemi, Latin Amerika Tecrübesi ve Türkiye, *Özgürlük Araştırmaları Derneği, Liberal Perspektif Analiz*, Aralık, (3), ss.4-36.

Erdoğan Tosun, G. ve Tosun, T. (1999), *Türkiye’nin Siyasal İstikrar Arayışı Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri*, Alfa Basım Yayım Dağıtım: İstanbul.

Esen, O. (2011), İstikrarsız Bir Ekonomin İstikrarı: İstikrar İstikrarsızlıktır, *İktisat ve Toplum Dergisi*, 22-25.

Eroğlu, C. (2010), *Çağdaş Devlet Düzenleri*, 7. Baskı, Kırılancık Yayınevi: Ankara.

Fedayi, C. (2013), Mazi, Hâl ve İstikbal Boyutlarıyla Başkanlık Sistemi, *Yeni Türkiye*, (51),

679-691.

Fendoğlu, H. T. (2013), Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği, *Yeni Türkiye*, (51), 567-586.

Fendoğlu, H. T. (2015), *Türkiye’de Başkanlık Sistemi*, Yetkin Yayıncılık: Ankara.

Fırat, E. (2009), Türkiye’de 1980 Sonrası Yaşanan Üç Büyük Kriz ve Sonuçlarının Ekonomi-Politiği, *Sosyal Ekonomik Araştırma Dergisi*, 9 (17), 501-524.

Fukuyama, F. (2012), *Devlet İnşası, Yirmi Birinci Yüzyılda Yönetişim ve Dünya Düzeni* (Çev. Türkan Çolak), Profil Yayıncılık: İstanbul.

Gençcan, Ö. U. (1997), *Başkanlık Rejimi*, Adliye Yayınevi: Ankara.

Göktaş, A. (2008), *1999 Sonrası Türkiye’de Uygulanan Ekonomik İstikrar Politikaları Neticesinde Mali Sürdürülebilirlik*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Güler Çokünlü, E. (2007), *Geçiş Ekonomilerinde Makro Ekonomik İstikrar Sorunları: Rusya Örneği*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Güler, T. (2018), Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Kamu Yönetimine Etkileri, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (39), 299-322.

Gökçe, A. F. (2012), Başkanlık Sistemi Uygulamaları: ABD, Venezuela, Meksika, Brezilya, Arjantin, *Akademik Bakış Dergisi*, (30), 1-17.

Gönenç, L. (2007), Hükümet Sistemi Tartışmalarında ‘Başkanlı Parlamenter Sistem’ Seçeneği, *Güncel Hukuk Dergisi*, (44), 39-43.

Gözler, K. (2000), Türkiye’de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir?”, *Türkiye Günlüğü*, (62), 25-47.

Gözler, K. (2001), *Devlet Başkanları: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi*, Ekin Kitapevi Yayınları: Bursa.

Gözler, K. (2010), *Anayasa Hukukuna Giriş*, Ekin Basım Yayın Dağıtım: Bursa.

Gözler, K. (2010). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, Ekin Basım Yayın Dağıtım: Bursa.

Hekimoğlu, M. M. (2013), Başkanlık Demokrasisini Doğru Tartışmak, *Yeni Türkiye*, (51), 587-591.

Kahraman, M. (2012), Hükümet Sistemi Tartışmaları Bağlamında Başkanlık Ya Da Yarı-

Başkanlık Sistemlerinin Türkiye’de Uygulanabilirliği, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, (18), 431-457.

Kalaycıoğlu, E. (2005), *Başkanlık Rejimi: Türkiye’nin Diktatörlük Tehdidiyle Sınavı*, (Ed. Teoman Ergül; *Başkanlık Sistemi*), Türkiye Barolar Birliği Yayınları: Ankara, ss.13-29.

Kamalak, İ. ve Gül, H. ve Sallan Gül, S. (2015), Demokrasi, Siyasal Rejim ve Başkanlık Sistemi Tartışmalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi, *Toplam ve Demokrasi Dergisi*, (9), 127- 148.

Karabıçak, M. (2000), Türkiye’de Ekonomik İstikrarsızlığın Tarihsel Gelişim Süreci, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5, (2), 49-65.

Karahan, H. ve Karagöl, E. T. (2014), Ekonomik Performansın Temel Taşı: Siyasi İstikrar, *Seta Perspektif*, Mart, (41), 1-5.

Kaya, B. (2017), Türk Tipi Başkanlık Sistemi Önerisinden Partili Cumhurbaşkanlığı Sistemine, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15 (30), 27-50.

Kaymal, C. (2017), Başkanlık Sistemi ve İstikrar Arasındaki İlişki, *Strategic Public Management Journal*, 3 (6), 150-167.

Keser, H. (2011), Türkiye ve Başkanlık Sistemi, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 23-58.

Keskinsoy, Ö. ve Kaya, S. B. (2018), Türkiye Hükümetleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (137), 67-96.

Kılınç, D. (2016), Türkiye’de Bitmeyen Tartışma: Hükümet Sistemi Üzerine Değerlendirmeler, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20 (1), 447-510.

Kızılboğa, R. (2012), Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Teorilerinin Değerlendirilmesi, *Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (1), 91-109.

Kirmanoglu, H. (2007), *Kamu Ekonomisi Analizi*, 2. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım: İstanbul.

Korkmaz, A. (2020), *Hükümet Sistemleri ve Türkiye: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çığ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Korkmaz, T. (2016), Türkiye Eksenli Bir Hükümet Sistemi Analizi, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 3 (6), 43-57.

Kurt Topuz, S. (2016), Hükümet Sistemleri ve Devlet Şekillerinin Ülkelerin Demokrasi

Seviyeleri Üzerinde Yarattığı Farklılığın Tespiti Üzerine Bir Çalışma, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 16 (3), 461-476.

Kuzu, B. (1996), Türkiye İçin Başkanlık Hükümeti, *Amme İdaresi Dergisi*, (29/3), 57-85.

Kuzu, B. (2011), *Her Yönü ile Başkanlık Sistemi*, Babıali Kültür Yayıncılığı: İstanbul.

Kuzu, B. (2013), Neden Başkanlık Hükümeti, *Yeni Türkiye*, (51), 25-51.

Küçük, A. (2016), AK Parti'nin Başkanlık Sistemi Modelinin ABD'deki Başkanlık Sistemi Modelinden Farklılık Arz Eden Yönler, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1), 25-64.

Küçükoğlu, M. ve Taş, H. Y. (2020), Türkiye'de Siyasi İstikrar ve Ekonomik Büyüme İlişkisi, *TURAN SAM, Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, Aralık, 12 (48), 471-478.

Lijphart, A. (1992), *Parliamentary Versus Presidential Government*, (Ed. Arend Lijphart), Oxford University Press: Oxford.

Oder, B. E. (2005), Türkiye'de Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Rejimi Tartışmaları: 1991-2005 Yılları Arasında Basına Yansıyan Öneri ve Tepkilerden Kesitler, (Ed. Teoman Ergül; Başkanlık Sistemi), *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, (77), .31-69.

Okutan, C. (2013), Yeni Anayasanın Eşiğinde Türk Siyasal Yaşamın Verileri Işığında Başkanlık Rejimi, *Yeni Türkiye*, (51), 702-706.

Orhan, O. Z. (1995), *Başlıca Enflasyon Teorileri ve İstikrar Politikaları*, Filiz Kitabevi: İstanbul.

Onar, E. (2005), Türkiye'nin Başkanlık veya Yarı Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmesi midir? (Ed. Teoman Ergül; Başkanlık Sistemi), *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, (77), 71-104.

Özbudun, E. (2005), Başkanlık Sistemi Tartışmaları, (Ed. Teoman Ergül; Başkanlık Sistemi), *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, Ankara, (77), 105-111.

Özbudun, E. (2013), Hükümet Sistemi Tartışmaları, *Yeni Türkiye*, (51), 205-213.

Özbudun, E. (2014), *Türk Anayasa Hukuku*, 15. Baskı, Yetkin Yayınları: Ankara.

Özdemir, A. (2010), *Türkiye'de Para Politikasının Ekonomik İstikrarı Sağlamadaki Rolü (1980 Sonrası Dönem)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Paya, M. (1997), *Mikro İktisat*, Filiz Kitabevi: İstanbul.

Serdaroğlu, R. (2001), *Türkiye'de Sistem Sorunu*, Kanomat Matbaacılık: Ankara.

- Şanlısoy, S. ve Kök, R.** (2010), “Politik İstikrarsızlık-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1987–2006)”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 25, Sayı 1, ss.101-125.
- Şener, O.** (2014), *Kamu Ekonomisi*, 12. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım: İstanbul.
- Tanör, B.** (2004), *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.
- Taşar, M. O.** (2009), IMF İstikrar Programlarının Temel Esasları ve Reform Gereksinimi, *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9 (18), 105-144.
- Teziç, E.** (2004), *Anayasa Hukuku*, 9. Baskı, Beta Yayınları: İstanbul.
- Turan, M.** (2018), Türkiye’nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7 (3), 42-91.
- Turhan, M.** (2005), *Anayasal Devlet*, Naturel Kitap Yayıncılık: Ankara.
- Türkiye Barolar Birliği**, *Anayasa Değişikliği Teklifi’nin Karşılaştırmalı ve Açıklamalı Metni*, [Erişim: 10.05.2021, http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr/Anayasa_Degisikligi.aspx].
- Uluşahin, N.** (1999), *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*, Yetkin Yayınları: Ankara.
- Ünlükaplan, İ.** (2003), Kolektif Karar Alma Sürecinde Temel Sorunlar, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (11), 16-34.
- Yalçınkaya, Ö. ve Kaya, V.** (2017), Politik İstikrarın/İstikrarsızlığın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Dünyanın İlk Yirmi Ekonomisi Üzerinde Bir Uygulama (1996-2015), *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13 (2), 277-298.
- Yaman, A.** (2014), Başkanlık Sistemi, Uygulamaları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (1), 83-98.
- Yanık, M.** (1997), *Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*, Alfa Yayınları: İstanbul.
- Yanık, M.** (2013), Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği, *Yeni Türkiye*, (51), 663-667.
- Yayman, H.** (2016), *Türkiye’de Devlet Reformu ve Başkanlık*, 4. Baskı, Doğan Kitap: İstanbul.
- Yazıcı, S.** (2011), *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri, Türkiye İçin Bir Değerlendirme*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Yıldız, A.** (2015), Başkanlık Sistemi ve Türkiye, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ocak, 5, (1), 1-14.

Yılmaz, C. (2013), Başkanlık Sistemi ve Kalkınma, *Yeni Türkiye*, (51), 9-15.

Yılmaz, S. (2012), *Başkanlık Sistemi; ABD Türkiye'ye Örnek Olabilir mi?* [Erişim:27.03.2021,<https://acikarsiv.aydin.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11547/489/sait14.pdf?sequence=1&isAllowed=y>], s.4.

Zarpli, Ç. (2015), Türkiye'de Başkanlık Sistemi Tartışmasının Kavramsal-Kurumsal Analizi: Kuvvetler Ayrılığı Prensiplerinin Kökenleri, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, ss.165-183.

